تفهيم السنة ١٥

قرآن مجيد ۽ صحيح حديثن جي روشنيءَ ۾

شفاعت جو بيان

محمد اقبال ڪيلاني
جامعه ملڪ سعود ـ الرياض

مترجم
سڪندر عباسي

هيءَ ڪتاب ڪريہ اهل خير ڇاپائي ۽ مفت ورهائي سگهي ٿو

ڪتاب جو نالو: شفاعت جا مسئلا

مرتب: محمد اقبال ڪيلاني
جامعہ ملڪ سعود الرياض، سعودي عرب

مترجم: سڪندر عباسي

تاريخ اشاعت: ذوالحجه 1424 هجري

ڇاپو: پهريون

تعداد: هڪ هزار

پريس: شيخ پرنٽرز ، مدينہ مارڪيٽ ، ڪوڪر محلہ حيدرآباد

قيمت: وقف لله تعاليٰ

ملڻ جو هنڌ: (1) احمد علي عباسي ، B-43 فيز II ،
سنڌ يونيورسٽي سوسائٽي، ڄامشورو، سنڌ
فون: 0221-771681 Ext: 2028

(2) نجيب عباسي، نجيب موٽرز، ويجهو چشمخانہ
ڪلب، دڪان نمبر 6، ڪينٽ، حيدرآباد، سنڌ
فون: 0221-728142-782162

نوٽ: ڪتاب گهرائڻ لاءِ انن روپين جون پوسٽ ٽڪليون موڪلڻ ضروري آهن

فهرست

باب جو نمبر	باب جو عنوان	صفحو نمبر
1	بسم الله الرحمن الرحيم	12
2	پنهنجي طرفان	47
3	مختصر اصطلاحات حديث	49
4	حديثن جي ڪتابن جا نالا	52
5	شفاعت جو مطلب	53
6	شفاعت برحق آهي	55
7	شفاعت جو مشرڪاڻو عقيدو	56
8	شفاعت جي مشرڪاڻي عقيدي جو ڪوڙو هجڻ	59
9	شفاعت جو اسلامي (صحيح) عقيدو	65
10	شفاعت ۽ ملائڪ	68
11	شفاعت ۽ انبياء عليهم السلام	70
12	شفاعت جي قبوليت جا شرط	73
13	شفاعت ڪرڻ وارا	82
14	شفاعت حاصل ڪرڻ وارا عمل	89
15	شفاعت کان محروم ماڻهو	92

باب جو نمبر	باب جو عنوان	صفحو نمبر
16	شفاعت جي اجازت ڪنهن کي ملندي؟	93
17	اُمت جي لاءِ جنت ۾ داخل ٿيڻ بدران شفاعت جو انتخاب	96
18	مقام محمود	98
19	شفاعت جا قسم	100
	1. شفاعت ڪبريٰ	101
	2. جنت ۾ داخل ٿيڻ جي لاءِ سفارش	104
	3. اصحاب اعراف جي لاءِ سفارش	107
	4. ڪبيره گناهن جي ڪرڻ وارن جي لاءِ سفارش	108
	5. جنت ۾ درجات جي بلندي جي لاءِ سفارش	111
	6. دوزخ جي عذاب گهٽائڻ لاءِ سفارش	113
	7. الله عزوجل جي (پنهنجي ذات جي طرفان) شفاعت	114
20	حضرت محمد صلي الله عليه وسلم جي دنيا ۾ پنهنجي اُمت لاءِ سفارش	117
21	شفاعت ۽ ڪافرن جي حسرت	119

انتساب

بسم الله الرحمن الرحيم

نحمده ونصلي علي رسوله الكريم

انهيءَ صاق المصدوق جي پياري نالي تي منسوب ٿو ڪريان جنهن جي سچائيءَ جي ساک عرش واري پنهنجي سچي ۽ جاودان ڪتاب ڪريم ۾ ڏني،

وَاِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيْمٍ (۽ بيشڪ تون وڏي خُلق تي آهين)
(سورة القلم، آيت 4)

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ (۽ اسان تنهنجو نالو بلند ڪيو) (سورة نشرح، آيت 4)

انهيءَ آخري تاجدار نبوت ۽ رسالت جي محبوب نام گرامي ڏانهن جنهن جهڙو جڏهن کان رب ڪائنات هي دنيا پيدا ڪئي آهي، نه دنيا ڏٺو ۽ نه ٻڌو ۽ نه وري ڪو پيدا ٿيندو.

انهيءَ انسانيت جي هڏ ڏوکي، حريص، محسن، رئوف ۽ رحيم جي مبارڪ اسم ڏانهن جنهن جون راتيون به ڏينهن وانگر روشن هيون. "ليلها كنهارها" ۽ جنهن جو قول، فعل ۽ مثالي عمل جو پرتوو قيامت تائين راه هدايت ۽ نجات جو واحد ذريعو آهي.

انهيءَ حبيب ڏانهن جنهن کي سندن دشمن ۽ رسالت جي منڪرن به صادق ۽ امين چيو.

انهيءَ نبي امي (ﷺ) ڏانهن، جو نبي امي ته ضرور هو پر سندس جهڙو فصيح ۽ بليغ نه ڪائنات ڏٺو نه ڏسندي.

انهيءَ سهڻي سردار ۽ مڙني جي مهندار ڏانهن جنهن کي رب العالمين هڪ اهڙو مثالي رحمة للعالمين ڪري موڪليو جنهن جهڙو نه اڳ آيو نه ايندو.

انهيءَ محمود ذات جي نالي جنهن جي ارفع ۽ اعليٰ شان ۾ الله تعاليٰ پنهنجي قرآن ڪريم ۾ فرمائي ٿو.

وَاَطِيْعُوا اللّٰهَ وَالرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ (۽ الله ۽ رسول جي فرمانبرداري ڪريو، من اوهان تي رحم ڪيو وڃي) (سورة آل عمران، آيت 132)

تنهنڪري جيڪڏهن اسان کي اهو يقين آهي تہ هڪ ڏينهن پنهنجي رب ۽ آقاءِ نامدار سان محشر جي ميدان ۾ ملاقاتي ٿيڻو آهي ۽ هڻ عظيم ڪنڊ ۽ هارائڻ واري ڏينهن (يوم تغابن) اسان جي عملن جو حساب ڪتاب ٿيڻو آهي تہ پوءِ هڪ ۽ صرف هڪ ذات۔ صاحب مقام محمود ﷺ جي قول، عمل ۽ فعل جو سهارو وٺون ۽ ان کان اڳتي وڌڻ جي سوچڻ جي جرئت بہ نہ ڪريون نہ تہ آخرت ۾ پشيماني، ذلت، خواري ۽ جهنم جي ابدي عذاب کان سواءِ ٻيو ڪجهہ نہ ملڻو آهي.

الله تعاليٰ انسان ذات تي پنهنجي حبيب جي معرفت حجت قائم ڪري ڇڏي ٿو.

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَآ إِلَيْكَ آيٰتٍ بَيِّنٰتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلاَّ الْفٰسِقُوْنَ (۽ (اي پيغمبر) بيشڪ تو ڏانهن واضح ۽ روشن نشانيون (آيتون) موڪليوسون ۽ بي دينن کان سواءِ ڪوبہ ان جو منڪر نہ ٿيندو). (سورة بقره، آيت نمبر 99)

تنهنڪري اسان کي گهرجي تہ ٻنا ڪنهن چون چرا جي رب العزت ۽ خالق ڪائنات جي مقرر ڪيل جملہ نوع انسان جي بي مثالي پيشوا صاحب وسيلہ ۽ صاحب شفا جي پيرن جي مٽي ٿي وڃون ۽ دنيا ۾ آخرت جي ڪاميابي سان هم ڪنار ٿيون. اللهم اجعلنا منهم و صلي الله عليه وسلم.

مردم از اين الم ڪہ نہ مردم براۓ تو
اي خاڪ برسرم ڪہ نہ شدم خاڪ پاۓ تو
من ڪيستم ڪہ بهر تو جان را فدا ڪنم
اي صد هزار جان مقدس فداءِ تو

مان ان غم ۾ مران ٿو تہ توهان (ﷺ) جي ذات تان فدا ٿي نہ سگهيس منهنجي مٿي ۾ ڌوڙ جو توهان (ﷺ) جي پيرن جي پٺي ٿي نہ سگهيس مان ڪير جو هڪڙي (اپنهنجي) جان تو (ﷺ) تان فدا ڪريان تو (ﷺ) تان ڪروڙين مقدس جانيون قربان ٿين تہ بہ ٿوريون.

خادم سنت
سڪندر عباسي
ذوالحجة 1424 هجري
حيدرآباد ۔ سنڌ

فَهَلْ مِنْ مُّدَّكِرٍ؟

پوءِ آهي ڪو نصيحت وٺڻ وارو؟

جنهن ڏينهن!

- آسمان ڦاٽي پوندو. (1:82)
- چنڊ بي نور ٿي ويندو. (8:75)
- تارا ڇڻي ڇڙ ٿي ويندا. (2:82)
- جبل پرزا پرزا ٿي ويندا. (6:56)
- قبرون کولي ڇڏيون وينديون. (4:82)
- ماڻهو پکڙيل پتنگن وانگر هوندا. (4:101)
- دليون ڏڪي رهيون هونديون. (8:79)
- نظرون پٿرائجي وينديون. (7:75)
- آنڊا وات ۾ اچي ويندا. (81:40)
- چهرا ذليل هوندا. (2:88)
- سج هڪ ميل جي فاصلي تي هوندو. (مسلم)
- ماڻهو پگهر ۾ ٻڏل (ٻڏل) هوندا. (مسلم)
- الله تعاليٰ ايترو قدر ڪاوڙ ۾ هوندو جو ان کان اڳ ڪڏهن به نه ڪيو هوندو. (بخاري ۽ مسلم)
- وڏا وڏا پيغمبر به پنهنجي جان جي امان طلب ڪري رهيا هوندا. (بخاري ۽ مسلم)

❁ مائهو شفاعت جي تلاش ۾ نڪرندا. (بخاري ۽ مسلم)

❁ حضرت آدم عليه السلام انڪار ڪري ڇڏيندو. حضرت نوح عليه السلام انڪار ڪري ڇڏيندو. حضرت موسيٰ عليه السلام انڪار ڪري ڇڏيندو. حضرت عيسيٰ عليه السلام انڪار ڪري ڇڏيندو.

(بخاري ۽ مسلم)

تڏهن.......

❁ اسانجو مڪرم رسول الله ﷺ، اسانجو اڪرم رسول الله ﷺ، اسانجو ڪريم رسول الله ﷺ، اسانجو رحمت رسول الله ﷺ، اسانجو شاهد رسول الله ﷺ. اسانجو مبشر رسول الله ﷺ، اسانجو نذير رسول الله ﷺ. اسانجو محسن رسول الله ﷺ، اسانجو هادي رسول الله ﷺ. اسانجو شفيع رسول الله ﷺ، اسانجو مشفع رسول الله ﷺ سيد الانبياء ﷺ. خطيب الانبياء ﷺ. شفيع الانبياء ﷺ. صاحب ڪوثر ﷺ. صاحب مقام محمود ﷺ، حضرت محمد مصطفيٰ ﷺ احمد مجتبيٰ ﷺ! اڳتي وڌندا ۽ فرمائيندا ....انالها ....اڄ مان ئي شفاعت جو اهل آهيان!

۽ پوءِ !

❁ پاڻ رسول ﷺ شفاعت جي اجازت وٺڻ لاءِ عرش عظيم جي

هيٺان سجدي ۾ ڪري پوندا. جيستائين الله چاهيندو.

(بخاري ۽ مسلم)

❁ سجدي ۾ حمد ۽ ثنا بيان ڪندا جيستائين الله چاهيندو ۽ جيڪي ڪجهه الله چاهيندو. (بخاري ۽مسلم)

❁ جڏهن شفاعت جي اجازت ملندن تڏهن پاڻ رسول الله ﷺ جي شفاعت ٻڌي ويندي ۽ قبول ڪئي ويندي. (بخاري ۽مسلم)

فَالْحَمْدُ لِلّٰهِ حَمْدًا كَثِيْرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيْهِ

كَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا وَ يَرْضٰى

پوءِ . . . . اي ايمان وارؤ !

اي بصيرت ۽ بصارت وارؤ !

اي دانا ۽ بينا انسانو !

ڪجهه غور ڪريو ۽ سوچيو !

ان ڏينهن ڇوٽڪاري جي لاءِ !

❁ شفيع ۽ مشفع رسول ﷺ جي شفاعت حاصل ڪرڻ سئي ڳالهه آهي يا پاڻ ٺاهيل سفارشين جي سفارش حاصل ڪرڻ سئي ڳالهه آهي.

أَفَـــلَا تَـعْـقِـــلُوْنَ ؟

ڇا توهان عقل کان ڪم نه وٺندؤ ؟

بسم الله الرحمن الرحيم

اظهار تشڪر

﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَ السَّلَامُ عَلٰي عَبْدِهٖ وَ رَسُوْلِهٖ مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ وَ عَلٰي آلِهٖ وَ صَحْبِهٖ وَ مَنِ اهْتَدٰى بِهَدْيِهٖ اِلٰي يَوْمِ الدِّيْنِ اَمَّا بَعْدُ! ﴾

جڏهن اسلام جي دعوت جي شروعات ٿي تہ ان ۾ شامل ٿيڻ وارن ۽ ان تي ايمان آڻڻ وارن جي لاءِ صرف هڪڙوئي رستو هو تہ انجي داعي رسول الله ﷺ کان جيڪي ڪجهہ مليو ان کي وٺو ۽ جنهن (ڳالهہ) کان اهي روڪين اها نہ ڪريو. اڳتي هلي جڏهن پاڻ رسول الله ﷺ جي ڪم ۾ وسعت ۽ ڪشادگي آئي تہ هن اصول جي بار بار ۽ مختلف انداز ۾ تلقين ۽ تاڪيد ڪئي وئي. فرمايو ويو ﴿ يَا اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اَطِيْعُوا اللّٰهَ وَ اَطِيْعُوا الرَّسُوْلَ وَ لَا تُبْطِلُوْا اَعْمَالَكُمْ ﴾ اي ايمان وارؤ! الله جي اطاعت ڪريو ۽ رسول الله ﷺ جي اطاعت ڪريو ۽ پنهنجي عملن کي ضائع نہ ڪريو (سورة محمد. آيت نمبر 33) جيستائين اُمت انهيءَ اصول تي قائم رهي، خير ۽ ڀلائي انجا قدم چمندا رهي. جڏهن اُمت ۾ وڌيڪ وسعت آئي تہ عقل پسندن جا ڪيترائي گروهہ پيدا ٿي پيا. جن عقيدن ۽ احڪامن، اصول ۽ فروع کي پنهنجي عقلن سان پرکڻ ۽ اُمت ۾ پنهنجا حلقا بنائڻ شروع ڪيا. نتيجو هي نڪتو جو اُمت پستيءَ جي غار ۾ ڪرڻ لڳي. امام مالک رحمة الله هن جو ڏاڍو چڱو علاج تجويز ڪيو هو. فرمايو هئائون ﴿ لَنْ يُصْلِحَ آخِرُ هٰذِهِ الْاُمَّةِ اِلَّا بِمَا صَلُحَ اَوَّلُهَا ﴾ يعني هن اُمت جي پڇاڙي انهيءَ شيءِ سان ٺيڪ ٿيندي جنهن سان هن جو اڳ ٺيڪ ٿيو هو. يعني خالص اتباع ڪتاب ۽ سنت سان ليڪن افسوس جي ڳالهہ آهي جو اڄ اُمت جي مٿان عقل پرستي جي اهائي زهريلي هوا هلي رهي آهي ۽ اُمت وري انهيءَ پستي ۽ تنزل ڏانهن وڃي رهي آهي جنهن جو علاج اهوئي آهي جيڪو امام مالک تجويز ڪيو هو. خوشي جي ڳالهہ آهي جو ملک سعود يونيورسٽي رياض جو استاد محمد اقبال ڪيلاني صاحب جن هڪ دين پسند عالم آهن ۽ شروع کان ٿي ديني تحريڪن سان وابستہ ۽ انهن جي نگراني ۾ ڪم ڪندا رهيا آهن. ان ڪم جي نتيجي ۾ هنن جي اڳيان هي

راز كليو تہ اُمت جي اصلاح جو اصل كم اهو آهي تہ انكي خالص كتاب ۽ سنت جي تعليم سان ڳنڍي ڇڏجي ۽ هيڏانهن هوڏانهن جي خيالن، فلسفن ۽ عقلي مونجهارن ۾ نہ ڦاسڻ ڏجي.

انهيءَ كري پاڻ هن كم كي پورو كرڻ جو ذمو کنيو ۽ عام ماڻهوءَ جي روز مره جي مسئلن جي تعلق سان خالص كتاب ۽ سنت مان معلومات گڏ كرڻ ۽ ترتيب ڏيڻ شروع كيون. اهڙي طرح ڏسندئي ڏسندئي كيترائي كتاب تيار ٿي ويا ۽ نوجوانن توڙي طالب علمن جي لاءِ هڪ خالص ۽ جامع ديني كورس تيار ٿي ويو.

موصوف تفهيم السنة جي انهن كتابن ۾ مسئلن ۽ احكامن جي تحقيق جو جيكو طريقو اختيار كيو آهي ان ۾ كو بہ شڪ نہ آهي تہ اهو واحد طريقو آهي جنهن سان اختلاف كرڻ جي كا بہ گنجائش نہ آهي. ڇا كاڻ تہ اهو طريقو كتاب الله ۽ سنت رسول الله تي مبني آهي ان كري غلطين كان بلكل محفوظ آهي. اهو تہ ممكن آهي تہ كن مسئلن جي تحقيق ۾ موصوف جي نظر گهڻين روايتن مان كجهہ روايتن تائين ئي محدود رهي هجي ۽ اهڙي طرح جيكو نتيجو انهن اخذ كيو هجي ان سان اختلاف كيو وڃي ليكن انهن جي طريقي جي سلامتي ۽ درستگيءَ سان اختلاف ۽ ان ۾ شڪ نٿو كري سگهجي انهيءَ كري سندس كتابن مان تقريباً كامل اطمينان سان فائدو حاصل كري سگهجي ٿو ۽ انهن تي مكمل اعتماد بہ كري سگهجي ٿو.

الله تعاليٰ جو وڏو احسان آهي جو محترم اقبال كيلاني صاحب جي هنن تاليف كيل كتابن مان نوجوانن جي هڪ پوري جماعت كي رهنمائي ۽ هدايت حاصل ٿي آهي ۽ اهي سنت رسول ﷺ كي بيان كرڻ وارن هنن كتابن كي پڙهي انتهائي مطمئن ۽ مسرور آهن. الله تعاليٰ انهن جي هن خوشي ۽ سرور كي قيامت جي ڏينهن تائين قائم ۽ باقي ركي ۽ مؤلف ۽ مستفيدين كي جزاءِ خير سان نوازي. آمين

صفي الرحمٰن مبارڪپوري

20 صفر 1421هـ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى رَسُوْلِهِ الْاَمِيْنِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ، اَمَّا بَعْدُ !

شفاعت جو مصدر "شَفْعٌ" آهي. جنهن جو مطلب آهي ھڪڙي شيء کي ٻي شيء سان ملائڻ ۽ جوڙڻ (ٻڌي) ٿاهڻ. (1) شفاعت جو مطلب آهي ڪنهن ڪمزور ماڻهوء جي مدد لاء ڪنهن وڏي ماڻهوء جو گڏ وڃڻ يا ٻين لفظن ۾ سفارش ڪرڻ. سفارش لاء سفارش ڪرڻ وارو جنهن تہ حاجتمند جو جوڙ ٿي ويندو آهي انهي ڪري انکي عربيء ۾ "شفيع" چوندا آهن. ۽ جنهن جي لاء سفارش ڪئي وڃي انکي "مشفوع" چوندا آهن. شريعت ۾ قيامت جي ڏينهن ڪنهن گنهگار ماڻهوء جي بخشش ۽ مغفرت جي لاء ڪنهن ملائڪ، نبي يا وليء جي الله تعاليٰ جي بارگاهہ ۾ سفارش کي شفاعت چئجي ٿو. سفارش جي شروعات رسول اڪرم ﷺ جي شفاعت سان ٿيندي. پاڻ رسول اڪرم جي هن شروعاتي شفاعت کي شفاعت ڪبريٰ يا شفاعت عظميٰ سڏجي ٿو. پاڻ رسول اڪرم ﷺ جي شفاعت ڪبريٰ کان پوء ٻين نبين، صالحن ۽ ولين جون سفارشون شروع ٿينديون.

شفاعت جي باري ۾ اسان وٽ ڪيترين ئي غلط فهميون ڏنيون وڃن ٿيون. جن جي اصلاح تمام ضروري آهي عام طور تي شفاعت جو تصور هي آهي تہ الله تعاليٰ جي محبوب ۽ پيارن ٻانهن جو الله تعاليٰ وٽ وڏو اثر رسوخ آهي. انهن جي هر ڳالهہ مڃي وڃي ٿي. انهيء ڪري جيڪڏهن اسان ڪنهن صالح ۽ ولي الله جي دامن سان وابستہ ٿي وڃون ۽ انکي راضي ڪري وٺون تہ قيامت جي ڏينهن اهو اسانجي سفارش ڪري اسانکي ضرور

1 قرآن مجيد جي آيت "والشفع والوتر" قسم آهي ٻڪي (ڙائين جي) ۽ اڪي (ڙائين جي) (3:89)

بخشرائي ڇڏيندو ۽ جنت ۾ داخل ٿي ويندا سون.

غور ڪيو وڃي ته هن قسم جي عقيدي جي نتيجي ۾ شفاعت جو اميدوار هيٺين ڪبيره گناهن جو ڏوهاري ٿئي ٿو.

1 الله تعاليٰ جي لاءِ دنيا جا مثال ڏاهڻ لڳي ٿو. مثال طور اهو سمجهڻ ته دنيا ۾ وڏن آفيسرن تائين پهچڻ ان وقت تائين ممڪن نه آهي جيستائين وسيلو نه هجي انهيءَ ڪري الله تعاليٰ تائين رسائي حاصل ڪرڻ جي لاءِ وسيلو ضروري آهي ۽ ائين انسان الله تعاليٰ جي صفتن ۽ قدرتن کي انسان جي صفتن ۽ قدرتن جي برابر سمجهي الله تعاليٰ جي بارگاهه ۾ گستاخي جو ڏوهاري ٿئي ٿو.

2 شفاعت جو اميدوار پاڻ ئي اهو طئي ڪري وٺي ٿو ته فلاڻو بزرگ يا ولي شفاعت جي منصب تي فائز آهي، جڏهن ته انهيءَ ڳالهه جو علم الله تعاليٰ کان سواءِ ڪنهن کي به نه آهي ته شفاعت جي اجازت ڪنهن کي ملندي ۽ ڪنهن کي نه ملندي.

3 شفاعت جو اميدوار بخشش ۽ مغفرت جي لاءِ پنهنجي هٿراڌو شفيع تي اهڙي ئي توڪل ڪرڻ لڳي ٿو جهڙي توڪل الله تعاليٰ تي ڪرڻ گهرجي ۽ الله تعاليٰ کان بي پرواهه ٿي وڃي ٿو.

4 نماز، روزا، تلاوت، تهجد ۽ خيرات وغيره ڪري الله کي راضي ڪرڻ جي بجاءِ شفاعت جو اميدوار پنهنجي هٿراڌو (پاڻ ڏاهيل) شفيع جي نالي نذر نياز ۽ قرباني جون باسون باسي انکي راضي ڪرڻ جون ڪوششون ڪري ٿو. جيڪڏهن اهو فوت ٿي وڃي ٿو ته انجي قبر تي چراغان ڪرڻ، گلن جون چادرون چاڙهڻ، عرس ڪرڻ، ڌاڳا ٻڌڻ، غسل ڏيڻ ۽ مجاوري ڪرڻ مان هو ائين سمجهي ٿو ته انکي راضي ڪري هو ضرور انجي سفارش جون مستحق ٿي ويندو.

5 شفاعت جو اميدوار پنهنجي پاڻ ڏاهيل شفيع کي جڏهن آخرت ۾ پنهنجو ڪارساز تسليم ڪري وٺي ٿو ته پوءِ دنياوي معاملات ۾ به ان تي

پروسو ڪرڻ لڳي ٿو ۽ اٿين دنيا ۾ بہ مصيبتن ۽ مشڪلاتن ۾ انکي پنهنجو مشڪل ڪشا ۽ حاجت روا سمجهڻ لڳي ٿو ۽ اهڙيون دعائون ۽ فرياد پنهنجي پاڻ ٺاهيل شفيع کي ڪرڻ لڳي ٿو جهڙيون الله تعاليٰ کي ڪرڻ گهرجي مثال طور يا علي مدد، يا شيخ عبدالقادر شيئا لله، ياظل الله، شيخ عبدالقادر، امداد ڪن يا شيخ عبدالقادر، يا غوث الاعظم، مددڪر، يا معين الدين چشتي، يا بهاء الحق بيڙو ڏڪ وغيره وغيره.

6 آخرت ۾ پنهنجي پاڻ ٺاهيل شفيع ۽ سفارشيءَ کي دنيا ۾ بہ پنهنجو حاجت روا ۽ مشڪل ڪشا مڃڻ کان پوءِ هو انجي ناراضگي کان اهڙي طرح بچڻ جي ڪوشش ڪري ٿو جهڙي طرح الله تعاليٰ جي ناراضگيءَ کان بچڻ گهرجي، پنهنجي شفيع ۽ سفارشيءَ کان اهڙي طرح پڻ ڊڄڻ لڳي ٿو جهڙي طرح الله تعاليٰ کان ڊڄڻ گهرجي، ياد رهي تہ ڪنهن کي سڀني قوتن جو مالڪ سمجهي ان کان ڊڄڻ ۽ خوف کائڻ بہ عبادت ۾ شامل آهي جنهن جو صرف الله تعاليٰ ئي لائق آهي.

7 جيڪا عظمت، ڪبريائي ۽ جلال الله تعاليٰ جي لاءِ خاص هجڻ گهرجي اهائي عظمت، ڪبريائي ۽ جلال شفاعت جو اميدوار پنهنجي هٿرادو شفيع جي لاءِ محسوس ڪرڻ لڳي ٿو.

8 جهڙي طرح انسان کي هر وقت الله تعاليٰ جي رحم جي نظر، احسان ۽ لطف جو محتاج رهڻ گهرجي، شفاعت جو اميدوار اهڙي طرح پنهنجو پاڻ ٺاهيل (هٿرادو) شفيع جي رحم جي نظر ۽ احسان ۽ لطف جو محتاج سمجهڻ لڳي ٿو.

9 پنهنجي پاڻ ٺاهيل (هٿرادو) شفيع کي الله تعاليٰ جون سڀ ئي صفتون رکڻ وارو سمجهڻ کان پوءِ انسان انهيءَ کي الله تعاليٰ جي جاءِ تي پنهنجن سمورن معاملن جو مختيار ڪل سمجهڻ لڳي ٿو.

10 الله تعاليٰ کان بي خوف ۽ بي پرواه ٿيڻ کان پوءِ عملي زندگي ۾ انسان الله تعاليٰ جي اطاعت ۽ فرمانبرداريءَ جي ڪابہ پرواه نٿو رکي ۽ اٿين

سمجهي ٿو تہ سمورا ناجائز ۽ حرام ڪم مثال طور، رشوت، وياج، جوا، شراب، زنا، ٻئي جو مال کائڻ، ڏوڪو ۽ فريب وغيره ڪرڻ کان پوءِ سال ۾ هڪڙو ڀيرو "حضرت صاحب" جي آستاني عاليہ تي قيمتي نذرانو پيش ڪرڻ سان گذريل سڀ گناھ معاف ٿي ويندا.

پڙهندڙ حضرات! غور فرمائيندا تہ شفاعت جي غلط عقيدي جو تصور وڪ وڪ تي ماڻهوءَ جي لاءِ ڪهڙي طرح نہ شرڪ اڪبر ۽ گمراهي جا دروازا کولي ٿو ۽ انسان بنا ڪنهن خوف جي ان رستي تي وڌندو هليو وڃي ٿو. شفاعت جو اهوئي تصور آهي تہ جنهن جي باري ۾ قرآن مجيد ۾ بار بار خبردار ڪيو ويو آهي تہ قيامت جي ڏينهن اهڙي شفاعت هرگز قبول نہ ڪئي ويندي. انهي سلسلي ۾ ڪجهہ آيتون هيٺ ڏجن ٿيون.

1 ﴿وَاتَّقُوْا يَوْمًا لاَّ تَجْزِىْ نَفْسٌ عَنْ نَّفْسٍ شَيْئًا وَّ لاَ يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَّ لاَ تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَّ لاَ هُمْ يُنْصَرُوْنَ،﴾ ۽ ڊڄو ان ڏينهن کان جنهن ڏينهن ڪوبہ شخص ڪنهن ٻئي شخص جي ڪم نہ ايندو ۽ نہ ڪنهن جي حق ۾ ڪنهن جي سفارش ڪم ايندي ۽ نہ ئي وري ڪنهن جو فديو قبول ڪيو ويندو ۽ نہ ئي اهي ماڻهو مدد ڪيا ويندا. (سورة البقرة، آيت نمبر 123)

2 ﴿وَ يَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَالاَ يَضُرُّهُمْ وَ لَا يَنْفَعُهُمْ وَ يَقُوْلُوْنَ هٰؤُلاَءِ شُفَعٰؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ﴾ ماڻهو الله تعاليٰ کان سواءِ انهن جي عبادت ڪن ٿا جيڪي انهن کي نہ نقصان پهچائي سگهن ٿا ۽ نہ نفعو ۽ چون ٿا تہ هي الله وٽ اسانجا سفارشي آهن. (سورة يونس، آيت نمبر 18)

3 ﴿اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُفَعَآءَ قُلْ اَوَلَوْ كَانُوْا لاَ يَمْلِكُوْنَ شَيْئًا وَّ لاَ يَعْقِلُوْنَ قُلْ لِلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيْعًا،﴾ ڇا انهن الله کان سواءِ ڪي ٻيا سفارشي ٺاهي رکيا آهن، چئين تہ اهي ڪنهن ڳالهہ جو اختيار نہ رکندا هجن ۽ نہ ئي وري ڪجهہ سمجهندا هجن. چئين تہ شفاعت جو سمورو اختيار تہ سچي جو سچو الله جي هٿ ۾ آهي. (سورة الزمر، آيت نمبر 43 ۽ 44)

اهو آهي انجام انهيءَ سفارش جو جنهن جو تصور اسان وٽ عام

ڏنو وڃي ٿو. حقيقت اها آهي تہ آخرت ۾ شفاعت جو معاملو وڏوئي نازڪ معاملو آهي. ان کي سمجهڻ ۾ معمولي غلطي بہ هميشہ هميشہ جي لاءِ جنت کان محرومي جو سبب ٿي سگهي ٿي. (العياذبالله) انهيءَ ڪري ضروري آهي تہ ڪتاب ۽ سنت کان ثابت ٿيل شفاعت جي عقيدي کي چڱي طرح سمجهيو وڃي ۽ ان تي عمل ڪيو وڃي.

شفاعت جي عقيدي جو صحيح اسلامي تصور لکڻ کان اڳ اسان ڪجهہ بحث لکڻ ضروري سمجهون ٿا. اميد آهي تہ انهيءَ بحثن جو مطالعو ڪرڻ کان پوءِ شفاعت جي صحيح عقيدي کي سمجهڻ ان شاء الله نهايت آسان ٿي ويندو.

1. الله تعاليٰ جي ذات بي مثال آهي:

الله تعاليٰ پنهنجي ذات ۽ صفات ۾ هر لحاظ کان اڪيلو، بي مثال ۽ پنهنجو مٽ پاڻ آهي. انجون صفتون ايتريقدر بي حد ۽ بي حساب آهن جو انهن جو احاطو ڪرڻ، ايتريقدر انهن جو تصور ڪرڻ بہ انسان جي وس جي ڳالهہ نہ آهي. مثال طور الله تعاليٰ جي هڪڙي صفت "عليم" آهي، جنهن جو مطلب آهي هر وقت هر شيءِ جو علم رکڻ وارو. ڪنهن انسان پنهنجي پيدائش کان وٺي موت تائين ڪيترا ساهہ کنيا، هن جي دل ڪيترا دفعا ڌڙڪي، هن جون اکيون ڪيترا ڀيرا ڇنڀيون، هن جي زبان ڪيترا ڀيرا حرڪت ڪئي، هن جي هٿن ڪهڙين ڪهڙين شين کي ڇهيو، هن جا پير ڪٿي ڪٿي پهتا، هن جي دل ۾ ڪيتريون خواهشون پيدا ٿيون، هن جي هٿن ۽ پيرن تي ڪيتريون ليڪون آهن،هن جي جسم تي ڪيترا وار آهن. انسان پنهنجي زندگيءَ ۾ ڪيترا ڪوڙ ۽ ڪيترا سچ ڳالهايا. ڪيتريون نمازون پڙهيون ۽ ڪيتريون ڇڏيون. ڪيتري دولت ڪمايائين ۽ ڪهڙي طرح ڪمايائين. ڪيتري خرچ ڪيائين ۽ ڪيتري ڇڏيائين. رات جي اونداهي ۾ ڇا ڇا ڪيائين ۽ ڏينهن جي روشني ۾ ڇا ڇا ڪيائين . مرڻ کان پوءِ اهو

كٿي دفن ٿيو. زمين انجي جسم جا ڪيترا ذرات ختم ڪيا ۽ ڪيترا باقي رکيا. مرڻ کان پوءِ انجو اعمال نامون ڪٿي محفوظ رهيو ۽ اهڙيون ٻيون معلومات ۽ سمورا تفصيل الله تعاليٰ جي ذاتي علم ۾ آهن. اهو معاملو ڪنهن هڪ انسان جو نہ آهي پر روز ازل کان وٺي روز ابد تائين پيدا ٿيڻ وارن سمورن انسانن جو آهي.

انسانن کان سواءِ جنن ملائڪن جي باري ۾ بہ اهڙن ئي تفصيلن جو قياس ڪرڻ ۽ ان کان علاوه ٻي سموري بري، بحري ۽ فضائي مخلوق جو پڻ تصور ڪريو. جاندار مخلوق کان سواءِ غير جاندار مخلوق پٿر، وڻ، درياهہ، سمنڊ، چنڊ ۽ تارن وغيره مان ڪهڙي مخلوق اهڙي آهي جنهن جا تفصيل الله تعاليٰ جي ذاتي علم ۾ نہ آهن.

حقيقت اها آهي تہ الله تعاليٰ جي فقط هڪڙي صفت ئي ايتريقدر لامحدود آهي جو ان جي تفصيلن جو بيان لکڻ ممڪن ئي نہ آهي. الله تعاليٰ جي هن هڪڙي صفت مان باقي صفتن جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو. قرآن مجيد ۾ الله تعاليٰ جو هڪ ارشاد ڪيتريقدر سچ آهي ﴿ قُلْ لَّوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِّكَلِمَاتِ رَبِّيْ لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ اَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّيْ وَ لَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهٖ مَدَدًا ﴾ اي نبي چئو! جيڪڏهن سمنڊ منهنجي رب جا ڪلمات لکڻ لاءِ مس ٿي وڃن تہ اهي ختم ٿي ويندا پر منهنجي رب (جي صفتن ۽ تعريف) جا ڪلمات ختم نہ ٿيندا. اجان بہ ايتري مس ٻي بہ آڻيو تہ اها بہ پوري نہ ٿيندي.

(سورة الكهف، آيت نمبر 109)

غور ڪندا ! انبياء، اولياء، صالحين ۽ شهيدن مان ڪير اهڙو آهي جيڪو الله تعاليٰ جي لاتعداد صفتن مان ڪنهن هڪڙي صفت ۾ ئي الله تعاليٰ جو مقابلو ڪري سگهي. ذري ۽ آفتاب جي نسبت سان ئي سهي، جيڪڏهن ڪو مقابلو نہ آهي (۽ واقعي نہ آهي) تہ پوءِ الله تعاليٰ جي لاءِ وڏن آفيسرن جي مثالن سان دين سمجهائڻ يا سمجهڻ، الله تعاليٰ جي صفتن ۽ قدرتن جو انڪار نہ آهي تہ ٻيو ڇا آهي؟ انهيءَ ڪري الله تعاليٰ پاڻ قرآن

مجيد ۾ فرمايو آهي ﴿ فَلاَ تَضْرِبُوْا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ وَ اَنْتُمْ لاَ تَعْلَمُوْنَ ﴾ اي انسانو! الله تعاليٰ جي لاءِ مثال نہ گھڙيو. بيشڪ الله (هر شيءِ) ڄاڻي ٿو ۽ توهان نٿا ڄاڻو. (سورة النحل، آيت نمبر 74)

2. الله تعاليٰ سڀني اختيارن جو مالڪ مطلق آهي:

الله تعاليٰ ڪائنات ۾ موجود هر شيءِ جو خالق ۽ مالڪ آهي. ڪائنات جي هر شيءِ انجي مخلوق ۽ ملڪيت آهي.ملائڪ انبياءَ اولياءَ ۽ صالحن سميت سڀ ان جا محتاج آهن ۽ الله تعاليٰ سڀني جون حاجتون پوريون ڪرڻ وارو آهي. سڀئي الله جا محڪوم (تابع) آهن ۽ الله انهن جو حاڪم آهي. الله تعاليٰ جي اڳيان سڄي مخلوق بي وس ۽ عاجز آهي. الله ڪنهن جي بہ اڳيان بي وس ۽ عاجز نہ آهي. مخلوق کي الله جي پڪڙ ۽ سزا جو خوف آهي. الله تعاليٰ کي ڪنهن جي پڪڙ ۽ سزا جو خوف نہ آهي. الله تعاليٰ مختيار ۽ آزاد آهي. ان کان سواءِ ڪوبہ آزاد ۽ مختيار نہ آهي. قيامت جي ڏينهن شفاعت جي اجازت ڏيڻ جو اختيار بہ الله تعاليٰ وٽ هوندو. ڪنهن کي بہ پاڻ ئي شفاعت ڪرڻ جي جرئت نہ هوندي. اهڙي طرح شفاعت قبول ڪرڻ يا نہ ڪرڻ جو اختيار بہ صرف الله تعاليٰ کي هوندو.

ڪوبہ الله تعاليٰ کان زبردستي پنهنجي شفاعت مڃرائي نہ سگهندو.

قرآن مجيد جون ڪجهہ آيتون ثبوت جي طور تي ڏجن ٿيون:

1 ﴿قُلْ لِلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيْعًا﴾ چوءِ تہ سفارش سڄي جي سڄي الله تعاليٰ جي اختيار ۾ آهي. (سورة الزمر، آيت نمبر 44)

2 ﴿مَنْ ذَاالَّذِيْ يَشْفَعُ عِنْدَهٗ اِلاَّ بِاِذْنِهٖ﴾ ڪير آهي جيڪو انجي اڳيان انجي اجازت کان سواءِ سفارش ڪري سگهي.

(سورة البقرة، آيت نمبر 255)

3 ﴿ وَلاَ يُشْرِكُ فِيْ حُكْمِهٖ اَحَدًا﴾ ۽ اهو پنهنجي فيصلي ۾ ڪنهن (نبي

يا ولي كي) شريڪ نٿو ڪري. (سورة الڪهف، آيت نمبر 26)

4 ﴿ وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لاَ مُعَقِّبَ لِحُكْمِهٖ ﴾ ۽ الله (اڪيلوئي) فيصلو ڪندو آهي. انجي فيصلي تي ڪوبہ نظرثاني ڪرڻ وارو نہ آهي.

(سورة الرعد، آيت نمبر 41)

5 عيسائين الله تعاليٰ سان گڏ حضرت عيسيٰ عليه السلام ۽ انجي ماءُ حضرت مريم عليها السلام کي بہ پنهنجو معبود ٺاهي ڇڏيو هو. جنهن تي الله تعاليٰ سخت ڪاوڙ ۽ غصي جو اظهار ڪندي فرمايو ﴿ قُلْ فَمَنْ يَّمْلِكُ مِنَ اللّٰهِ شَيْئًا اِنْ اَرَادَ اَنْ يُّهْلِكَ الْمَسِيْحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَ اُمَّهٗ وَ مَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا﴾ اي نبي! هنن کي چوءِ جيڪڏهن الله تعاليٰ مسيح ابن مريم ۽ انجي ماءُ کي ۽ سڄي زمين تي رهڻ وارن کي هلاڪ ڪرڻ چاهي تہ ڪنهن کي جرئت آهي جو انکي انهيءَ ارادي کان روڪي سگهي. (سورة المائدة، آيت نمبر 17) آيت جو انداز بيان پاڻ ٻڌائي رهيو آهي تہ خطاب ڪرڻ وارو ڪيتريقدر با اختيار آهي ۽ مخاطب ڪيتريقدر بي اختيار آهن. حضرت عيسيٰ ۽ انجي ماءُ سان "مَنْ فِي الْاَرْضِ" چئي اهو واضح ڪيو ويو آهي تہ الله تعاليٰ سمورن انبيائن، اوليائن، صالحن ۽ شهيدن سميت سموري مخلوق کي ختم ڪرڻ چاهي تہ ڪوبہ انکي روڪڻ وارو يا پڇڻ وارو نہ آهي.

گفتگو جو مطلب اهو ٿيو تہ الله تعاليٰ سمورن اختيارن جو آزاد (۽ اڪيلو) مالڪ آهي . ڪنهن کي بہ معاف ڪرڻ يا نہ ڪرڻ، ڪنهن کي شفاعت جي اجازت ڏيڻ يا نہ ڏيڻ، ڪنهن جي سفارش قبول ڪرڻ يا نہ ڪرڻ جا سمورا اختيار صرف ۽ صرف الله وٽ آهن. ڪابہ وڏي ۾ وڏي محبوب هستي الله رب العزت جي پرجلال عدالت ۾ پنهنجي مرضيءَ سان سفارش ڪري نہ سگهندي ۽ نہ ئي ڪو ولي الله زبردستي پنهنجي سفارش مڃرائي سگهندو ۽ نہ ئي وري ڪنهن بزرگ هستي کي الله تعاليٰ جي بارگاهہ ۾ اهڙو انداز ڪلام اختيار ڪرڻ جي جرئت هوندي تہ مان تہ پنهنجي فلاڻي امتي يا

مريد کي ضرور جنت ۾ وٺي ويندس يا منهنجو فلاڻو پيارو ۽ ڏاڍلو جنت ۾ نہ ويو تہ مان بہ نہ ويندس. يا مان پنهنجي فلاڻي دامن پڪڙيل جي بخشش جو پروانو ضرور وٺندس، وغيره وغيره . (العياذ بالله)

3. اذن شفاعت جو مقصد ڇا آهي؟

هن ڪان اڳ اسان لکي آيا آهيون تہ سمورن اختيارن جو مالڪ صرف الله ئي آهي. ڪنهن کي معاف ڪرڻ يا نہ ڪرڻ جو اختيار بہ انهيءَ وٽ آهي. شفاعت قبول ڪرڻ يا نہ ڪرڻ جو اختيار بہ انهيءَ وٽ آهي. ڪنهن کي جنت يا دوزخ ۾ موڪلڻ جو اختيار بہ ان وٽ آهي تہ پوءِ سوال پيدا ٿئي ٿو تہ شفاعت جو مقصد ڇا آهي؟

شفاعت اصل ۾ قيامت جي ڏينهن انبيائن، صالحن ۽ اولياءن جي لاءِ هڪ اعزاز هوندو جيڪو انهن کي الله رب العزت جي طرف کان عطا ڪيو ويندو. جن گنهگارن کي الله ڪريم معاف ڪرڻ جو فيصلو ڪري چڪو هوندو. انهن کي پاڻ ئي جنت ۾ وٺي وڃڻ جي بجاءِ پنهنجي پيارن ۽ مقرب ٻانهن کي هي اعزاز عطا فرمائيندو تہ اهي انهن جي لاءِ سفارش ڪن ۽ انهن کي دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ وٺي وڃن.

قيامت جي ڏينهن حساب ڪتاب شروع ڪرڻ جو وقت الله تعاليٰ مقرر ڪري ڇڏيو آهي جنهن کي اڳتي پوئتي ڪرڻ ڪنهن جي اختيار ۾ نہ آهي. انهيءَ هوندي بہ مقرر وقت تي حساب ڪتاب شروع ڪرڻ جي لاءِ رسول اڪرم ﷺ کي شفاعت (ڪبريٰ) جو موقعو عطا ڪيو ويندو. جنهن جو مقصد زمين ۽ آسمان جي سڄي مخلوقات مان سڀ کان وڌيڪ محترم، سڀ کان وڌيڪ مڪرم، سڀ کان وڌيڪ معزز ۽ سڀ کان وڌيڪ برگزيده هستي .....حضرت محمد ﷺ .....کي شفاعت جو سڀ کان وڏو اعزاز (مقام محمود) عطا ڪرڻ هوندو. انهيءَ ڪري پاڻ ﷺ جي شفاعت ڪبريٰ جي نتيجي ۾ ئي حساب ڪتاب جي شروعات ڪئي ويندي. اهڙي ئي صورتحال

بين شفاعتن جي بہ هوندي. انبيائن، اوليائن ۽ صالحن کي انهن جي پنهنجي پنهنجي مقام ۽ مرتبي جي مطابق شفاعت جا موقعا عطا ڪري ماڻهن جي سامهون انهن جي عزت افزائي ڪئي ويندي ۽ هن ڳالهہ جو قدر ڪيو ويندو تہ دنيا ۾ انهن پنهنجي رب جي رضا جي مطابق زندگي بسر ڪئي هئي.

انهيءَ ڪري اذن يا شفاعت جو مقصد الله تعاليٰ جي فيصلن کي بدلائڻ نہ پر انبيائن ۽ اوليائن کي اعزاز عطا ڪرڻ آهي. جن جن اوليائن ۽ صالحن جي الله تعاليٰ عزت افزائي ڪرڻ چاهيندو، انهن کي شفاعت جي اجازت عطا فرمائيندو ۽ شفاعت ڪرڻ وارا پنهنجي مرضيءَ سان نہ بلڪ الله جل شانہ جي مرضيءَ جي عين مطابق صرف انهن گنهگارن جي لاءِ سفارش ڪندا جن جي لاءِ الله تعاليٰ اجازت ڏيندو. يعني هي الله تعاليٰ جو انعام ۽ اعزاز هوندو جنهن سان اهو قيامت جي ڏينهن پنهنجي پيارن ۽ مقرب ٻانهن کي نوازيندو.

4. اذن شفاعت جو مستحق ڪير هوندو ؟

قيامت جي ڏينهن اذن يا شفاعت ڪنهن کي ملندو ؟ اهو سوال تمام اهم آهي. گهڻن ئي ماڻهن دنيا ۾ پاڻ ئي پنهنجا سفارشي مقرر ڪري ڇڏيا آهن تہ فلاڻو الله جو ولي يا بزرگ قيامت جي ڏينهن اسان جو سفارشي هوندو ۽ اسان کي الله تعاليٰ کان بخشرائي ڇڏيندو. ڇا دنيا ۾ پاڻ ڪنهن ولي يا بزرگ کي پنهنجو سفارشي مقرر ڪرڻ قيامت جي ڏينهن (اسانجي) ڪنهن ڪم ايندو يا نہ ؟ هي اهو سوال آهي جنهن جو جواب اسان ڪتاب ۽ سنت جي روشنيءَ ۾ تلاش ڪرڻ چاهيون ٿا.

رسول اڪرم ﷺ جي ارشاد جي مطابق انبياء ملائڪ ۽ ايمان وارا سفارش ڪندا (مسلم). جيتريقدر انبيائن ۽ ملائڪن جو تعلق آهي تہ اهو معاملو تہ بلڪل چٽو آهي تہ سمورا انبياءَ پنهنجي پنهنجي امت جي گنهگار

ماڻهن جي لاءِ سفارش ڪندا ۽ ملائڪن مان الله تعاليٰ جنهن کي چاهيندو اذن شفاعت عطا ڪندو. مومن يعني اوليائن، صالحن، عالمن ۽ شهيدن مان ڪنهن کي ڪنهن کي شفاعت جي اجازت ملندي ۽ ڪنهن کي نه ملندي؟ ان جو دارومدار هن ڳالهه تي آهي ته ڪير واقعي الله جي نزديڪ ولي آهي. ڪير واقعي الله جي نزديڪ صالح آهي. ڪير واقعي الله جي نزديڪ عالم آهي ۽ ڪير واقعي الله جي نزديڪ شهيد آهي؟

حديث شريف مان معلوم ٿئي ٿو ته ڪي ماڻهو جيڪي دنيا وارن جي نظر ۾ وليءَ عالم ۽ شهيد آهن، قيامت جي ڏينهن اهي منهن ڀر گهلي دوزخ ۾ وڌا ويندا. جيئن هڪ حديث سڳوري ۾ آهي:

پاڻ ﷺ جو ارشاد مبارڪ آهي، "قيامت جي ڏينهن سڀ کان پهريائين هڪ شهيد کي آندو ويندو. الله تعاليٰ ان کي پنهنجون نعمتون ڳڻائيندو ۽ شهيد انهن نعمتن جو اقرار ڪندو. الله تعاليٰ ان کان پڇندو ته تو انهن نعمتن جو حق ادا ڪرڻ لاءِ ڪهڙو عمل ڪيو؟" اهو چوندو، " مون تنهنجي راهه ۾ جنگ ڪئي ايستائين جو شهيد ٿي ويس. الله تعاليٰ ارشاد فرمائيندو، "تو ڪوڙ ڳالهايو، تو بهادر سڏرائڻ لاءِ جنگ ڪئي سو دنيا تو کي بهادر سڏيو". پوءِ (ملائڪن کي) حڪم ٿيندو ۽ ان کي منهن ڀر گهلي دوزخ ۾ وڌو ويندو. ان کان پوءِ هڪ ماڻهو آندو ويندو جنهن پاڻ به علم سکيو ۽ ٻين کي به سيکاريائين ۽ قرآن پڙهيائين. الله تعاليٰ ان کي پنهنجون نعمتون ياد ڏياريندو ۽ اهو (عالم) انهن جو اقرار ڪندو. تڏهن الله تعاليٰ ان کان پڇندو "انهن نعمتن جو شڪر ادا ڪرڻ لاءِ تو ڪهڙو عمل ڪيو؟" هو عرض ڪندو "اي الله! مون علم سکيو، ماڻهن کي سيکاريو ۽ تنهنجي لاءِ ماڻهن کي قرآن پڙهي ٻڌايم."الله تعاليٰ ارشاد فرمائيندو، "تو ڪوڙ ڳالهايو آهي، تو علم انهيءَ ڪري سکيو ته جيئن ماڻهو توکي عالم چون ۽ قرآن انهيءَ ڪري پڙهي ٻڌايو ته ماڻهو توکي قاري چون. سو دنيا توکي عالم ۽ قاري سڏيو. پوءِ (ملائڪن کي) حڪم ٿيندو ۽ ان کي منهن ڀر گهلي دوزخ

۾ وڌو ويندو. ان کان پوءِ ٽئين ماڻهو کي آندو ويندو جنهن کي دنيا ۾ خوشحالي ۽ هر طرح جي دولت سان نوازيو ويو هوندو. الله تعاليٰ ان کي پنهنجون نعمتون جتائيندو ۽ اهو شخص انهن نعمتن جو اقرار ڪندو. پوءِ الله تعاليٰ سوال ڪندس "منهنجن نعمتن جو حق ادا ڪرڻ لاءِ تو ڇا ڪيو؟" هو چوندو "اي الله! مون تنهنجي راهه ۾ انهن سڀني جاين تي خرچ ڪيو جتي توکي پسند هئو." الله تعاليٰ ارشاد فرمائيندو. "تو ڪوڙ ڳالهايو. تو صرف انهيءَ لاءِ مال خرچ ڪيو تہ جيئن ماڻهو توکي سخي سڏين ۽ دنيا وارن توکي سخي سڏيو." پوءِ (ملائڪن کي) حڪم ڏيندو ۽ ان کي منهن ڀر گهلي دوزخ ۾ وڌو ويندو. (مسلم)

ڇا اهڙي شهيد کي شفاعت جو اذن ملندو؟ ڇا اهڙي عالم کي شفاعت جو اذن ملندو؟ ڇا اهڙي سخي کي شفاعت جو اذن ملندو؟.. هرگز نہ!

حضرت ابوهريره ﷺ کان روايت آهي تہ رسول اڪرم ﷺ فرمايو هڪ ماڻهو مدت تائين جنتين وارو ڪم ڪندو رهي ٿو پر ان جو خاتمو دوزخ واري ڪم تي ٿئي ٿو ۽ هڪ ماڻهو مدت تائين دوزخين وارو ڪم ڪندو رهي ٿو پر ان جو خاتمو جنتين واري ڪم تي ٿئي ٿو. (مسلم)

مٿين ٻنهي حديثن سڳورين تي غور ڪرڻ سان هيءَ ڳالهہ چٽيءَ طرح ثابت ٿئي ٿي تہ ڪنهن شخص جي باري ۾ ماڻهن جو پاڻ ئي اهو طئي ڪرڻ تہ فلاڻو واقعي الله جي نزديڪ برگزيده آهي. انهيءَ ڪري اهو طئي ڪرڻ بہ صحيح نہ آهي تہ ايمان وارن مان ڪنهن کي شفاعت جو اذن ملندو ۽ ڪنهن کي نہ ملندو؟

سڄي بحث جو نتيجو اهو نڪتو تہ هن ڳالهہ جو علم الله تعاليٰ کان سواءِ ڪنهن کي بہ نہ آهي تہ وليءَ جي درجي تي ڪير پهتل آهي ۽ عالم يا شهيد جو درجو ڪنهن کي حاصل آهي. اهڙي طرح هن ڳالهہ جو علم بہ الله تعاليٰ کان سواءِ ڪنهن کي بہ نہ آهي تہ قيامت جي ڏينهن شفاعت جو اذن

ڪنهن کي ملندو ۽ ڪنهن کي نه ملندو؟

اهو ڄاڻڻ کان سواءِ ته شفاعت جو اذن ڪنهن کي ملندو، ڪنهن کي پنهنجو سفارشي مقرر ڪرڻ انتهائي بيڪار فعل آهي. غور ته ڪريو! دنيا ۾ ته ڪوبه ماڻهو ڪنهن اهڙي وزير يا مشير کي حاڪم اعليٰ جي اڳيان پنهنجو سفارشي ناهڻ لاءِ ڪڏهن به تيار نٿو ٿئي. جنهن جو پنهنجو معاملو عدالت ۾ هلندڙ هجي. اها ٻي ڳالهه آهي ته عدالت ان کي باعزت ڇڏي ڏئي. ليڪن آخرت جي معاملي ۾ اهڙن ماڻهن کي سفارشي ناهڻ ڪهڙي عقلمندي آهي جن جو پنهنجو معاملو عدالت ۾ هلندڙ هجي؟

5 شفاعت ۽ وسيلو

قرآن مجيد ۾ الله تعاليٰ مسلمانن کي نجات جي لاءِ وسيلو وٺڻ جو حڪم ڏنو آهي. ارشاد مبارڪ آهي:﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (اي ايمان وارو! الله کان ڊڄو ۽ ان ڏانهن وسيلو تلاش ڪريو ۽ ان جي راهه ۾ جهاد ڪريو. اميد آهي ته توهان ڪامياب ٿي ويندو. (سورة مائده، آيت نمبر 35)

هن آيت سڳوري ۾ الله تعاليٰ نجات جي لاءِ ٽن ڳالهين جو حڪم ڏنو آهي. پهريون: تقويٰ اختيار ڪرڻ. ٻيون: وسيلو تلاش ڪرڻ ۽ ٽيون: الله جي راهه ۾ جهاد ڪرڻ. تقويٰ ۽ جهاد جون اصطلاحون چٽيون ۽ واضح آهن البت وسيلي جي باري ۾ ماڻهن اختلاف ڪيو آهي. ڪي ماڻهو چون ٿا ته هتي وسيلي جو مطلب اوليائن، صالحن ۽ شهيدن جو وسيلو آهي جيڪي قيامت جي ڏينهن اسان جي سفارش ڪندا ۽ شفاعت ڪندا. پنهنجي هن موقف جي باري ۾ اهي عام طور هيٺيان دليل پيش ڪن ٿا.

1 جڏهن حضرت آدم عليه السلام کان خطا ٿي ته عرض ڪيائين، "اي الله! مان توکان محمد ﷺ جي حق جي وسيلي سان سوال ڪريان ٿو ته مون کي معاف ڪر." الله تعاليٰ فرمايو، "تو محمد (ﷺ) کي ڪيئن سڃاتو؟" حضرت آدم عليه السلام عرض ڪيو، "جڏهن تو مون کي پنهنجي هٿن سان ناهيو ۽ مون ۾

پنهنجو روح وڌو ته مون پنهنجو مٿو مٿي کنيو ته عرش جي پاون تي لکيل ڏٺم. "لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللّٰهِ " ان مان مون کي پتو پئجي ويو ته تو پنهنجي نالي سان گڏ انهيءَ نالي کي ترجيح ڏني آهي جيڪو سموري مخلوقات ۾ توکي وڌيڪ محبوب (پيارو) آهي". الله تعاليٰ فرمايو. "اي آدم! تو سچ چيو آهي جيڪڏهن محمد نه هجي ها ته مان توکي به پيدا نه ڪريان ها". (حاڪم)

2 هڪ نابينا شخص رسول الله ﷺ جي خدمت ۾ حاضر ٿيو ۽ عرض ڪيائين ته منهنجي لاءِ دعا فرمايو ته الله مون کي نظر عطا ڪري. پاڻ ﷺ ارشاد فرمايو. "جيڪڏهن تون چاهين ته صبر ڪر (۽ ثواب وٺ) ۽ چاهين ته مان تنهنجي لاءِ دعا ڪريان". هن عرض ڪيو "دعا ڪريو". پاڻ ﷺ فرمايو. "وضوءِ ڪري ٻه رڪعتون نماز پڙهه ۽ هي دعا گهر" اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اَسْئَلُكَ وَ اَتَوَجَّهُ اِلَيْكَ بِنَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ اِنِّيْ تَوَجَّهْتُ بِكَ اِلٰى رَبِّيْ فِيْ حَاجَتِيْ هٰذِهٖ لِتُقْضٰى لِيْ اَللّٰهُمَّ فَشَفِّعْهُ لِيْ" (اي الله! مان توکان سوال ڪريان ٿو ۽ تنهنجي مهربان نبيءَ ﷺ جي واسطي سان توڏانهن متوجه ٿيان ٿو) پوءِ مون توجه ڪيو هن حاجت ۾ نبيءَ ﷺ جي ذريعي پنهنجي رب ڏانهن ته جيئن (منهنجي حاجت) پوري ڪئي وڃي. اي الله! منهنجي حق ۾ محمد ﷺ جي شفاعت (يا دعا) قبول فرماءِ". (ترمذي) (1)

3 حضرت عمر ؓ جي زماني ۾ قحط (ڏڪار) پيو ته پاڻ، حضرت عباس بن عبدالمطلب ؓ جي وسيلي سان بارش جي دعا گهريائون ۽ فرمايائون. "اَللّٰهُمَّ اِنَّا كُنَّا نَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَسْقِيْنَا وَ اِنَّا نَتَوَسَّلُ اِلَيْكَ بِعَمِّ نَبِيِّنَا فَاسْقِنَا " (اي الله! اسان اڳ ۾ تنهنجي نبي ﷺ جو وسيلو تو وٽ آڻيندا هئاسون ۽ تون اسان تي بارش وسائيندو هئين. هاڻي اسان پنهنجي نبيءَ جي چاچي جو وسيلو تو وٽ کڻي آيا آهيون پوءِ (تون) اسان تي بارش وساءِ " ۽ ان کان پوءِ بارش ٿي. (بخاري) (2)

---

1. ابواب الدعوات ، احاديث شتى من ابواب الدعوات
2. ابواب الاستسقاء ، باب سوال الناس الامام الاستسقاء اذا قحطوا

قرآن مجيد جي مٿي ذڪر ڪيل آيت ۽ حديث شريف جي ذڪر ڪيل واقعن کان سواءِ ڪي عقلي دليل بہ وسيلي جي حق ۾ پيش ڪيا وڃن ٿا. مثال طور حاڪم اعليٰ تائين رسائي حاصل ڪرڻ جي لاءِ وسيلي جي ضرورت وغيره. جنهن کي اسان مٿي بيان ڪري آيا آهيون. هاڻي سوال اهو آهي تہ ڇا واقعي قرآن مجيد جي آيت ۾ "وسيلي" مان مراد فوت ٿيل يا غيرموجود اوليائن، صالحن ۽ بزرگن جو وسيلو آهي يا ڪو ٻيو معاملو آهي؟ اچو تہ ڳذريل صفحن ۾ وسيلي جي حق ۾ ڏنل دليلن جو ڪتاب ۽ سنت جي روشني ۾ جائزو وٺون.

جيستائين پهرين روايت جو تعلق آهي تہ ان جي موضوع هجڻ تي سڀني محدثن جو اتفاق آهي (2) انهيءَ ڪري ان تي بحث جي ضرورت نہ آهي، البتہ باقي ٻئي واقعا صحيح آهن. نابينا صحابي جو واقعو ترمذي، نسائي، ابن ماجہ، مسند احمد ۽ بيهقي ۾ موجود آهي. اسان ذڪر ڪيل حديث جا الفاظ شيخ الباني رحمة الله جي صحيح سنن ترمذي مان ورتا آهن. واقعي جي حقيقت اها آهي تہ هڪ نابينو صحابي رسول اڪرم ﷺ جي خدمت ۾ حاضر ٿيو ۽ عرض ڪيائين ، "دعا فرمايو تہ الله ڪريم مون کي نظر عطا فرمائي." پاڻ ﷺ خود بہ ان جي لاءِ دعا فرمائي ۽ ان کي بہ نصيحت ڪيائون تہ الله جي اڳيان وڃي هيئن دعا گهر تہ "اي الله! مان نبي ﷺ (جي دعا) جي واسطي سان پنهنجي رب ڏانهن متوجہ ٿيو آهيان (يعني مون پنهنجي رب جي اڳيان نبيءَ ﷺ کان دعا ڪرائي آهي) پوءِ اي الله! تون نبي اڪرم ﷺ جي دعا منهنجي حق ۾ قبول فرماءِ" اهڙي طرح نبي اڪرم ﷺ ۽ نابينا صحابي جي دعائن جي نتيجي ۾ الله تعاليٰ نابينا صحابي جي بينائي (نظر) واپس ڪئي.

ٻيو واقعو اهو آهي تہ حضرت عمر ﷺ جي خلافت جي زماني ۾ قحط (ڏڪر) پيو تہ حضرت عمر ﷺ نبي اڪرم ﷺ جي چاچي حضرت عباس ﷺ کان بارش جي لاءِ دعا ڪرائي ۽ پاڻ بہ هيءَ دعا گهري، "اي الله!

2. تفصيل لاءِ ڏسو "الوسيلہ" شيخ الاسلام ابن تيميہ رحمة الله عليہ

پهرياڻين اسان نبي اڪرم ﷺ جي وسيلي سان دعا گهرندا هئاسون ۽ تون بارش وسائيندو هئين. هاڻي اسان نبي ﷺ جي چاچي جي وسيلي سان دعا گهري رهيا آهيون. پوءِ تون اسان تي بارش وساءِ". فتح الباري ۾ امام ابن حجر رحمة الله عليه حضرت عباس رضي الله عنه جي دعا جا الفاظ به نقل ڪيا آهي. جيڪي هي آهن. "اي الله! هي گنهگار هٿ تنهنجي بارگاهه ۾ ڪنيل آهن ۽ اسان جون پيشانيون توبه جي لاءِ توڏانهن جهڪيل آهن. اي الله! اسان تي بارش وساءِ" انهيءَ ڪري حضرت عمر رضي الله عنه ۽ حضرت عباس رضي الله عنه جي دعائن جي نتيجي ۾ الله تعاليٰ بارش وسائي.

ٻنهي واقعن مان جيڪي نتيجا نڪرن ٿا اهي هي آهن:

1 ڪنهن مصيبت ۽ مشڪل جي وقت پاڻ مان ڪنهن زنده ۽ موجود متقي، نيڪ ۽ قابل احترام شخصيت کي دعا جي لاءِ وسيلو ٺاهڻ جائز آهي.

2 مصيبت ۽ مشڪل جي وقت پاڻ به دعا گهرڻ ضروري آهي جيئن رسول اڪرم ﷺ نابينا صحابي کي نصيحت فرمائي يا ٻئي واقعي ۾ حضرت عمر رضي الله عنه پهرياڻين پاڻ دعا گهري ۽ پوءِ حضرت عباس رضي الله عنه کي دعا گهرڻ جي درخواست ڪئي.

3 ٻنهي ڳالهه هنن واقعن مان هيءَ ٿي ثابت ٿئي ته غير موجود يا فوت ٿيل بزرگن کي وسيلو ٺاهڻ جائز نه آهي. جيڪڏهن جائز هجي ها ته حضرت عمر رضي الله عنه ، حضرت عباس رضي الله عنه کي وسيلو ٺاهڻ جي بدران خود نبي اڪرم ﷺ جي قبر مبارڪ تي حاضر ٿين ها ۽ انهن کي وسيلو ٺاهين ها جيڪي بنا ڪنهن شڪ جي حضرت عباس رضي الله عنه کان اعليٰ ۽ افضل هئا.

انهي ڪري مٿي ذڪر ڪيل ٻنهي واقعن مان غير موجود يا فوت ٿيل شخصيتن وغيره جو وسيلو وٺڻ قطعي ثابت نٿو ٿئي مگر زنده بزرگن جي دعا کي وسيلو ٺاهڻ جو جواز ثابت ٿئي ٿو.

غير حاضر ۽ فوت ٿيل انبيائن، اوليائن ۽ صالحن کي وسيلو نه ٺاهڻ جي موقف جي تائيد هيٺ ڏنل دليلن مان به ٿئي ٿي:

1 رسول اڪرم ﷺ پنهنجي پوري حيات طيبه ۾ ڪنهن به موقعي تي حضرت ابراهيم عليه السلام،حضرت موسيٰ عليه السلام، حضرت عيسيٰ عليه السلام يا ڪنهن ٻئي جليل القدر پيغمبر کي پنهنجي دعائن ۾ وسيلو نه ٺاهيو آهي.

2 عهد صحابه ۾ ڪنهن صحابي جو رسول اڪرم ﷺ کي پنهنجي دعائن ۾ وسيلو ٺاهڻ ثابت نه آهي ۽ نه ئي ڪنهن صحابي جو رسول اڪرم ﷺجي قبر مبارڪ تي حاضر ٿي پاڻ ﷺ کان دعا ڪرائڻ ثابت آهي.

3 عهد صحابه رضي الله عنهم کان پوءِ عهد تابعين جي طرز عمل جو اندازو هيٺئين واقعي مان لڳائي سگهجي ٿو. حضرت امام ابو حنيفه رحمة الله عليه هڪ ماڻهوءَ کي قبرستان ۾ هيئن چوندي ٻڌو. "اي قبر وارو! ڇا توهان کي خبرآهي نه مان ڪيترن مهينن کان توهان وٽ اچان ٿو. مان توهان وٽ دعا ڪرائڻ جي درخواست کڻي آيو آهيان. ڇا توهان منهنجي حال کان واقف آهيو يا اڻ ڄاڻ؟" امام موصوف هن جي ڳالهه ٻڌي ان کان پڇيو. "ڇا انهن تنهنجي ڳالهه جو ڪو جواب ڏنو آهي؟" ماڻهوءَ چيو. "نه" تڏهن امام صاحب فرمايو. "سُحْقًا لَكَ وَ تَرِبَتْ يَدَاكَ كَيْفَ تُكَلِّمُ اَجْسَادًا لاَ يَسْتَطِيْعُوْنَ جَوَابًا وَ لاَ يَمْلِكُوْنَ شَيْئًا وَ لَا يَسْمَعُوْنَ صَوْتًا." ڦٽڪار تنهنجي مٿان، تنهنجا هٿ خاڪ آلود هجن. تون انهن جسمن سان ڇو هم ڪلام آهين جيڪي نه جواب ڏيڻ جي طاقت رکن ٿا ۽ نه ڪنهن شيءِ جا مالڪ آهن ۽ نه ڪنهن جو آواز ٻڌن ٿا؟ پوءِ امام صاحب هيءَ آيت تلاوت ڪئي. ﴿ وَمَا اَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَّنْ فِي الْقُبُوْرِ﴾ اي نبي! تون انهن کي (پنهنجي ڳالهه) نٿو ٻڌائي سگهين جيڪي قبرن ۾ پيل آهن. (سورة فاطر، آيت نمبر 22)(1) هن واقعي مان هي ڳالهه ظاهر آهي ته عهد تابعين ۾ به فوت ٿي ويل بزرگن کي شفاعت جي لاءِ وسيلو ٺاهڻ ممنوع ۽ ناجائز سمجهيو ويندو هو.

هن گفتگو جو نتيجو اهو ثابت ٿيو ته قرآن مجيد جي آيت سڳوري ۾ جنهن وسيلي کي تلاش ڪرڻ جو حڪم ڏنو ويو آهي ان جو مطلب غير حاضر يا فوت ٿي ويل اولياءَ وغيره نه بلڪل نه آهن.

1. احسن البيان، صفحه نمبر 847

هاڻي اسان ڪتاب ۽ سنت جي روشني ۾ واضح ڪرڻ ٿا چاهيون تہ وسيلي جو مطلب ڇا آهي؟ قرآن مجيد جون ڪجهہ آيتون هيٺ ڏجن ٿيون.

1 ارشاد باري تعاليٰ آهي: ﴿وَالَّذِيْنَ آمَنُوْا وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ اُولٰئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ﴾ جن ماڻهن ايمان آندو ۽ نيڪ عمل ڪيا اهي ماڻهو جنت ۾ ويندا. جتي اهي هميشہ رهندا. (سورة البقرة، آيت نمبر 82)

2 ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ آمَنُوْا وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ وَاَخْبَتُوْا اِلٰى رَبِّهِمْ اُولٰئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ﴾ بيشڪ جن ماڻهن ايمان آندو ۽نيڪ عمل ڪيا ۽ پنهنجي رب جي آڏو عاجزي اختيار ڪئي. اهي ماڻهو جنتي آهن. ان ۾ هميشہ رهندا. (سورة هود، آيت نمبر 23)

3 ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ آمَنُوْا وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا﴾ بيشڪ اهي ماڻهو جن ايمان آندو ۽ نيڪ عمل ڪيائون.انهن جي لاءِ جنت الفردوس جي مهماني هوندي. (سورة الڪهف، آيت نمبر 107)

4 ﴿فَالَّذِيْنَ آمَنُوْا وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّ رِزْقٌ كَرِيْمٌ﴾ پوءِ جن ماڻهن ايمان آندو ۽ نيڪ عمل ڪيا انهن جي لاءِ بخشش آهي ۽ عزت واري روزي. (سورة الحج، آيت نمبر 50)

5 ﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ آمَنُوْا وَ عَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ جَنّٰتُ النَّعِيْمِ﴾ بيشڪ جن ماڻهن ايمان آندو ۽ نيڪ عمل ڪيائون. انهن جي لاءِ نعمتن سان ڀريل جنت آهي. (سورة لقمان، آيت نمبر 8)

قرآن مجيد ۾ هن مضمون جون ٻنا ڪنهن مبالغي جي سوين آيتون آهن. جن ۾ جنت ۾ داخل ٿيڻ جي لاءِ صرف ٻن شين جو ذڪر مليو ٿو. ايمان ۽ عمل صالح. جنهن مان معلوم ٿئي ٿو تہ اهوئي اهو "وسيلو" آهي جنهن کي الله تعاليٰ تلاش ڪرڻ جو حڪم ڏنو آهي. سنت پاڪ جي هيٺين واقعن مان بہ اهو واضح ٿئي ٿو.

هڪ ماڻهو پاڻ ﷺ جي خدمت ۾ حاضر ٿيو ۽ عرض ڪيائين "اي الله جا رسول ﷺ! مون کي ڪو اهڙو عمل ٻڌايو. جيڪو ڪريان تہ جنت ۾

داخل ٿي وڃان" رسول الله ﷺ فرمايائون، "الله جي عبادت ڪر ۽ ان سان ڪنهن کي شريڪ نہ ڪر. فرض نماز قائم ڪر. زڪوات ادا ڪر ۽ رمضان جا روزا رک." هن ماڻهوءَ چيو، "قسم آهي ان ذات جو جنهن جي هٿ ۾ منهنجي جان آهي، مان ان کان وڌيڪ ڪجهہ بہ نہ ڪندس". جڏهن هو موٽيو تہ پاڻ ﷺ ارشاد فرمايو. "جيڪو ڪنهن جيڙي جنتي کي ڏسي خوش ٿيڻ چاهي اهو هن کي ڏسي وٺي". (بخاري ، ڪتاب زڪواة)

هڪ ماڻهوءَ پاڻ ﷺ جي خدمت ۾ حاضر ٿي ڏاچيءَ جي مهار پڪڙي ۽ عرض ڪيو، "اي الله جا رسول ﷺ مون کي اها ڳالهہ (عمل) ٻڌايو جيڪا مون کي جنت جي ويجهو ۽ دوزخ کان پري ڪري". پاڻ ﷺ ارشاد فرمايو، "الله جي عبادت ڪر ۽ ڪنهن کي بہ ان جو شريڪ نہ ڪر. نماز قائم ڪر. زڪوات ادا ڪر ۽ صلہ رحمي ڪر". (مسلم، ڪتاب الايمان)

ڪتاب ۽ سنت جي مٿي ذڪر ڪيل دليلن مان اها ڳالهہ واضح آهي تہ قرآن مجيد جنهن وسيلي تلاش ڪرڻ جو حڪم ڏني ٿو اهو اصل ۾ ايمان ۽ نيڪ عملن جو وسيلو آهي جيڪو قيامت جي ڏينهن رسول اڪرم ﷺ جي شفاعت ۽ آخرڪار نجات جو ذريعو ٿيندو.

پڙهندڙ حضرات! مٿي ذڪر ڪيل پنج ڳالهيون تحرير ڪرڻ کان پوءِ هاڻي اسان پنهنجي اصل موضوع " شفاعت جي اسلامي عقيدي" ڏانهن واپس ٿا اچون. اسان کي اميد آهي تہ مٿي ذڪر ڪيل دليلن جي روشنيءَ ۾ شفاعت جي اسلامي عقيدي کي سمجهڻ هاڻي تمام آسان ٿي ويو ويندو.

ان شاءَ الله!

شفاعت جو تفصيل پاڻ ﷺ هڪ حديث ۾ بيان فرمايو آهي. شفاعت جي صحيح اسلامي عقيدي جي جيتري وضاحت پاڻ ﷺ جي بيان ڪيل حديث مان ٿئي ٿي اوتري ڪنهن ٻئي طريقي سان ممڪن ڪونه آهي. انهيءَ ڪري اسان شفاعت جي اسلامي تصور جي وضاحت پاڻ ﷺ جي بيان ڪيل حديث سان ٿي ڪري رهيا آهيون.

حضرت ابوهريره ﷛ روايت ڪن ٿا ته رسول اڪرم ﷺ فرمايو. "قيامت جي ڏينهن الله تعالىٰ اڳين ۽ پوين سڀني انسانن کي هڪ هموار ميدان تي جمع ڪندو. جتي سڄ وارو انهن کي آسانيءَ سان سڏي سگهي ۽ ڏسڻ وارو آسانيءَ سان ڏسي سگهي. سج ويجهو اچي ويندو. جنهن جي ڪري پريشاني ۽ تڪليف برداشت کان ٻاهر ٿي ويندي. ماڻهو پاڻ ۾ چوندا ڏسو ته ڪهڙو نه سخت وقت اچي ويو آهي. ڪنهن اهڙي ماڻهوءَ کي تلاش ڪريو جيڪو توهان جي رب جي اڳيان سفارش ڪري سگهي (ته جيئن حساب ڪتاب شروع ٿئي) گڏيل مشوري کان پوءِ ماڻهو چوندا ته اسان کي حضرت آدم ﷺ وٽ وڃڻ گهرجي. ماڻهو آدم ﷺ وٽ ايندا ۽ عرض ڪندا. "توهان ابوالبشر آهيو. الله تعالىٰ توهان کي پنهنجي هٿ سان ٺاهيو ۽ پنهنجو روح ڦوڪيائين. ملائڪن کي حڪم ڏنائين. انهن توهان کي سجدو ڪيو. توهان اچ پنهنجي رب جي اڳيان اسان جي سفارش ڪريو. توهان ڏسو ٿا ته اڄ اسان ڪهڙي مصيبت ۾ آهيون". حضرت آدم ﷺ چوندو. "اڄ پنهنجو رب ايتريقدر ڪاوڙ ۾ آهي جو هن کان اڳ ۾ نه ڪڏهن هو نه ان کان پوءِ ٿيندو. مون کي الله تعالىٰ (جنت ۾) وڻ جي ويجهو وڃڻ کان منع ڪئي هئي ليڪن مان نافرماني ڪري ويٺس. انهيءَ ڪري مون کي پنهنجي جان جو فڪر آهي. (اي الله) مون کي معاف ڪر. (اي الله) مون کي معاف ڪر. توهان ماڻهو ڪنهن ٻئي وٽ وڃو. نوح ﷺ وٽ وڃو." ماڻهو نوح ﷺ وٽ ايندا ۽ عرض ڪندا. "اي نوح! توهان زمين وارن ڏانهن پهريون رسول هئين. الله تعالىٰ (قرآن مجيد ۾) توکي شڪر گذار ٻانهو سڏيو آهي. پنهنجي رب جي

اڳيان اسان جي سفارش ڪر. توهان ڏسو ٿا تہ اسان جي ڪهڙي حالت ٿي رهي آهي". حضرت نوح چوندا. "اڄ منهنجو رب ايتري ڪاوڙ ۾ آهي جو هن کان اڳ ۾ نہ ڪڏهن ٿيو ۽ نہ هن کان پوءِ ٿيندو (مون دنيا ۾) پنهنجي قوم جي لاءِ بددعا ڪئي هئي (۽ اها هلاڪ ۽ برباد ٿي وئي هئي) انهيءَ ڪري اڄ مون کي پنهنجي جان جو فڪر آهي. (اي الله) مون کي معاف فرماءِ (اي الله) مون کي معاف فرماءِ. توهان ماڻهو مون کان علاوه ڪنهن ٻئي وٽ وڃو. ابراهيم وٽ وڃو". ماڻهو ابراهيم وٽ ايندا ۽ عرض ڪندا. "اي ابراهيم تون الله جو نبي ۽ ان جو خليل آهين. تون رب جي اڳيان اسان جي سفارش ڪر. توهان ڏسو ٿا تہ اسان ڪهڙي حال ۾ آهيون؟" حضرت ابراهيم چوندو. "اڄ منهنجو رب ايتريقدر ڪاوڙ ۾ آهي جو نہ ان کان اڳ ڪڏهن ايتريقدر ڪاوڙ ۾ آيو ۽ نہ ان کان پوءِ ايندو. (دنيا ۾) مون ٽي ڪوڙ ڳالهايا هئا. جنهن جي ڪري مون کي پنهنجي جان جو فڪر آهي. (الله تعاليٰ ان تي پڪڙ نہ ڪري). (اي الله) مون کي معاف فرماءِ (اي الله) مون کي معاف فرماءِ. مون کان سواءِ توهان ڪنهن ٻئي وٽ وڃو. موسيٰ وٽ وڃو."(شايد اهو توهان جي سفارش ڪري سگهي). ماڻهو موسيٰ وٽ ايندا ۽ عرض ڪندا. "اي موسيٰ ! تون الله جو رسول آهين. الله تعاليٰ پنهنجي رسالت سان توکي فضيلت ڏني. تون پنهنجي رب جي آڏو اسان جي سفارش ڪر. توهان ڏسو ٿا تہ اسان جي ڪهڙي حالت ٿي رهي آهي." حضرت موسيٰ چوندو. "اڄ منهنجو رب ايتري تہ ڪاوڙ ۾ آهي جو نہ هن کان اڳ ڪاوڙ ۾ آيو هو ۽ نہ ان کان پوءِ ڪڏهن ايترو ڪاوڙ ۾ ايندو. (دنيا ۾) مون هڪ ماڻهوءَ کي قتل ڪيو هو جنهن جي قتل ڪرڻ جو مون کي حڪم نہ هو. انهيءَ ڪري مون کي پنهنجي جان جو فڪر آهي. (اي الله) مون کي بچائجانءِ (اي الله) مون کي بچائجانءِ. توهان مون کان سواءِ ڪنهن ٻئي وٽ وڃو. حضرت عيسيٰ وٽ وڃو." انهي ڪري ماڻهو حضرت عيسيٰ وٽ ايندا ۽ عرض ڪندا."اي عيسيٰ ! تون الله جو

رسول آهين. ان جو فرمان آهين جيڪو هن مريم ڏانهن القا ڪيو ۽ (تون) الله جو روح آهين. تنهنڪري جي عمر ۾ ٿي هنج ۾ تو ماڻهن سان ڳالهايو. اڄ اسان جي لاءِ (الله جي آڏو) سفارش ڪر. توهان ڏسو ٿا ته اسان جي ڪهڙي حالت ٿي رهي آهي؟" حضرت عيسيٰ ﷺ جواب ڏيندو، "اڄ منهنجو رب ايتريقدر ته ڪاوڙ ۾ آهي جو نه ان کان اڳ ڪڏهن اهڙي ڪاوڙ ۾ آيو ۽ نه هن کان پوءِ ڪڏهن اهڙي ڪاوڙ ۾ ايندو". (ابن ﷺ) عيسيٰ ﷺ جي ڪنهن گناه جو ذڪر نه ڪيو) جواب ۾ حضرت عيسيٰ ﷺ نفسي! نفسي! نفسي! پڪاريندا ۽ فرمائيندا مون کان علاوه ڪنهن ٻئي وٽ وڃو، حضرت محمد ﷺ جن وٽ وڃو." انهيءَ ڪري ماڻهو حضرت محمد ﷺ وٽ حاضر ٿيندا ۽ عرض ڪندا، "اي محمد ﷺ! توهان الله جا رسول آهيو ۽ خاتم الانبياء آهيو. الله تعاليٰ توهان جا اڳيان ۽ پويان سڀ گناه معاف ڪري ڇڏيا آهن. پنهنجي رب جي آڏو اسان جي لاءِ سفارش ڪر. توهان ڏسو ٿا ته اسان ڪهڙي حال ۾ آهيون." انهيءَ ڪري مان (ميدان حشر کان) هلندس ۽ عرش جي هيٺان پهچي رب ڪريم جي بارگاه ۾ سجدي ۾ ڪري پوندس. ان وقت الله تعاليٰ پنهنجي حمد ۽ ثنا جا اهي الفاظ منهنجي دل ۾ وجهندو جيڪي ان کان اڳ الله تعاليٰ ڪنهن کي به نه ٻڌايا هوندا. پوءِ ارشاد ٿيندو، "اي محمد (ﷺ) پنهنجو مٿو کڻ ۽ سوال ڪر، توکي عطا ڪيو ويندو. سفارش ڪر تنهنجي سفارش قبول ڪئي ويندي." مان الله تعاليٰ کي سفارش ڪندس ۽ منهنجي لاءِ هڪ حد مقرر ڪئي ويندي. مان اوترن ماڻهن کي دوزخ مان ڪڍندس ۽ جنت ۾ داخل ڪندس. پيهر وري الله جي بارگاه ۾ حاضر ٿي سجدي ۾ ڪري پوندس. پوءِ ان وقت تائين سجدي ۾ پيو هوندس جيستائين الله چاهيندو پوءِ چيو ويندو، "اي محمد! (ﷺ) مٿو کڻ، ڳالهه ڪر ٻڌي ويندي. سوال ڪر، ڏنو ويندين، سفارش ڪر، قبول ڪئي ويندي. مان پوءِ الله تعاليٰ جي حمد ۽ ثنا ڪندس جيڪا الله تعاليٰ مون کي سيڪاريندو پوءِ مان سفارش ڪندس. منهنجي لاءِ حد مقرر ڪئي ويندي. مان

(ان جي مطابق) ماڻهن کي دوزخ مان ڪڍندس ۽ جنت ۾ وٺي ويندس. اهڙي طرح ٽي يا چار دفعا ٿيندو. (راوي چوي ٿو) مون کي ياد نہ آهي تہ ٽئين يا چوٿين دفعي سفارش کان پوءِ رسول الله ﷺ فرمائيندا. "اي الله! هاڻي تہ دوزخ ۾ ڪو موحد (توحيد پرست) باقي نہ رهيو آهي سواءِ انهن جي جن کي قرآن روڪي ڇڏيو آهي. يعني جن کي قرآن جي حڪم جي مطابق هميشہ هميشہ جي لاءِ دوزخ ۾ رهڻو آهي". (بخاري ۽ مسلم)

حديث شفاعت مان جيڪي ڳالهيون معلوم ٿين ٿيون اهي هي آهن:

1 قيامت جي ڏينهن الله تعاليٰ ايتري قدر غضبناڪ هوندو جو وڏي جليل القدر ۽ اُولُو العزم انبياءِ ڪرام کي بہ الله تعاليٰ جي آڏو سفارش ڪرڻ جي جرئت نہ ٿيندي. سڀ جا سڀ انبياءِ ڪرام الله تعاليٰ جي پڪڙ ۽گرفت کان ايتريقدر خوفزده ۽ ڪنبندا هوندا جو پنهنجي جان جي امان طلب ڪري رهيا هوندا. جتي انبياءِ ڪرام جو اهو حال هوندو اتي امت جي عام اوليائن، صالحن ۽ شهيدن وغيره جو جيڪو حال هوندو اهو بيان جو محتاج نہ آهي. اهڙي حالت ۾ جيڪڏهن ڪو اهو سمجهي ويهي تہ شيخ عبدالقادر جيلاني رحمة الله عليه اڳتي وڌي منهنجي سفارش ڪندو يا شيخ معين الدين چشتي رحمة الله عليه منهنجي مدد جي لاءِ ايندو يا خواجہ غريب نواز رحمة الله عليه مون کي الله جي پڪڙ کان بچائيندو يا سيد علي هجويري رحمة الله عليه منهنجي دادرسي ڪندو يا قلندر ۽ پناٿي رحمة الله عليه مون کي الله جي پڪڙ کان ڇڏائيندو تن جو مثال بلڪل اهڙو آهي جيئن ڪنهن وڏي حاڪم جو ننڍڙو ملازم پنهنجي حاڪم جي خوف کان ڏڪي رهيو هجي ۽ ان کي پنهنجي جان جو فڪر هجي ۽ ڪو حاجتمند اچي ان ننڍڙي ملازم جي اڳيان هٿ ٻڌي بيهي ۽ چوي تہ سائين توهان ئي منهنجا حمايتي ۽ مددگار آهيو. غور تہ ڪريو تہ ڇا اهڙي صورتحال ۾ اهو ننڍڙو ملازم ڇا واقعي ان حاجتمند جو سفارشي ٿي ويندو يا ان جي ڪا حمايت ڪري سگهندو. ظاهر آهي تہ ائين ڪرڻ ان ملازم جي وس جي ڳالهہ نہ هوندي. مگر ائين سمجهڻ

۽ ڪرڻ سان حاجتمند پنهنجي ناڪامي ۽ نامرادي جو پورو پورو بندوبست ڪري وٺندو.

2 ٻي ڳالهہ جيڪا هن حديث مان معلوم ٿئي ٿي اها هي آهي تہ رسول اڪرم ﷺ مقام محمود تي فائز هجڻ جي باوجود بنا اجازت سفارش نہ ڪري سگهندا، بلڪ اذن شفاعت حاصل ڪرڻ جي لاءِ نامعلوم مدت تائين الله تعاليٰ جي بارگاهہ ۾ سجدي ۾ پيا هوندا. الله تعاليٰ جي حمد ۽ ثنا ڪندا رهندا ۽ الله تعاليٰ جڏهن چاهيندو اجازت ڏيندو.

غور تہ ڪريو! الله تعاليٰ رسول اڪرم ﷺ کي مقام محمود عطا ڪرڻ جو واعدو دنيا ۾ ئي ڪري ڇڏيو هو. ان جي باوجود پاڻ ﷺ کي سفارش ڪرڻ کان اڳ ۾ اجازت حاصل ڪرڻي پوندي. انهيءَ صورتحال ۾ ان شخص کان وڌيڪ ڏوڪيباز ڪير ٿيندو جيڪو اها دعويٰ ڪري تہ مان قيامت جي ڏينهن پنهنجي مريدن جي سفارش ڪندس يا مان پاڻ سان وابستہ ماڻهن کي الله کان بخشرائيندس يا پنهنجي پوءِ لڳن کي جنت ۾ وٺي ويندس ۽ ان شخص کان وڌيڪ فريب کاڌل ڪير ٿيندو جيڪو پنهنجي "مرشد شفيع" جي آستاني تي نذرانن جا ڍير لڳائي اهو سمجهي تہ منهنجي شفاعت جو انتظام تہ پڪو ٿي ويو آهي.

3 حديث شفاعت مان ٽيئن ڳالهہ اها معلوم ٿئي ٿي تہ الله تعاليٰ رسول اڪرم ﷺ کي ماڻهن کي لامحدود تعداد ۾ دوزخ مان ڪڍڻ جي اجازت نہ ڏيندو بلڪ هڪ حد مقرر ڪئي ويندي تہ پاڻ ﷺ صرف ايمان جي فلاڻي درجي وارن ماڻهن کي دوزخ مان ڪڍي سگهن ٿا. ڇو تہ پاڻ ﷺ جي سفارش جي نتيجي ۾ صرف اهو شخص دوزخ مان نڪرندو جنهن کي الله تعاليٰ نڪرڻ جي اجازت ڏيندو. هاڻي ٿوري دير جي لاءِ فرض ڪريو تہ الله تعاليٰ شيخ عبدالقادر جيلانيؒ کي سفارش جي اجازت ڏئي ٿو ۽ پنجاهہ يا سؤ مريدن جي حق ۾ انهن جي سفارش قبول ڪري ٿو تہ ڇا اهو ممڪن هوندو تہ شيخ عبدالقادر جيلاني رحمۃ الله عليه ضد ڪري ويهي رهي ۽

چوي ته) يا الله منهنجا مريد ته لکن جي تعداد ۾ آهن. مان ته سڀني کي ڪڍي ايندس، يا سيد علي هجويري رحمة الله عليه الله تعاليٰ جي عدالت ۾ اڳي بيهي رهي ته مون پنهنجي هزارين مريدن سان واعدو ڪري ڇڏيو آهي انهيءَ ڪري انهن سڀني کي دوزخ مان ڪڍندس. اهڙو تصور ڪرڻ ۽ سوچڻ الله ﷻ ۽ ان جي رسول ﷺ جن جي ايڏي ته وڏي گستاخي آهي جو ان کان وڏي گستاخي جو تصور به نٿو ڪري سگهجي.

4 حديث شفاعت مان چوٿين ڳالهه اها معلوم ٿئي ٿي ته سفارش جو فائدو صرف توحيد جي عقيدي تي مرڻ وارن کي ئي ٿيندو. جڏهن دوزخ مان سمورا موحد نڪري ايندا ته رسول اڪرم ﷺ پاڻ ئي سفارش ڪرڻ کان رڪجي ويندا ۽ فرمائيندا. "اي الله! هاڻي ته دوزخ ۾ اهي ماڻهو رهجي ويا آهن جن کي قرآن روڪي ڇڏيو آهي." يعني ڪافر ۽ مشرڪ ماڻهو.

گفتگو جو خلاصو هيءُ آهي ته:

(الف) الله تعاليٰ جي اجازت کان سواءِ ڪو به نبي، ڪو به ملائڪ، ڪو به ولي سفارش نه ڪري سگهندو.

(ب) سفارش ڪرڻ وارو صرف ان لاءِ سفارش ڪندو جنهن جي لاءِ الله تعاليٰ جي اجازت هوندي.

(ج) مشرڪ جي لاءِ قطعي ڪا سفارش نه هوندي.

اهو آهي شفاعت جو اسلامي عقيدو جيڪو ڪتاب ۽ سنت مان ثابت آهي. ان جا وڌيڪ دليل هن ڪتاب جي بابن ۾ توهان کي ملي ويندا. ان شاءَ الله!

شفاعت جي حاصل ڪرڻ وارا خاص عمل

رسول اڪرم ﷺ جي شفاعت جي نتيجي ۾ جنت ۾ داخل ٿيڻ وارن مسلمانن ۾ ٽن قسمن جا ماڻهو شامل هوندا.

1 پهريون قسم انهن ماڻهن جو هوندو جيڪي دوزخ ۾ داخل ٿيڻ کان

سواءِ مختلف وقتن ۾ جنت ۾ ويندا. " اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْهُمْ "

2 ٻيون قسم انهن ماڻهن جو هوندو جيڪي پنهنجن گناهن جي سزا ڀوڳڻ لاءِ پهريائين دوزخ ۾ ويندا ۽ پوءِ مختلف وقتن ۾ دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ داخل ڪيا ويندا. " اَللّٰهُمَّ لاَ تَجْعَلْنَا مِنْهُمْ "

پهرئين قسم جي ماڻهن کي وڌيڪ چئن گروهن ۾ ورهائي سگهجي ٿو:

پهريون خوش نصيب گروهه اهو هوندو جيڪو رسول اڪرم ﷺ جي سفارش سان بنا حساب ڪتاب جي جنت ۾ داخل ٿيندو.

ٻئي گروهه ۾ اهي ماڻهو شامل هوندا جن جو حساب ڪتاب ٿيندو ليڪن انهن جا صالح عمل ميزان ۾ ڳرا هوندا. رسول اڪرم ﷺ جي شفاعت سان هي خوش نصيب گروهه به سڌو جنت ۾ داخل ٿيندو.

ٽئين گروهه ۾ اهي ماڻهو شامل هوندا جن جون نيڪيون ۽ برايون هڪ جيتريون هونديون. هي ماڻهو پهرياڻين اعراف جي جاءِ تي ترسايا ويندا. اعراف جنت ۽ دوزخ جي وچ تي هڪ مٿاهين جاءِ آهي. جتي نه جنت جون نعمتون هونديون ۽ نه دوزخ جو عذاب. اصحاب اعراف اتي الله تعاليٰ کان رحمت طلب ڪندا رهندا. هي ماڻهو به رسول اڪرم ﷺ جي شفاعت سان جنت ۾ داخل ٿيندا.

چوٿين گروهه ۾ اهي ماڻهو شامل هوندا جن جون نيڪيون براين کان ڪجهه گهٽ هونديون. انهن جو دوزخ ۾ وڃڻ طئي ٿي ويو هوندو ليڪن پاڪ ﷺ جي شفاعت جي نتيجي ۾ اهي ماڻهو به دوزخ کان بچايا ويندا ۽ جنت ۾ داخل ڪيا ويندا.(1) والله اعلم بالصواب.

سڌو سنئون جنت ۾ وڃڻ وارا چارئي خوش نصيب گروهه هڪ ٻئي کان ڪيتري ڪيتري مدت پوءِ جنت ۾ داخل ٿيندا. ان جو علم ته الله سبحانه وتعاليٰ کي آهي ليڪن اها ڳالهه ظاهر آهي ته جنهن جو ايمان جيترو مضبوط ۽ نيڪ عمل جيترا وڌيڪ هوندا. ان کي پاڪ رسول

1. ڏسو عقيده طحاويه ، باب الشفاعة

الله ﷺ جي شفاعت ايترو ئي جلد نصيب ٿيندي ۽ جنهن جو ايمان ضعيف ۽ نيڪ عمل گهٽ هوندا ته ان کي پاڻ رسول الله ﷺ جي شفاعت اوترو ئي دير سان نصيب ٿيندي.

ٻئي قسم جي ماڻهن ۾ اهي مسلمان شامل هوندا جن کي پنهنجي گناهن جي سزا ڀوڳڻ لاءِ گهٽ يا وڌيڪ وقت جي لاءِ ٿوري دير تائين دوزخ ۾ وڃڻو پوندو ۽ پوءِ رسول اڪرم ﷺ جي شفاعت حاصل ٿيڻ تي دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ داخل ڪيا ويندا.

گهٽ گناهن وارن کي رسول اڪرم ﷺ جي شفاعت جلد نصيب ٿيندي ۽ وڌيڪ گناهن وارن کي پاڻ صلي الله ﷺ جي شفاعت دير سان نصيب ٿيندي. ايستائين جو سڀني کان آخر ۾ پاڻ ﷺ جي شفاعت انهن ماڻهن کي نصيب ٿيندي جن جي دل ۾ سرنهن جي داڻي جي برابر يا ان کان به گهٽ ايمان هوندو.

هن بحث مان ۾ ڳالهيون معلوم ٿين ٿيون

1. رسول اڪرم ﷺ جي شفاعت ڪنهن به ماڻهوءَ کي ايمان ۽ نيڪ عمل کان بي نياز نٿي ڪري سگهي.

2. شفاعت جو سمورو دارومدار ايمان ۽ عمل صالح تي هوندو. جنهن جو ايمان جيترو مضبوط ۽ نيڪ عمل گهڻا هوندا اوترو ئي جلد اهو پاڻ ﷺ جي شفاعت سان فيضياب ٿيندو.

هونئن ته هر ننڍي ۾ ننڍو نيڪ عمل مومن کي پاڻ ﷺ جي شفاعت جي ويجهو ڪان ويجهو ڪرڻ وارو آهي پر ڪجهه عمل اهڙا آهن جن جي پابندي ڪرڻ تي رسول اڪرم ﷺ شفاعت جو واعدو فرمايو آهي. رسول رحمت ﷺ جي شفاعت سان جلد کان جلد فيضياب ٿيڻ جي خواهشمند ماڻهن جي لاءِ هي عمل دنيا جي هر دولت کان قيمتي هجڻ گهرجن. اسان هتي انهن

جو مختصر ذڪر ڪري رهيا آهيون، جن جو تفصيل ايندڙ بابن ۾ پڻ موجود آهي.

1. قرآن مجيد جي تلاوت جو ڪثرت سان بندوبست.

پاڻ ﷺ جو ارشاد مبارڪ آهي، "قيامت جي ڏينهن قرآن مجيد پنهنجي پڙهڻ وارن جي لاءِ سفارشي ٿي ايندو (مسلم). انهيءَ ڪري قرآن مجيد جي تلاوت جو جيترو وڌ ۾ وڌ بندوبست ٿي سگهي ڪرڻ گهرجي.

2 . سورة بقره ۽ سورة آل عمران جي تلاوت.

پاڻ ﷺ جو ارشاد آهي تہ هي ٻئي سورتون پنهنجي پڙهڻ واري جي حق ۾ الله تعاليٰ سان جهڳڙو ڪنديون (مسلم). يعني الله تعاليٰ کي سفارش ڪنديون تہ يا الله هن جا گناهہ معاف ڪر ۽ هن کي جنت ۾ موڪل.

3. سورة ملڪ جي ڪثرت سان تلاوت.

پاڻ ﷺ جو ارشاد مبارڪ آهي تہ سورة ملڪ (يعني سورة تبارڪ) پنهنجي پڙهڻ واري جي حق ۾ سفارش ڪندي رهندي ايستائين جو الله تعاليٰ ان کي بخشي ڇڏيندو. (ابن ماجہ)

4. تهجد جو بندوبست.

پاڻ ﷺ پنهنجي هڪ صحابي کي نصيحت فرمائي هئي تہ منهنجي سفارش حاصل ڪرڻ جي لاءِ وڌ کان وڌ نفل پڙهندو ڪر (مسلم). ياد هجي تہ نفل نمازن مان تهجد جي نماز سڀ کان افضل آهي (مسلم).

5. صبح ۽ شام ڏهہ ڏهہ ڀيرا درود شريف پڙهڻ.

رسول اڪرم ﷺ جو ارشاد مبارڪ آهي تہ "جيڪو شخص ڏهہ دفعا صبح ۽ ڏهہ دفعا شام مون تي درود موڪليندو (تہ) قيامت جي ڏينهن ان کي منهنجي شفاعت حاصل ٿيندي" (طبراني). درود شريف جي باري ۾ هي ڳالهہ ياد رکڻ گهرجي تہ شفاعت جو هي واعدو صرف انهيءَ ماڻهوءَ جي لاءِ آهي جيڪو مسنون درود شريف جو وظيفو پڙهي. هٿرادو (غير مسنون)

درود، مثال طور: درود تاج، درود ماهي، درود لکي وغيره پڙهڻ سان نہ تہ شفاعت حاصل ٿيندي ۽ نہ ئي ڪو بيو فائدو ٿيندو بلڪ قيامت جي ڏينهن غير مسنون درود پڙهڻ وبال جو سبب ٿي سگهي ٿو. سڀ کان افضل درود، درود ابراهيمي آهي جيڪو نماز ۾ پڙهيو ويندو آهي. جيڪڏهن ان جو اهتمام ڪيو وڃي تہ تمام گهڻي اجر ۽ ثواب، خير ۽ برڪت جو سبب ٿيندو ليڪن وقت جي گهڻتائي جي ڪري ڪو شخص "اَللّٰهُمَّ صَلِّ عَلٰى مُحَمَّدٍ وَّ عَلٰى آلِ مُحَمَّدٍ" (1) جو وظيفو بہ پڙهي تہ اميد آهي تہ اهو بہ رسول رحمت ﷺ جي شفاعت کان فيضياب ٿيندو. ان شاء الله!

6. بانگ کان پوءِ نبي اڪرم ﷺ جي لاءِ دعا گهرڻ.

پاڻ ﷺ جو ارشاد آهي تہ "جيڪو شخص بانگ ٻڌي هي دعا گهري "اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ اٰتِ مُحَمَّدَ نِ الْوَسِيْلَةَ وَالْفَضِيْلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُوْدَا نِ الَّذِيْ وَعَدْتَّهٗ" اي الله! هن (توحيد جي) مڪمل دعوت ۽ قائم ٿيڻ واري نماز جا رب محمد ﷺ کي وسيلو، بزرگي ۽ مقام محمود عطا فرماءِ، جنهن جو تو ساڻس واعدو فرمايو آهي، تہ قيامت جي ڏينهن ان ماڻهوءَ جي لاءِ شفاعت ڪرڻ منهنجي ذمي هوندي". (بخاري) (2)

7. ٽي دفعا جنت جو سوال ڪرڻ.

پاڻ ﷺ جو ارشاد مبارڪ آهي، جيڪو شخص الله تعالي کان ٽي دفعا جنت جو سوال ڪندو، ان جي لاءِ جنت سفارش ڪري ٿي . (ابن ماجہ)

8. ٽي دفعا دوزخ کان پناهہ گهرڻ.

پاڻ ﷺ جو ارشاد مبارڪ آهي "جيڪو شخص هر روز صبح ۽ شام ٽي دفعا دوزخ کان پناهہ گهري ان جي لاءِ دوزخ سفارش ڪري ٿو". (ابن ماجہ)

---

1. هي الفاظ نسائي جا آهن. درود شريف لاءِ وڌيڪ تفصيل لاءِ ڏسو"درود شريف جا مسئلا" محمد اقبال ڪيلاني.

2. مسلم شريف جي حديث ۾ هي الفاظ بہ آهن تہ جيڪو موذن جي اهو جواب کان پوءِ هي دعا گهري ان لاءِ منهنجي شفاعت واجب ٿي ويندي.

9. مديني ۾ ترسڻ جي دوران مصيبتن تي صبر ڪرڻ:

پاڻ ﷺ جو ارشاد مبارڪ آهي، "جيڪو شخص مديني ۾ ترسڻ جي دوران اچڻ وارين مصيبتن تي صبر ڪندو مان ان جي لاءِ سفارش ڪندس"

(مسلم).

هي نو(9) عمل اهڙا آهن جيڪي قيامت جي ڏينهن انسان جي شفاعت جو سبب ٿيندا هاڻي هر انسان جي پنهنجي ظرف ۽ پنهنجي ذوق جي ڳالهه آهي تہ اهو سمنڊ مان درياهہ ٿو حاصل ڪري يا صرف چند قطرن تي ئي قناعت ڪري ٿو .

شڪر واجب آهي

الله تعالىٰ هر هڪ انسان تي اڻ ڳڻيا احسان ڪيا آهن ۽ نعمتون عطا ڪيون آهن. ڪيترين ئي نعمتون اهڙيون آهن جيڪي الله تعالىٰ انسان کي بنا گهرڻ جي عطا ڪيون آهن ليڪن گهڻيون نعمتون اهڙيون آهن جيڪي الله تعالىٰ هر انسان کي گهرڻ کان پوءِ عطا ڪيون آهن. اکيون، نڪ، ڪن، دل، دماغ، هٿ ۽ پير وغيره اهڙيون نعمتون آهن جيڪي الله تعالىٰ بنا ڪنهن فرق جي هر ڪنهن انسان کي عطا ڪيون آهن ۽ هي اهڙيون قيمتي نعمتون آهن جو الله تعالى قرآن مجيد ۾ انهن جو ذڪر ڪندي فرمايو آهي، ﴿وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ الله تعالىٰ توهان کي ڪن، اکيون ۽ عقل عطا ڪيو تہ جيئن توهان شڪر ادا ڪريو. (سورة نحل، آيت نمبر 78) گهڻيون نعمتون اهڙيون آهن جن تي انسان ذات جي زندگي جي قيام ۽ بقا جو انحصار آهي، مثال طور: سج، چنڊ، تارا، درياهہ، سمنڊ، جبل، پٿر، وڻ، هوا ۽ پاڻي وغيره هي نعمتون بہ شڪر جي لائق آهن. الله تعالي جو ارشاد آهي ﴿وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾ ۽

بيشڪ اسان توهان کي زمين ۾ رهڻ جي جڳهہ ڏني ۽ ان ۾ توهان جي لاءِ زندگي جو سامان مهيا ڪيو (ليڪن) توهان ماڻهو گهٽ ئي شڪر ادا ڪريو ٿا. (سورة اعراف، آيت نمبر10) هي سڀ نعمتون اهي آهن جيڪي الله تعاليٰ مسلمانن ۽ ڪافرن کي هڪ جهڙيون عطا ڪيون آهن ۽ ايتري گهڻي تعداد ۾ عطا ڪيون آهن جو انهن جي ڳڻپ ممڪن ئي نہ آهي. ارشاد باري تعاليٰ آهي، ﴿ وَ اِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ لاَ تُحْصُوْهَا ﴾ ۽ جيڪڏهن توهان الله تعاليٰ جي انهن نعمتن جي ڳڻپ ڪرڻ چاهيو تہ ڳڻي نٿا سگهو. (سورة نحل،آيت نمبر 18) انهن سڀني نعمتن کان وڌيڪ اها نعمت آهي جيڪا الله تعاليٰ صرف مسلمانن کي عطا فرمائي آهي ۽ اها آهي ايمان جي نعمت.....الله تي ايمان، رسولن تي ايمان، ڪتابن تي ايمان، ملائڪن تي ايمان، تقدير تي ايمان ۽ جنت ۽ دوزخ تي ايمان..... ايمان جي نعمت عطا ڪرڻ کان پوءِ الله تعاليٰ اُمت تي جيڪو عظيم احسان ڪيو آهي اهو اهو آهي تہ انهن کي اهڙي نبي (ﷺ) جي اُمت ۾ پيدا ڪيو اٿس جيڪو دنيا ۽ آخرت ۾ سڀني نبين جو سردار ۽ امام آهي. قيامت جي ڏينهن شفاعت جي مٿاهين درجي "مقام محمود" تي فائز هوندا. پاڻ ﷺ جي شفاعت عظميٰ سان ئي شفاعت جي ابتداء ٿيندي. پاڻ ﷺ جي ئي شفاعت سڀ کان پهريائين ٻڌي ويندي ۽ پاڻ ﷺ جي ئي شفاعت سڀني کان پهريان ئي قبول ڪئي ويندي. پاڻ ﷺ جي شفاعت سان جنت جو دروازو کوليو ويندو. پاڻ ﷺ جي شفاعت سان ايمان وارن جو سڀ کان پهريون خوش نصيب گروهہ بنا حساب ڪتاب جي جنت ۾ ويندو. پاڻ ﷺ جي شفاعت سان اصحاب اعراف جنت ۾ ويندا. پاڻ ﷺ جي شفاعت سان گهڻائي مسلمان جن جي باري ۾ دوزخ جو فيصلو ٿي چڪو هوندو، جنت ۾ داخل ڪيا ويندا. پاڻ ﷺ جي شفاعت سان ئي ڪبيره گناهن جا ڏوهاري دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ داخل ڪيا ويندا. پاڻ ﷺ جي شفاعت

سان ٿي جَوَ جي داڻي برابر ايمان وارا مسلمان بہ دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ داخل ڪيا ويندا. پاڻ ﷺ جي شفاعت سان ٿي ذري جيترو ايمان رکڻ وارا ماڻهو دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ داخل ڪيا ويندا. پاڻ ﷺ جي شفاعت سان ٿي رائي جي برابر ايمان رکڻ وارا ماڻهو دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ داخل ڪيا ويندا. رسول اڪرم ﷺ جي هيءَ فضيلت ۽ شان اهڙو آهي جنهن تي قيامت جي ڏينهن سڀ نبي سڳورا حسرت ڪندا. فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ حَمْدًا كَثِيْرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيْهِ .

قيامت جي ڏينهن سڀئي نبي سڳورا نَفْسِيْ نَفْسِيْ چئي پنهنجي پنهنجي جان جي امان طلب ڪري رهيا هوندا. ان وقت سيد الانبياء ﷺ ٿي هوندا جيڪي رَبِّ اُمَّتِيْ رَبِّ اُمَّتِيْ پڪاري پنهنجي اُمت جي بخشش سلامتي جي دعا گهري رهيا هوندا.

الله تعاليٰ دنيا ۾ هر نبي سڳوري سان هڪ دعا قبول ڪرڻ جو واعدو ڪيو هو. سڀ نبي سڳورا پنهنجون پنهنجون دعائون دنيا ۾ گهري چڪا آهن،صرف اسان جو پيارو رسول اڪرم ﷺ ٿي اهي اڪيلا رئوف ۽ رحيم رسول آهن جن پنهنجي دعا اُمت جي شفاعت جي لاءِ محفوظ رکي آهي (مسلم). اهو اسان جو ٿي پيارو رسول ﷺ "اسان جو ٿي رحمت وارو رسولﷺ . اسان جوئي محسن رسول ﷺ آهي جيڪو دنيا ۾ ٿي قيامت جو هيبتناڪ منظر ياد ڪندي اَللّٰهُمَّ اُمَّتِيْ اَللّٰهُمَّ اُمَّتِيْ پڪاريندي ڳوڙها وهائيندو هو ۽ اُمت جي بخشش جي لاءِ التجائون ڪندو رهيو (مسلم). اهو اسان جوئي محسن، اسان جوئي آقا، اسان جو ٿي شفيع رسول ﷺ آهي، جنهن کي الله تعاليٰ دنيا ۾ هن ڳالهہ جو اختيار ڏنو تہ جيڪڏهن اهي پسند ڪن تہ پنهنجي اڌ امت کي جنت ۾ وٺي وڃن ۽ جيڪڏهن پسند ڪن تہ شفاعت جو حق محفوظ ڪن. ڪروڙين ڪروڙين رحمتون هجن انهيءَ رحمت رسول ﷺ تي

جن اسان جهڙن گنهگارن جي لاءِ شفاعت جو حق محفوظ ڪرڻ پسند ڪيو.

حقيقت اها آهي تہ اهڙي شفيع ۽ مشفع رسول ﷺ جي اُمت ۾ پيدا ڪري الله تعاليٰ اُمت محمدي تي اهو وڏو احسان ڪيو آهي جو جيڪڏهن هن اُمت جو هر شخص هر ساهہ سان ڳڻ پنهنجي رب رحيم ۽ ڪريم جو شڪر ادا ڪري تہ زندگي جي آخري پساهہ تائين ان جو حق ادا نٿو ڪري سگهي. خاص ڪري مون جهڙن گنهگارن کي تہ هن عظيم نعمت جو شڪر ادا ڪرڻ پنهنجو پاڻ تي اهڙي طرح واجب ڪرڻ گهرجي جهڙي طرح نماز ۽ روزو واجب آهي. ڇو تہ اسان جي جهولي ۾ رسول رحمت ﷺ جي شفاعت کان سواءِ ٻيو ڪجهہ بہ تہ آهي .

الله تعاليٰ جو شڪر زباني ۽ عملي ٻنهي طرح ڪرڻ گهرجي. زباني شڪر اهو آهي تہ الله تعاليٰ جي تعريف، پاڪائي، وڏائي ۽ بزرگي جا ڪلمات ادا ڪيا وڃن. الله جو ذڪر ڪيو وڃي ۽ مسنون دعائن جو ڪثرت سان اهتمام ڪيو وڃي.

عملي شڪر اهو آهي تہ الله تعاليٰ جي ايتري تہ عبادت ڪئي وڃي جو انسان عبادت ڪندي ٿڪجي پوي. ڪثرت سان نفل نمازون پڙهڻ، ڪثرت سان نفلي روزا رکڻ، ڪثرت سان نفلي صدقو ۽ خيرات ڪرڻ، ڪثرت سان قرآن مجيد جي تلاوت ڪرڻ. اهي سڀ عملي شڪر جا قسم آهن. ارشاد باري تعاليٰ آهي: ﴿وَاشْكُرُوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُوْنَ﴾ الله جي نعمتن جو شڪر ادا ڪريو جيڪڏهن توهان واقعي ان جي عبادت ڪندا آهيو. (سورة نحل، آيت نمبر 114)

الله تعاليٰ کان ڊڄڻ، الله تعاليٰ جي رضا حاصل ڪرڻ، الله تعاليٰ جي اطاعت ۽ فرمانبرداري ڪرڻ، الله تعاليٰ لاءِ تقويٰ اختيار ڪرڻ بہ الله تعاليٰ جو شڪر ادا ڪرڻ ۾ شامل آهي. ارشاد باري تعاليٰ آهي: ﴿فَاتَّقُوا اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ﴾ الله جي اڳيان تقويٰ اختيار ڪريو. اميد آهي تہ توهان شڪر گذار

بنجي رهندو. (سورة آل عمران، آيت نمبر 123)

انهيءَ ڪري اسان تي واجب آهي تہ اسان زباني ۽ عملي ٻنهي طريقن سان الله تعاليٰ کان هيٺ لکيل دعا جي ذريعي شڪر جي توفيق بہ طلب ڪندا رهون:

﴿رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي ذُرِّيَّتِي إِنِّي تُبْتُ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾

اي منهنجا رب! مون کي توفيق ڏي تہ مان تنهنجي انهيءَ نعمت جو شڪر ادا ڪريان جيڪا تو مون تي ۽ منهنجي ماءُ پيءُ تي ڪئي آهي ۽ اهڙا نيڪ عمل ڪريان جن کان تون راضي هجين ۽ تون منهنجي اولاد جي بہ اصلاح فرماءِ مان تو ڏانهن رجوع ٿو ڪريان ۽ مان مسلمانن مان آهيان.

(سورة احقاف، آيت نمبر 51)

مهربان پڙهندڙو! "شفاعت جا مسئلا" تفهيم السنة جو سورهون ڪتاب الحمد الله توهانجي هٿن ۾ آهي. ان کان اڳيون ڪتاب ان شاءالله "قبر جو بيان" هوندو. اڳ وانگر حديثن جي صحت جو پورو پورو خيال رکيو ويو آهي ۽ هن معاملي ۾ شيخ محمد ناصرالدين الباني رحمة الله عليه جي تحقيق تي اعتماد ڪيو ويو آهي. تاليف جي دوران مون کي پنهنجي ڪم علمي ۽ ڪم مائگي سان گڏوگڏ پنهنجي تمام گهڻين ڪمزورين ۽ ڪوتاهين جو پورو پورو احساس آهي. ليڪن منهنجي رب رحيم ۽ ڪريم جي رحمت ۽ ڪرم منهنجي غلطين ۽ ڪوتاهين جي مقابلي ۾ گهڻو وسيع آهي ۽ اهوئي دنيا ۽ آخرت ۾ منهنجي سفر جو اثاثو آهي. مون کي ان جي رحمت ۽ ڪرم ۾ اميد آهي تہ اهو منهنجا سمورا ننڍا وڏا، اڳيان ۽ پويان، ظاهر ۽ ڳجهن گناهن کان درگذر فرمائيندو ۽ منهنجي ڪم علمي ۽ ڪم مائگي کي پنهن جي بي پايان رحمت جي پردي ۾ ڍڪي ڇڏيندو. إِنَّهُ جَوَادٌ كَرِيمٌ مَلِكٌ بَرٌّ رَءُوفٌ رَحِيمٌ.

گذريل ڏهي عرصي کان حديثن جي ڪتابن جي تياري ۾ حصو

وٺندڙ واجب الاحترام علماءِ ڪرام ۽ دوستن جي حلقي جو دل جي گهراين سان ممنون ۽ احسان مند آهيان جن وڪ وڪ تي مون کي هر طرح جي تعاون سان نوازيو آهي.

مان انهن مهربان پڙهندڙن جو ب دل جي سچائي سان شڪرگذار آهيان جيڪي مون کي پنهنجي دعائن ۾ ياد رکن ٿا. انهن حضرات جي لاءِ ب دعاگو آهيان جيڪي هنن ڪتابن جا ترجما صرف حديث جي اشاعت جي جذبي سان ڪري رهيا آهن. ڪمپوزنگ ۽ طباعت جي محنت طلب ۽ صبر آزما مرحلا طئي ڪرڻ ۾ برادرم خالد محمود ڪيلاني ۽ برادرم هارون رشيد ڪيلاني جو تعاون منهنجي لاءِ وڏو مددگار ثابت ٿيو آهي. الله ڪريم سڀني معاونين کي دنيا ۽ آخرت جي انعامن سان نوازي ۽ هر جڳهه عزت افزائي فرمائي. آمين!

يا رب العالمين! اسان سڀ تنهنجا نهايت عاجز، حقير ۽ گنهگار ٻانها آهيون. تون پنهنجي فضل ۽ ڪرم سان حديث جي اشاعت جي هن ننڍڙي ۽ ادني خدمت کي پنهنجي بارگاهه ۾ قبول فرماءِ ۽ قيامت جي ڏينهن هن کي اسان جي لاءِ رسول رحمت ﷺ جي شفاعت عظميٰ جي حاصل ڪرڻ جو ذريعو بناءِ. آمين!

﴿ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ وَ تُبْ عَلَيْنَا اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ﴾

محمد اقبال ڪيلاني

الرياض سعودي عرب

2 جمادي الاول 1421هه.

2 آگسٽ 2000ع

پنهنجي طرفان

﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَالصَّلٰوةُ وَ السَّلَامُ عَلٰي عَبْدِهٖ وَ رَسُوْلِهٖ مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْمُرْسَلِيْنَ وَ عَلٰي آلِهٖ وَ صَحْبِهٖ وَ مَنِ اهْتَدٰي بِهَدْيِهٖ اِلٰي يَوْمِ الدِّيْنِ اَمَّا بَعْدُ! ﴾

حديث پبليڪيشنز جو سترهون ڪتاب "شفاعت جو بيان" توهان جي هٿن ۾ آهي. هن وقت تائين الحمد لله سورهن ڪتاب ڇپجي چڪا آهن. ان شاءَ الله تعاليٰ حديثن جو ارڙهون ڪتاب "دوزخ جو بيان" به جلدي پڙهندڙن تائين پهچي ويندو.

سنڌي ٻوليءَ ۾ حديثن جا ڪتاب نه هئڻ سبب عام ماڻهو سنت رسول الله ﷺ کان بي خبر آهن. جنهنڪري گمراهي ۽ بدعتن ۾ مبتلا آهن. معاشري مان غلط ۽ بي بنياد ڳالهين کي دور ڪرڻ لاءِ عام ماڻهن وٽ صحيح ۽ حسن حديثون پهچائڻ جي سخت ضرورت آهي. جيئن هر مسلمان رسول الله ﷺ جي حڪمن کي پڙهي، سمجهي ۽ انهن تي عمل ڪري دين و دنيا کي سنواري سگهي ۽ بدعت کان پاڻ کي ۽ پنهنجي اهل و عيال کي بچائي سگهي.

رسول الله ﷺ فرمايو ته. "من اطاعني دخل الجنة" (جنهن منهنجي اطاعت ڪئي اهو جنت ۾ داخل ٿيندو) (بخاري). هڪ ٻئي حديث ۾ رسول الله ﷺ فرمايو. "من اطاعني فقد اطاع الله و من عصاني فقد عصي الله" (جنهن منهنجي اطاعت ڪئي، ان الله جي اطاعت ڪئي ۽ جنهن منهنجي نافرماني ڪئي، ان الله جي نافرماني ڪئي).

(احمد، بخاري، مسلم ۽ ابن ماجه)

رسول الله ﷺ جي اطاعت هر اهو مسلمان ڪندو، جنهن کي نبي ڪريم ﷺ جي حڪمن جي ڄاڻ هوندي، ان لاءِ ضروري آهي ته هر مسلمان کي زندگيءَ جي هر پهلوءَ سان تعلق رکندڙ حديثن جي مڪمل معلومات هجي، انهيءَ مقصد جي مدنظر زندگيءَ جي هر شعبي سان تعلق رکندڙ حديثن جو ترجمو ڪري پڙهندڙن جي اڳيان پيش ڪريان پيو.

الله تعاليٰ جا ڪروڙين ڪرم آهن، جو مون ناچيز کي پنهنجي

محبوب مدني، رسول اڪرم ﷺ جي حديثن جي ترجمي ڪرڻ جي توفيق عطا فرمائي. مان ٿورائتو آهيان جناب ڊاڪٽر امير بخش چنه، پروفيسر جامعه ملڪ سعود الرياض، سعودي عرب جو، جن پنهنجي بيحد مصروفيتن جي باوجود وقت ڪڍي هن ڪتاب تي نظرثاني ڪئي ۽ پنهنجي مفيد مشورن سان نوازيو ۽ همت افزائي ڪئي. مان نورچشم نجيب عباسي، جو پڻ ٿورائتو آهيان جنهن ڇپائي ۽ پروف ڏسڻ ۾ مدد فرمائي. الله تعاليٰ کين اجر عظيم عطا فرمائي ۽ دين جي وڌ ۾ وڌ خدمت ڪرڻ جي توفيق عطا فرمائي. آمين

سڀني پڙهندڙن کي عرض آهي ته پنهنجي راين ۽ تجويزن کان آگاهه ڪن. جيڪا غلطي يا ڪوتاهي ڏسن انهي ۽ کان واقف ڪن. جيئن ايندڙ ڇاپي کي درست ڪري شايع ڪري سگهجي ۽ پڻ حديث رسول الله ﷺ کي عام ماڻهن تائين پهچائڻ ۾ اسان جي مدد ڪن. رسول الله ﷺ فرمايو:
”نضرالله امرً سَمِعَ مِنا شيئاً فَبَلغَه كما سَمِعَه فَرُبَّ مُبَلغ اوعيٰ له من سامع“ (الله ان شخص کي تروتازه رکي جنهن اسان کان ڪا ڳالهه ٻڌي ۽ ان کي هوبهو انهي ۽ طرح ٻين تائين پهچائي، جهڙي طرح ٻڌي هئي، گهڻا ٻڌڻ وارا پهچائڻ وارن کان وڌيڪ، ياد رکڻ وارا ٿين ٿا). (ترمذي)

الله تبارڪ و تعاليٰ جي بارگاهه ۾ التجا آهي ته هن ڪتاب جي ڇاپائڻ ۾ جن دوستن جو تعاون ۽ مدد شامل حال رهي آهي، انهن سڀني کي دنيا ۽ آخرت ۾ پنهنجي ڪرم ساڻ نوازي ۽ احسن جزا عطا فرمائي آمين. اسان سڀني جي ڪوشش کي شرف قبوليت عطا فرمائي، پنهنجي رضا ۽ خوشنودي جو ذريعو ناهي، صحيح عقيدو ۽ صراط مستقيم تي هلڻ جي توفيق عطا فرمائي. ثم آمين.

﴿ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ وَتُبْ عَلَيْنَا اِنَّكَ اَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ﴾

خادم سنت
سڪندر عباسي
ذوالحجة 1424 هجري
حيدرآباد . سنڌ

مختصر اصطلاحات حديث

هر حديث جو جدا جدا مقام ۽ مرتبو آهي. محدثين جي اصطلاحي زبان مطابق حديثن جي اصطلاحن (صفتن) جو مختصر بيان ڏجي ٿو، جيئن هر پڙهندڙ ان کي آسانيءَ سان سمجهي ۽ مستفيد ٿي سگهي.

(1) جيڪو ڪم رسول الله ﷺ فرمايو هجي،

(2) ڪيو هجي

(3) يا ڏٺو هجي ۽ ڏسي ان کي ڪرڻ جي منع نہ ڪئي هجي،

ان کي ”حديث“ سڏجي ٿو. پهرئين قسم جي حديث کي قولي، ٻئي کي فعلي ۽ ٽيئن کي تقريري سڏجي ٿو.

مرفوع: جنهن حديث ۾ صحابي، رسول الله ﷺ جو نالو وٺي حديث بيان ڪن، تنهن کي حديث مرفوع چئجي ٿو.

موقوف: جنهن حديث ۾ صحابي، رسول الله ﷺ جو نالو وٺڻ کان سواءِ حديث بيان ڪن يا پنهنجي خيال جو اظهار ڪن، تنهن کي اثر موقوف چئجي ٿو.

احاد : جنهن حديث جا راوي تعداد ۾ متواتر حديث جي راوين کان گهٽ هجن، تنهن کي احاد چئجي ٿو. هن جا 3 قسم آهن:

(1) مشهور: جنهن حديث جا راوي گهٽ ۾ گهٽ ٽي رهيا هجن.

(2) عزيز: جنهن حديث جا راوي گهٽ ۾ گهٽ ٻہ رهيا هجن.

(3) غريب: جنهن حديث جو راوي هڪ هجي.

متواتر : جنهن حديث جا راوي هر زماني ۾ ايترا هجن، جن جو ڪوڙ تي گڏ ٿيڻ ممڪن نہ هجي، تنهن حديث کي متواتر چئجي ٿو.

مقبول: جنهن حديث جي راوين جي ديانت ۽ سچائي تسليم ٿيل هجي، تنهن حديث کي مقبول چئجي ٿو. هن جا ٻہ قسم آهن هڪ حسن ۽ ٻيو صحيح.

حسن: جنهن حديث جا راوي صحيح حديث جي راوين جي حافظي ۾ گهٽ هجن، باقي شرط اهي هجن، تنهن حديث کي حسن چئجي ٿو.

صحيح: جنهن حديث جا سڀ راوي هر زماني ۽ هر دور ۾ ثقه (قابل اعتماد)، پرهيزگار، قابل اعتبار حافظي جا مالڪ هجن، تنهن حديث کي صحيح چئجي ٿو. حديث صحيح کي ستن درجن ۾ ورهايو وڃي ٿو، اهي هي آهن:

1. جنهن کي بخاري ۽ مسلم ٻنهي روايت ڪيو هجي، ان کي متفق عليه به سڏجي ٿو.

2. جنهن کي رڳو بخاري روايت ڪيو هجي.

3. جنهن کي رڳو مسلم روايت ڪيو هجي.

4. جنهن کي بخاري ۽ مسلم جي شرطن مطابق ڪنهن ٻئي محدث روايت ڪيو هجي.

5. جنهن کي صرف بخاري جي شرطن مطابق ٻئي محدث روايت ڪيو هجي.

6. جنهن کي صرف مسلم جي شرطن مطابق ڪنهن ٻئي محدث روايت ڪيو هجي.

7. جنهن کي بخاري ۽ مسلم کان سواءِ ٻين محدثين صحيح سمجهيو هجي.

غير مقبول: جنهن حديث جي راوين جي ديانت ۽ سچائي مشتبه (مشڪوڪ) هجي تنهن حديث کي غير مقبول چئجي ٿو.

ضعيف: جيڪا حديث صحيح ۽ حسن جي شرطن مطابق پوري نه ايندي هجي، جنهن جو ڪو راوي ساقط (غير مسلسل) هجي يا مطعون (مورد الزام) هجي، تنهن حديث کي ضعيف سڏجي ٿو. ضعيف حديث کي اٺن درجن ۾ ورهايو وڃي ٿو. اهي هي آهن:

1. معلق: جنهن حديث جو هڪ يا سڀ راوي شروع واري سند

حذف يعني ڪيرائي ڇڏين.

2. منقطع: جنهن حديث ۾ هڪ يا هڪ کان وڌيڪ راوي مختلف هنڌن ساقط هجن.

3. مرسل: جنهن حديث جو راوي آخري سند ۾ ساقط هجي يعني تابعي کان پوءِ صحابي جو نالو نہ هجي.

4. معضل: جنهن حديث ۾ ٻہ يا ٻن کان وڌيڪ گڏ راوي سند جي وچ ۾ حذف (ڪريل) هجن.

5. موضوع: جنهن حديث جي راوي جو حديث جي معاملي ۾ ڪوڙ ڳالهائڻ ثابت هجي.

6. متروڪ: جنهن حديث جي راوي تي رڳو ڪوڙ جي تهمت هجي، ليڪن حديث جي معاملي ۾ ڪوڙ ثابت نہ هجي.

7. شاذ: جنهن حديث ۾ هڪ ثقہ راوي پاڻ کان وڌيڪ ثقہ راوي ۽ ضابط جي مخالفت ڪري.

8. منڪر: جنهن حديث جو راوي فاسق يا بدعتي هجي.

حديثن جي ڪتابن جا نالا

حديثن جي ڪتابن جي اصطلاحات (نالن) جو بيان هيٺ ڏجي ٿو.

1. صحاح سته: "سته" عربي جو لفظ آهي جنهن جي معنيٰ آهي ڇهه ۽ صحاح معنيٰ صحيح. حديث جي ڇهن ڪتابن بخاري، مسلم، ابوداءود، ترمذي، نسائي ۽ ابن ماجه کي غلبۂ صحت جي بنياد تي "صحاح سته" سڏجي ٿو.
2. جامع: جنهن ڪتاب ۾ اسلام جي متعلق تمام مباحث (اٺن شين جو ذڪر) عقائد، احڪام، تفسير، رقاق، ملاحم، فضائل، مناقب ۽ مغازي موجود هجن ان کي "جامع" سڏجي ٿو. مثلاً جامع ترمذي، جامع صحيح بخاري.
3. سنن: جنهن ڪتاب ۾ صرف فقهي احڪامات جي متعلق حديثون جمع ڪيون ويون هجن، ان کي "سنن" سڏجي ٿو مثلاً سنن ابو داءود.
4. مسند: جنهن ڪتاب ۾ ترتيب وار هر صحابيءَ جون حديثون گڏ ڪيون ويون هجن، ان کي "مسند" سڏجي ٿو مثلاً مسند امام احمد.
5. مستخرج: جنهن ڪتاب ۾ هڪ ڪتاب جون حديثون ڪنهن ٻئي سند سان روايت ڪيون وڃن، ان کي "مستخرج" سڏجي ٿو. مثلاً مستخرج الاسماعيل البخاري، مستخرج ابو نعيم.
6. مستدرڪ: جنهن ڪتاب ۾ هڪ محدث جي قائم ڪيل شرطن مطابق اهي حديثون جمع ڪيون وڃن، جيڪي ان محدث پنهنجي ڪتاب ۾ داخل (الڪيون) نه ڪيون هجن، ان کي "مستدرڪ" سڏجي ٿو. مثلاً مستدرڪ حاڪم.
7. اربعين: اربعين عربي جو لفظ آهي جنهن جي معنيٰ آهي چاليهه. جنهن ڪتاب ۾ چاليهه حديثون جمع ڪيون ويون هجن، ان کي اربعين سڏجي ٿو مثلاً اربعين نووي.

تَعْـــرِيْفُ الشَّــفَـاعَـــةِ

شفاعت جو مطلب

مسئلو: 1 شفاعت جو مطلب ڪنهن جي لاءِ سفارش ڪرڻ آهي. چاهي سٺي هجي يا خراب.

﴿مَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَّكُنْ لَّهُ نَصِيْبٌ مِّنْهَا وَ مَنْ يَّشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَّكُنْ لَّهُ كِفْلٌ مِّنْهَا وَ كَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيْتًا﴾ (4:85)

جيڪو شخص (ڪنهن جي لاءِ) سٺي سفارش ڪندو (چاهي قبول ٿئي يا نه ٿئي) ان کي ان جي ثواب مان حصو ملندو ۽ جيڪو برائي جي سفارش ڪندو ان کي ان جي گناهه مان حصو ملندو ۽ الله تعاليٰ هر شيءِ تي نگهبان آهي. (سورة نساء ، آيت نمبر 85)

عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ اَبِيْ سُفْيَانَ رضي الله عنهما اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ ((اِشْفَعُوْا تُؤْجَرُوْا)) رَوَاهُ النَّسَائِيُّ (1) (صحيح)

حضرت معاويه بن ابو سفيان رضي الله عنهما جن کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو. چڱي سفارش ڪريو ۽ ثواب جا حقدار ٿيو. (نسائي)

مسئلو: 2 شريعت ۾ شفاعت جو مطلب قيامت جي ڏينهن ملائڪن، نبين ۽ ايمان وارن جو موحد گنهگارن جي لاءِ بخشش جي

---

1. كتاب الزكاة، باب الشفاعة في الصدقة (2397:2)

سفارش ڪري آهي جنهن ڪان پوءِ اهي جنت ۾ داخل ٿيندا.

عَنْ اَبِيْ سَعِيْدِ نِ الْخُدْرِيُ ﷺ مَرْفُوْعاً قَالَ ((فَيَقُوْلُ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ شَفَعَتِ الْمَلٰئِكَةُ وَ شَفَعَ النَّبِيُّوْنَ وَ شَفَعَ الْمُؤْمِنُوْنَ وَ لَمْ يَبْقَ اِلاَّ اَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ فَيُخْرِجُ مِنْهَا قَوْمًا لَمْ يَعْمَلُوْا خَيْرًا قَطُّ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ [1]

حضرت ابو سعيد خدري ﷺ کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو (قيامت جي ڏينهن) الله تعاليٰ فرمائيندو ملائڪ به سفارش ڪري چڪا، انبياءَ به سفارش ڪري چڪا، اهل ايمان به سفارش ڪري چڪا هاڻي ڪوبه نه بچيو آهي سواءِ الرحم الراحمين جي، انهيءَ ڪري الله تعاليٰ دوزخ مان ُپنهنجي مٺ ڀري ماڻهن کي ڪڍندو. هي اهي (موحد) ماڻهو هوندا جن ڪڏهن به ڪو نيڪ عمل نه ڪيو هوندو. (مسلم)

❀❀❀❀❀

1. ڪتاب الايمان، باب اثبات الرؤية المؤمنين في الاخرة ربهم

أَلشَّفَاعَةُ حَقٌّ
شفاعت برحق آهي

مسئلو: 3 موحد گنهگارن کي الله تعاليٰ شفاعت کان پوءِ دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ داخل ڪندو.

عَنْ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ رَحِمَهُ اللّٰهُ قَالَ : قُلْتُ لِعَمْرِو بْنِ دِيْنَارٍ أَ سَمِعْتَ جَابِرَ بْنِ عَبْدِاللّٰهِ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ إِنَّ اللّٰهَ عَزَّوَجَلَّ يُخْرِجُ قَوْمًا مِنَ النَّارِ بِالشَّفَاعَةِ ؟ قَالَ : نَعَمْ ! رَوَاهُ مُسْلِمٌ (1)

حضرت حماد بن زيد رحمة الله عليه چون ٿا، مون عمرو بن دينار رحمة الله عليه کان پڇيو تہ ڇا تو حضرت جابر بن عبدالله رضي الله عنه کان رسول اڪرم ﷺ جي هيءَ حديث بيان ڪندي ٻڌو آهي تہ الله تعاليٰ ڪجهہ ماڻهن کي سفارش جي ڪري دوزخ مان ڪڍندو؟ انهن جواب ڏنو. ها، مون حضرت جابر بن عبدالله رضي الله عنه کان اها حديث ٻڌي آهي. (مسلم)

عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه سَمِعَهُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ بِأُذُنَيْهِ يَقُوْلُ ((إِنَّ اللّٰهَ عَزَّوَجَلَّ يُخْرِجُ نَاسًا مِنَ النَّارِ فَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ (2)

حضرت جابر بن عبدالله رضي الله عنه جن پنهنجي ٻنهي ڪنن سان نبي اڪرم ﷺ کي هي فرمائيندي ٻڌو تہ الله تعاليٰ ماڻهن کي (سفارش کان پوءِ) دوزخ مان ڪڍندو ۽ جنت ۾ داخل ڪندو. (مسلم)

1-2. ڪتاب الايمان ، باب اثبات الشفاعة

اَلْعَقِيْدَةُ الشِّرْكِيَّةُ فِى الشَّفَاعَةِ

شفاعت جو مشرڪاڻو عقيدو

مسئلو 4 ڪنهن نبيءَ، وليءَ، قطب، ابدال، عالم، شهيد يا پير ۽ مرشد جي باري ۾ اهو عقيدو رکڻ ته قيامت جي ڏينهن اهو الله تعاليٰ کي سفارش ڪري جنهن کي چاهيندو بخشرائيندو. الله تعاليٰ ان جي سفارش رد نه ڪندو. مشرڪاڻو عقيدو آهي.

﴿ وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُوْلُوْنَ هٰٓؤُلَآءِ شُفَعَآؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ قُلْ اَتُنَبِّئُوْنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوٰتِ وَلَا فِي الْاَرْضِ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴾ (18:10)

مشرڪ الله تعاليٰ کان سواءِ انهن جي عبادت ڪن ٿا جيڪي نه انهن کي نقصان پهچائي سگهن ٿا ۽ نه نفعو ۽ چون ٿا ته اهي الله تعاليٰ وٽ اسان جا سفارشي آهن. اي نبي ﷺ انهن کي چئو ڇا توهان الله تعاليٰ کي هن ڳالهه جي خبر ڏيو ٿا جنهن کي نه هو آسمانن ۾ ڄاڻي ٿو ۽ نه زمين ۾؟ پاڪ آهي اهو ۽ مٿانهون آهي انهيءَ شرڪ کان جيڪو هي ڪري رهيا آهن. (سورة يونس، آيت نمبر 18)

﴿ وَاتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اٰلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنْصَرُوْنَ ۝ لَا يَسْتَطِيْعُوْنَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُّحْضَرُوْنَ ﴾ (36:75-74)

انهن الله تعاليٰ کان سواءِ ٻيا معبود اختيار ڪري ڇڏيا آهن ته جيئن (قيامت جي ڏينهن) اهي مدد ڪيا وڃن حالانڪ اهي انهن جي ڪابه مدد نه ڪري سگهندا بلڪ هي (مشرڪ) ماڻهو الٽو انهن (نام نهاد شريڪن) جي لاءِ لشڪر جي صورت ۾ حاضر ڪيل هوندا.

(سورة ياسين، آيت نمبر 74 ۽ 75)

﴿وَ الَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖٓ اَوْلِيَآءَ مَا نَعْبُدُهُمْ اِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ اِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى اِنَّ اللّٰهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِيْ مَا هُمْ فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِيْ مَنْ هُوَ كٰذِبٌ كَفَّارٌ﴾

(3:39)

اهي ماڻهو جن الله تعاليٰ کان سواءِ ٻين کي پنهنجو سرپرست بڻائي ورتو آهي. (اهي سمجهن ٿا ته) اسان انهن جي عبادت صرف انهيءَ لاءِ ڪريون ٿا ته اهي الله تائين اسان جي رسائي ڪرائين. الله تعاليٰ ضرور (قيامت جي ڏينهن) انهن ڳالهين جو فيصلو ڪندو جن ۾ اهي اختلاف ڪري رهيا آهن. الله تعاليٰ ڪنهن ڪوڙي ۽ حق جي منڪر کي هدايت نٿو ڏئي. (سورة زمر، آيت نمبر 3)

مسئلو: 5 ڪنهن شخص کي الله تعاليٰ جو محبوب سمجهي هي عقيدو رکڻ ته الله تعاليٰ ان کي پنهنجي اختيارن مان ڪجهه اختيار عطا ڪيا آهن. انهيءَ ڪري قيامت جي ڏينهن ان جي سفارش اسان کي الله جي پڪڙ کان بچائي وٺندي، مشرڪاڻو عقيدو آهي.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ كَانَ الْمُشْرِكُوْنَ يَقُوْلُوْنَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيْكَ

لَكَ قَالَ : فَيَقُولُ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ((وَيْلَكُمْ قَدْ قَدْ فَيَقُولُونَ إِلاَّ شَرِيكًا هُوَ لَكَ تَمْلِكُهُ وَ مَا مَلَكَ يَقُولُونَ هٰذَا وَ هُمْ يَطُوفُونَ بِالْبَيْتِ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ (1)

حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما فرمائين ٿا تہ مشرڪ چوندا هئا . اي الله! اسان حاضر آهيون، تنهنجو ڪو شريڪ نہ آهي. رسول اڪرم ﷺ فرمائيندا هئا . توهان جي لاءِ خرابي هجي. بس ايستائين (تلبيہ) رهڻ ڏيو. (يعني اڳين مشرڪن وارا الفاظ نہ چئو) مشرڪ اڳتي هيئن چوندا هئا . "پر هڪڙو تنهنجو شريڪ آهي ۽ ان جو بہ مالڪ تون ئي آهين ۽ اهو ڪنهن شيءِ جو مالڪ نہ آهي". مشرڪ هي لفظ چوندا هئا ۽ بيت الله شريف جو طواف ڪندا هئا .

وضاحت: مشرڪن جي تلبيہ مان اها ڳالهہ چٽي ٿئي ٿي تہ مشرڪ سموري مخلوق جو مالڪ ۽ خالق الله تعاليٰ کي ئي سمجهندا هئا . ليڪن پنهنجن بزرگن ۽ ولين جي باري ۾ اهو عقيدو رکندا هئا تہ ڀلا الله تعاليٰ پنهنجي اختيارن مان ڪجهہ اختيار انهن کي ڏئي ڇڏيا آهن . انهيءَ ڪري اهي الله وٽ انهن جي سفارش ڪري بخشرائي سگهن ٿا . رسول اڪرم ﷺ انهيءَ عقيدي کي مشرڪاڻو عقيدو قرار ڏيندي تلبيہ جا الفاظ پر هڪڙو تنهنجو شريڪ آهي . . . . چوڻ کان صحابہ ڪرام رضي الله عنهم کي خبردار فرمايو .

❁❁❁❁❁

1ـ كتاب الحج ، باب التلبية و صفتها

إِبْطَالُ الْعَقِيْدَةِ الشِّرْكِيَّةِ

شفاعت جي مشرڪاڻي عقيدي جو ڪوڙو هجڻ

مسئلو: 6 مشرڪاڻي عقيدو رکڻ وارن جي قيامت جي ڏينهن ڪو به سفارشي نه هوندو.

﴿وَذَكِّرْ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا﴾ (70:6)

۽ هي قرآن ذريعي نصيحت ڪندا رهو، ڪٿي ڪو شخص پنهنجي ڪرتوتن جي پاداش ۾ پڪڙجي نه پوي ۽ پڪڙجي به اهڙي حال ۾ جو ان کي الله کان بچائڻ وارو ڪو به حامي، مددگار ۽ شفاعت ڪرڻ وارو موجود نه هجي ۽ جيڪڏهن اهو ڪا به شيءِ فديي (بدلي) ۾ ڏئي ڇڏڻ چاهي ته اها به قبول نه ڪئي وڃي. (سورة انعام، آيت نمبر 70)

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ (2:254)

اي ايمان وارو! اسان توهان کي جيڪو رزق ڏنو آهي ان مان (الله جي راهه ۾) خرچ ڪريو، ان کان اڳ جو اهو ڏينهن اچي جنهن ۾ ڪو واپار، دوستي ۽ سفارش ڪم نه ايندي ۽ ڪافر ته آهن ئي ظالم.

(سورة بقره، آيت نمبر 254)

﴿وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ﴾ (2:123)

۽ ڊڄو انهي ڏينهن کان جڏهن ڪو به ڪنهن کي ذري جيترو به ڪم نه ايندو، نه ڪنهن کان بدلو قبول ڪيو ويندو، نه ڪا سفارش ئي

ڪنهن کي فائدو ڏيندي ۽ نہ ئي اهي مدد ڪيا ويندا.

(سورة بقره، آيت نمبر 123)

﴿فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِيْنَ﴾ (74:48)

مشرڪن کي ڪنهن سفارشي جي سفارش (قيامت جي ڏينهن) فائدو نہ ڏيندي. (سورة مدثر، آيت نمبر 48)

مسئلو: 7 الله تعاليٰ جن ماڻهن کي عذاب ڏيڻ چاهيندو تہ ڪابہ وڏي ۾ وڏي برزگ هستي بہ انهن جي سفارش نہ ڪري سگهندي.

﴿وَ اَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْاٰزِفَةِ اِذِ الْقُلُوْبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كٰظِمِيْنَ مَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ حَمِيْمٍ وَّ لَا شَفِيْعٍ يُّطَاعُ﴾ (40:18)

اي محمد ﷺ! انهن کي ديچار انهيءَ ڏينهن کان جيڪو ويجهو اچي چڪو آهي. جڏهن دليون نڙيءَ ۾ اچي وينديون ۽ ماڻهو چپ چاپ غم جا ڍڪ پي رهيا هوندا. (ان ڏينهن) ظالمن جو نہ ڪو دوست هوندو ۽ نہ وري ڪو سفارشي جنهن جي ڳالهہ مڃي وڃي.(سورة المومن.آيت نمبر18)

﴿اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضَ وَ مَا بَيْنَهُمَا فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِيٍّ وَّ لَا شَفِيْعٍ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ﴾ (32:4)

اهو الله ئي آهي جنهن آسمانن ۽ زمين کي ۽ انهن سڀني شين کي جيڪي انهن جي وچ ۾ آهن، ڇهن ڏينهن ۾ پيدا ڪيو ۽ ان کان پوءِ عرش تي مستوي ٿيو. ان کان سواءِ توهان جو نہ ڪوئي دوست آهي ۽ نہ سفارشي.ڇا توهان هاڻي بہ نہ سمجهندئو؟ (سورة سجده، آيت نمبر 4)

﴿يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا وَ الْاَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ﴾ (82:19)

ان ڏينهن ڪا بہ جان ڪنهن ٻئي جي لاءِ ڪجهہ بہ ڪري نہ سگهندو ۽ فيصلي جو اختيار ان ڏينهن صرف الله جي هٿ ۾ هوندو.

(سورة انفطار، آيت19)

مسئلو: 8 مشرڪ ماڻهو قيامت جي ڏينهن پنهنجي سفارشين کي ڳوليندا پر انهن کي ڪوبه سفارشي نظر نه ايندو.

﴿يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِن قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَل لَّنَا مِن شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُم مَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ﴾ (53:7)

جنهن ڏينهن اهو نتيجو سامهون ايندو ته هي ماڻهو جيڪي انهيءَ نتيجي کي وساري ويٺا هئا چوندا واقعي اسان جي رب جا رسول حق کڻي آيا هئا. پوءِ ڇا اسان کي ڪجهه سفارشي ملندا جيڪي اسان جي حق ۾ سفارش ڪن؟ يا وري اسان کي پيهر (دنيا ۾) واپس موڪليو وڃي ته جيئن اسان جيڪي ڪجهه اڳ ڪندا هئاسون ان جي ابتڙ نيڪ عمل ڪري ڏيکاريون. يقيناً انهن ماڻهن پنهنجو پاڻ کي نقصان ۾ وجهي ڇڏيو ۽ اهي سمورا ڪوڙا ناهه جيڪي انهن ناهي / گهڙي رکيا هوا سي سمورا گم ٿي ويندا. (سورة اعراف، آيت نمبر 53)

مسئلو: 9 الله تعاليٰ جي سڀني مخلوق مان ڪابه الله تعاليٰ جي محبوب ۽ بزرگ هستي اهڙي نه آهي جيڪا قيامت جي ڏينهن الله تعاليٰ کان زبردستي پنهنجي سفارش مڃرائي سگهي.

﴿وَأَنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَن يُحْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُم مِّن دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾ (51:6)

۽ اي محمد (ﷺ)! توهان هن قرآن جي ذريعي انهن ماڻهن کي خبردار ڪريو جن کي هن ڳالهه جو خوف آهي ته اهي پنهنجي رب وٽ اهڙي حال ۾ پيش ڪيا ويندا جو ان کان سواءِ (يعني الله کان سواءِ اتي) ڪوئي اهڙو (اقتدار وارو) نه هوندو جيڪو انهن جي حمايت ڪرڻ وارو مددگار يا سفارشي هجي. ممڪن آهي ته (هي ڳالهه انهن کي سمجهه اچي

تہ جيئن) اهي ماڻهو تقوى اختيار ڪن. (سورة انعام، آيت نمبر 51)

﴿اَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ اَفَاَنْتَ تُنْقِذُ مَنْ فِي النَّارِ﴾ (19:39)

پوءِ ڀلا جنهن تي عذاب جو حڪم ثابت ٿيو (يا ٿيندو) سو بچي سگهندو ڇا؟ اي نبي! ڇا توهان باهہ ۾ پيل کي بچائي سگهندين ڇا؟

(سورة زمر، آيت نمبر 19)

﴿ءَاَتَّخِذُ مِنْ دُوْنِهٖ اٰلِهَةً اِنْ يُّرِدْنِ الرَّحْمٰنُ بِضُرٍّ لَّا تُغْنِ عَنِّيْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَّ لَا يُنْقِذُوْنِ﴾ (23:36)

ڇا مان ان کي ڇڏي ٻيا معبود ٺاهيان؟ جڏهن تہ جيڪڏهن رحمان مون کي ڪو نقصان پهچائڻ چاهي تہ انهن معبودن جي شفاعت منهنجي ڪم اچي سگهي ۽ نہ ئي اهي مون کي ڇڏائي سگهن ٿا.

(سورة ياسين، آيت نمبر 23)

مسئلو: 10 ماڻهن جا پنهنجا ٺاهيل سفارشي قيامت جي ڏينهن ڪنهن بہ ڪم نہ ايندا.

﴿اَمِ اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ شُفَعَآءَ قُلْ اَوَلَوْ كَانُوْا لَا يَمْلِكُوْنَ شَيْئًا وَّ لَا يَعْقِلُوْنَ﴾ (43:39)

ڇا ماڻهن الله کي ڇڏي ٻين کي پنهنجو سفارشي ٺاهي رکيو آهي؟ انهن کان پڇ تہ ڇا اهي شفاعت ڪري سگهن ٿا جن جي اختيار ۾ ڪجهہ بہ نہ هجي ۽ اهي سمجهندا بہ نہ هجن؟ (سورة زمر، آيت نمبر 43)

مسئلو: 11 قيامت جي ڏينهن مشرڪ پنهنجي عقيدي جي ڪوڙي هجڻ جو ٻاڻ اعتراف ڪندا.

﴿تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ اِذْ نُسَوِّيْكُمْ بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ وَمَا اَضَلَّنَاۤ اِلَّا الْمُجْرِمُوْنَ فَمَا لَنَا مِنْ شٰفِعِيْنَ وَلَا صَدِيْقٍ حَمِيْمٍ فَلَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ (97-102:26)

الله جو قسم! اسان تہ وڏي گمراهي ۾ هئاسون جڏهن توهان کي رب العالمين جو شريڪ ٺاهي رهيا هئاسون. اسان کي تہ (انهن) مجرم ماڻهن ئي گمراهہ ڪيو آهي (جنهن جو نتيجو آهي جو اڄ) اسان جو ڪوبہ سفارشي تہ آهي ۽ نہ ڪو جگري دوست ڪاش! اسان کي هڪ دفعو وري موٽي وڃڻ جو موقعو ملي تہ اسان مومن ٿيون.

(سورة شعراء، آيت نمبر 102-97)

﴿ وَيَوْمَ تَقُوْمُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُوْنَ ۝ وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ مِّنْ شُرَكَآءِهِمْ شُفَعٰٓؤُا وَكَانُوْا بِشُرَكَآءِهِمْ كٰفِرِيْنَ ﴾ (30:13-12)

جڏهن قيامت قائم ٿيندي تہ ڏوهاري ماڻهو هڪا ٻڪا مايوس ۽ نااميد ٿي ويندا. انهن جي ٺاهيل شريڪن مان ڪوبہ انهن جو سفارشي نہ ٿيندو. ان وقت ڏوهاري ماڻهو پنهنجي شريڪن (جي بااختيار هجڻ) کان انڪار ڪندا. (سورة روم، آيت 12 ۽ 13)

مسئلو: 12 مشرڪ جي لاءِ ڪيل سفارش ان کي ذري جيترو بہ فائدو نہ ڏيندي.

عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ ((يَلْقٰى اِبْرَاهِيْمُ عليه السلام اَبَاهُ آزَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَعَلٰى وَجْهِ آزَرَ قَتَرَةٌ وَّ غَبَرَةٌ فَيَقُوْلُ لَهٗ اِبْرَاهِيْمُ اَلَمْ اَقُلْ لَّكَ لَا تَعْصِنِيْ فَيَقُوْلُ اَبُوْهُ فَالْيَوْمَ لَا اَعْصِيْكَ فَيَقُوْلُ اِبْرَاهِيْمُ يَا رَبِّ اِنَّكَ وَعَدْتَنِيْ اَنْ لَّا تُخْزِيَنِيْ يَوْمَ يُبْعَثُوْنَ فَاَيُّ خِزْيٍ اَخْزٰى مِنْ اَبِي الْاَبْعَدِ؟ فَيَقُوْلُ اللّٰهُ تَعَالٰى اِنِّيْ حَرَّمْتُ الْجَنَّةَ عَلَى الْكَافِرِيْنَ ثُمَّ يُقَالُ يَا اِبْرَاهِيْمُ مَا تَحْتَ رِجْلَيْكَ فَيَنْظُرُ فَاِذَا هُوَ بِذِيْخٍ مُلْتَطِخٍ فَيُؤْخَذُ بِقَوَائِمِهٖ فَيُلْقٰى فِي النَّارِ)) رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (1)

حضرت ابو هريره ﷺ کان روايت آهي تہ نبي اڪرم ﷺ فرمايو، "حضرت ابراهيم عليه السلام قيامت جي ڏينهن پنهنجي پيءُ آزر کي هن حال ۾ ڏسندو جو ان جي منهن تي ڪارنهن ۽ گرد غبار ڇميل هوندو. حضرت

1ـ كتاب بدء الخلق، باب قول الله تعالىٰ: واتخذ الله ابراهيم خليلا حديث نمبر 3350

ابراهيم ﷺ آزر کي چوندو. "مون دنيا ۾ توکي نہ چيو هو تہ منهنجي نافرماني نہ ڪر؟" آزر چوندو. "چڱو؟ اڄ مان تنهنجي نافرماني نہ ڪندس." حضرت ابراهيم ﷺ (پنهنجي رب کي درخواست ڪندو) اي منهنجا رب! تو مون سان واعدو ڪيو هو تہ مون کي قيامت جي ڏينهن رسوا نہ ڪندين. پر هن کان وڌيک رسوائي ٻي ڪهڙي ٿيندي جو منهنجو پيءُ تنهنجي رحمت کان محروم آهي. الله تعاليٰ ارشاد فرمائيندو، "مون جنت ڪافرن جي لاءِ حرام ڪري ڇڏي آهي". پوءِ الله تعاليٰ فرمائيندو: "اي ابراهيم! تنهنجي ٻنهي پيرن جي هيٺان ڇا آهي؟" حضرت ابراهيم ﷺ ڏسندو تہ گندگي ۾ ٻريل هڪڙو ٻُوريٽ (جانور) آهي جنهن کي پير کان جهلي دوزخ ۾ وڌو ويندو. (بخاري)

مسئلو: 13 شفاعت جي باطل عقيدي تي قرآن مجيد جو هڪڙو طنزيہ تبصرو!

﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُم مَّا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ ۖ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ ۚ لَقَد تَّقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنكُم مَّا كُنتُمْ تَزْعُمُونَ﴾ (6:94)

(ڏسي وٺو) توهان ماڻهو اٿين ٿي اڪيلا اسان جي سامهون حاضر ٿي ويا آهيو جهڙي طرح اسان توهان کي پهريون ڀيرو اڪيلو پيدا ڪيو هو ۽ جيڪي ڪجهہ اسان توهان کي دنيا ۾ ڏنو هو اهو توهان سڀ ڪجهہ پٺتي ڇڏي آيا آهيو ۽ هاڻي اسان توهان سان گڏ انهن سفارشين کي بہ نٿا ڏسون جن جي متعلق توهان سمجهندا هئو تہ توهان جون حاجتون پوريون ڪرڻ (يا مرادون پڇائڻ) ۾ انهن جو بہ حصو آهي. توهان جا هڪ ٻئي سان رابطا بہ ٽٽي ويا ۽ توهان کان اهي توهان جا (سفارشي) وڃائجي ويا جن جي باري ۾ توهان (سفارش جو) گمان رکندا هئو.

(سورة انعام، آيت نمبر 94)

اَلْعَـقِيْـدَةُ الصَّحِيْحَةُ فِي الشَّفَاعَةِ
شفاعت جو اسلامي (صحيح) عقيدو

مسئلو 14 ڪنهن کي شفاعت جي اجازت ڏيڻ ۽ نه ڏيڻ جو اختيار صرف الله تعاليٰ وٽ آهي.

مسئلو 15 ڪنهن جي شفاعت قبول ڪرڻ يا نه ڪرڻ جو اختيار به صرف الله تعاليٰ وٽ آهي.

﴿يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا وَّ الْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ لِّلّٰهِ﴾(82:19)

ان ڏينهن ڪو به نفس ڪنهن ٻئي جي لاءِ ڪجهه نه ڪري سگهندو ۽ فيصلي جو اختيار ان ڏينهن صرف الله جي هٿ ۾ هوندو.

(سورة انفطار، آيت نمبر 19)

﴿مَنْ ذَا الَّذِيْ يَشْفَعُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا بِاِذْنِهٖ﴾(2:255)

ڪير آهي جيڪو الله جي اڳيان ان جي اجازت کان سواءِ سفارش ڪرڻ جي جرئت ڪري؟ (سورة بقرة، آيت نمبر 255)

﴿مَا مِنْ شَفِيْعٍ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اِذْنِهٖ﴾(10:3)

ڪير به الله جي اجازت کانسواءِ سفارش نه ٿو ڪري سگهي.

(سورة يونس، آيت نمبر 10)

﴿قُلْ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيْعًا لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ﴾(39:44)

(اي نبي!) چئو ته سموري سفارش جو مختيار الله تعاليٰ ئي آهي. زمين ۽ آسمانن جي بادشاهي انهيءَ جي آهي. پوءِ توهان سڀ انهيءَ ڏانهن واپس ڪيا ويندؤ. (سورة زمر، آيت نمبر 44)

مسئلو: 16 قيامت جي ڏينهن صرف اهو شخص شفاعت ڪري سگهندو جنهن کي الله تعالىٰ اجازت ڏيندو ۽ صرف انهيءَ شخص جي لاءِ سفارش قبول ڪئي ويندي جنهن جي لاءِ الله تعالىٰ جي اجازت هوندي.

﴿ يَوْمَئِذٍ لاَّ تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ اِلاَّ مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَ رَضِيَ لَهُ قَوْلاً ﴾ (109:20)

قيامت جي ڏينهن ڪا سفارش فائدو نہ ڏيندي سواءِ ان شخص جي سفارش جنهن کي رحمان اجازت ڏني هجي ۽ ان سفارشي جي ڳالهہ الله تعالىٰ کي پسند بہ اچي. (سورة طٰہٰ، آيت نمبر 109)

﴿ وَ لاَ تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ اِلاَّ لِمَنْ اَذِنَ لَهُ ﴾ (23:34)

۽ الله جي اڳيان ڪابہ سفارش ڪنهن کي ڪو فائدو نٿي ڏئي سگهي سواءِ ان شخص جي جنهن جي لاءِ الله تعالىٰ اجازت ڏني هجي.
(سورة سبا، آيت نمبر 23)

﴿ يَوْمَ يَاْتِ لاَ تَكَلَّمُ نَفْسٌ اِلاَّ بِاِذْنِهِ ﴾ (105:11)

جڏهن اهو ڏينهن ايندو تہ ڪنهن کي بہ ڳالهائڻ جي جرئت نہ هوندي سواءِ الله تعالىٰ جي اجازت جي. (سورة هود، آيت نمبر 105)

مسئلو: 17 توحيد جي قولي ۽ عملي شاهدي ڏيڻ وارائي شفاعت ڪري سگهندا.

﴿ وَ لاَ يَمْلِكُ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهِ الشَّفَاعَةَ اِلاَّ مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَ هُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴾ (86:43)

الله تعالىٰ کي ڇڏي جن کي هي (مشرڪ) پڪارين ٿا. اهي ڪنهن سفارش جو اختيار نٿا رکن پر اهي سفارش ڪندا جن کي (دنيا ۾) حق ڳالهہ (يعني توحيد) جو علم هو ۽ هنن ان جي شاهدي ڏني. (سورة زخرف، آيت نمبر 86)

مسئلو: 18 قيامت جي ڏينهن الله تعاليٰ جي عظمت، ڪبريائي ۽ جلال جي خوف کان (سيد الانبياء حضرت محمد مصطفيٰ ﷺ کان سواءِ) سڀ وڏا وڏا نبي ايستائين جو حضرت ابراهيم خليل الله، حضرت موسيٰ ڪليم الله، حضرت عيسيٰ روح الله عليهم السلام به الله جي اڳيان بيهڻ جي همت نه ڪري سگهندا.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 31

مسئلو: 19 شفاعت صرف ان جي قبول ٿيندي جنهن شرڪ نه ڪيو هوندو.

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا اِنِّيْ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ يَقُوْلُ ((مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوْتُ فَيَقُوْمُ عَلٰى جَنَازَتِهٖ اَرْبَعُوْنَ رَجُلاً لاَ يُشْرِكُوْنَ بِاللّٰهِ شَيْئًا اِلاَّ شَفَّعَهُمُ اللّٰهُ فِيْهِ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ (1)

حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما کان روايت آهي ته مون رسول الله ﷺ کي فرمائيندي ٻڌو ته ”جنهن مسلمان ميت جي جنازي ۾ چاليهه اهڙا ماڻهو جنازي جي نماز پڙهن جن ڪنهن کي الله جو شريڪ نه ٺهرايو هجي ته الله تعاليٰ ان ميت جي حق ۾ انهن ماڻهن جي سفارش قبول فرمائي ٿو.“ (مسلم)

مسئلو: 20 شفاعت صرف ان جي حق ۾ قبول ٿيندي جنهن شرڪ نه ڪيو هجي.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 35

✿✿✿✿

1. كتاب الجنائز ، باب من صلي عليه مائة شفعوا فيه

اَلشَّفَاعَـــةُ وَالْمَلٰئِكَـــةُ

شفاعت ۽ ملائڪ

مسئلو: 21 سيد الملائڪ حضرت جبرائيل عليه السلام، الله تعاليٰ جي اجازت کان سواءِ ڪنهن جي سفارش نہ ڪندو.

مسئلو: 22 ملائڪ صرف انهيءَ جي لاءِ سفارش ڪندا جنهن لاءِ الله تعاليٰ اجازت ڏيندو.

﴿ يَوْمَ يَقُوْمُ الرُّوْحُ وَ الْمَلٰٓئِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُوْنَ اِلَّا مَنْ اَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَ قَالَ صَوَابًا﴾ (78:38)

جنهن ڏينهن جبرائيل ۽ ملائڪ صفون ٻڌي (الله جي اڳيان) بيهندا ته ڪوبہ نہ ڳالهائيندو سواءِ انهيءَ جي جنهن کي رحمان اجازت ڏني ۽ اهو الله جي مرضيءَ جي مطابق صحيح ڳالهہ چئي. (سورة نبا، آيت نمبر 38)

﴿ وَ لَا يَشْفَعُوْنَ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى وَ هُمْ مِّنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُوْنَ﴾ (21:28)

۽ ملائڪ ڪنهن جي لاءِ بہ سفارش نٿا ڪن سواءِ انهيءَ جي جنهن جي حق ۾ الله تعاليٰ سفارش ٻڌڻ پسند ڪندو ۽ ملائڪن جو پنهنجو حال اهو آهي جو هو انهيءَ جي خوف کان ڪنبي رهيا آهن.

(سورة انبياء، آيت نمبر 28)

﴿ لَا يَعْصُوْنَ اللّٰهَ مَآ اَمَرَهُمْ وَ يَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ﴾ (66:6)

ملائڪ ڪڏهن بہ الله جي حڪم جي نافرماني نٿا ڪن ۽ جيڪو

حڪم انهن کي ڏنو وڃي ٿو اهو پورو ڪن ٿا . (سورة تحريم، آيت نمبر 6)

مسئلو: 23 آسمانن جا سمورا ملائڪ گڏجي به سفارش ڪن ۽ ڪنهن کي الله جي پڪڙ کان بچائڻ چاهين ته نٿا بچائي سگهن جيستائين الله نه چاهي.

﴿ وَ كَمْ مِنْ مَّلَكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لاَ تُغْنِيْ شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا اِلاَّ مِنْ بَعْدِ اَنْ يَّاْذَنَ اللّٰهُ لِمَنْ يَّشَآءُ وَيَرْضٰى ﴾ (53 : 26)

۽ آسمانن ۾ ڪيترائي ملائڪ موجود آهن پر انهن جي سفارش ڪنهن به ڪم جي نه آهي جيستائين الله تعاليٰ انهن کي ڪنهن اهڙي شخص جي حق ۾ اجازت نه ڏئي جنهن جي لاءِ الله تعاليٰ سفارش ٻڌڻ چاهي ۽ سفارش پسند ڪري. (سورة نجم، آيت نمبر 26)

❁❁❁❁❁

اَلشَّفَاعَـــةُ وَالْأَنْبِيَــآءُ

شفاعت ۽ انبياء (عليهم السلام)

مسئلو: 24 حضرت آدم، حضرت نوح، حضرت ابراهيم، حضرت موسيٰ حضرت عيسيٰ عليهم السلام پنهنجي سمورين فضيلتن جي باوجود قيامت جي ڏينهن الله تعاليٰ جي خوف کان شفاعت نہ ڪري سگهندا.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 31

مسئلو: 25 حضرت ابراهيم ﷺ قيامت جي ڏينهن پنهنجي پيءُ جي لاءِ سفارش ڪندو جنهن کي الله تعاليٰ رد ڪري ڇڏيندو.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 12

مسئلو: 26 حضرت نوح ﷺ الله تعاليٰ کان پنهنجي پٽ جي لاءِ سفارش ڪئي جنهن کي الله تعاليٰ رد ڪري ڇڏيو.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 36

مسئلو: 27 حضرت عيسيٰ ﷺ قيامت جي ڏينهن پنهنجي امت جي لاءِ ڊڄندي ڊڄندي وڏي عاجزي ۽ نماڻائي سان سفارش ڪندا.

﴿ اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَاِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَ اِنْ تَغْفِرْلَهُمْ فَاِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴾ (118:5)

(اي الله) جيڪڏهن تون انهن کي سزا ڏين تہ اهي تنهنجا ٻانها آهن ۽ جيڪڏهن معاف ڪرين تہ تون غالب ۽ حڪمت وارو آهين.

(سورة مائدة، آيت نمبر 118)

مسئلو: 28 رسول اڪرم ﷺ عبدالله بن ابي (منافق) جي جنازي جي نماز پڙهائي سفارش ڪئي ليڪن الله تعالى پاران ﷺ جي شفاعت قبول نہ ڪئي.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ لَمَّا تُوُفِّيَ عَبْدُاللّٰهِ بْنِ اُبَيٍّ جَاءَ ابْنُهُ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ اِلٰى رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ فَسَاَلَهُ اَنْ يُعْطِيَهُ قَمِيْصَهُ يُكَفِّنُ فِيْهِ اَبَاهُ فَاَعْطَاهُ ثُمَّ سَاَلَهُ اَنْ يُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَقَامَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ لِيُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَقَامَ عُمَرُ ؓ فَاَخَذَ بِثَوْبِ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ فَقَالَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ ! اَتُصَلِّيْ عَلَيْهِ وَ قَدْ نَهَاكَ رَبُّكَ اَنْ تُصَلِّيَ عَلَيْهِ ، فَقَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((اِنَّمَا خَيَّرَنِيَ اللّٰهُ فَقَالَ اِسْتَغْفِرْلَهُمْ اَوْ لاَ تَسْتَغْفِرْلَهُمْ اِنْ تَسْتَغْفِرْلَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً وَ سَاَزِيْدُهُ عَلَى السَّبْعِيْنَ)) قَالَ : اِنَّهُ مُنَافِقٌ ، قَالَ : فَصَلّٰى عَلَيْهِ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ ﴿ وَ لاَ تُصَلِّ عَلٰى اَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّاتَ اَبَدًا وَ لاَ تَقُمْ عَلٰى قَبْرِهٖ ﴾ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ(1)

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما کان روايت آهي تہ جڏهن عبدالله بن ابي (منافق) فوت ٿيو تہ ان جو پٽ عبدالله بن عبدالله بن ابي ؓ (جيڪو مخلص صحابي هو) رسول الله ﷺ جي خدمت ۾ حاضر ٿيو ۽ پاڻ ﷺ کان (سندن) قميص عطا ڪرڻ جي درخواست ڪيائين تہ جيئن پنهنجي پيءُ کي ان ۾ ڪفن ڏئي سگهي. رسول اڪرم ﷺ پنهنجي قميص عطا ڪيس. پوءِ حضرت عبدالله ؓ درخواست ڪئي تہ اي الله جا رسول ﷺ منهنجي پيءُ جي جنازي جي نماز (بہ) پڙهايو. (پاڻ ﷺ نماز پڙهائڻ لاءِ اٿيا تہ) حضرت عمر ؓ جن سندن دامن پڪڙي بيهي رهيا ۽ عرض ڪيائون. "اي الله جا رسول ﷺ توهان هن (منافق) جي جنازي جي نماز پڙهو ٿا جڏهن تہ الله تعالى توهان کي هن جي جنازي جي نماز پڙهائڻ کان

1. كتاب التفسير ، باب قوله: استغفر لهم او لا تستغفر لهم حديث نمبر 4670

منع فرمائي آهي.“ رسول الله ﷺ فرمايو: ”الله تعاليٰ اُمون کي منع نہ ڪئي آهي بلڪ (اختيار ڏنو آهي ۽ ارشاد فرمايو آهي تہ تون خواہ انهن منافقن جي لاءِ دعا ڪرين يا نہ ڪرين. جيڪڏهن ستر دفعا بہ ڪندين تہ الله تعاليٰ انهن کي معاف نہ ڪندو. انهيءَ ڪري مان ستر مرتبن کان بہ وڌيڪ دعا گهرندس“. حضرت عمر ﷺ عرض ڪيو: ”اي الله جا رسول ﷺ هو تہ منافق هو“. (رسول اڪرم ﷺ حضرت عمر ﷺ جي ڳالهہ نہ مڃي ۽) عبدالله بن ابي جي جنازي جي نماز پڙهايائون. جنهن تي الله تعاليٰ آيت نازل فرمائي، تہ هنن منافقن مان ڪو مري وڃي تہ انهن تي ڪڏهن بہ نماز نہ پڙهجانءِ ۽ نہ ئي انهن جي قبرن تي (دعا جي لاءِ) بيهجانءِ.(84:9) (بخاري)

هن آيت مان اهو سمجهڻ ڪو مشڪل نہ آهي تہ نبي اڪرم جي رؤف الرحيم طبيعت هوندي ۽ بيحد حريص هجڻ جي باوجود الله ڪين آئنده لاءِ اهڙي جسارت ڪرڻ کان منع فرمايو.

❁❁❁❁

شُرُوْطُ قُبُوْلِ الشَّفَاعَـــةِ

شفاعت جي قبوليت جا شرط

مسئلو 29 شفاعت جي قبوليت جي لاءِ ٽي شرط آهن:

(الف) (إِذْنُ اللّٰهِ لِلشَّفِيْعِ)

شفاعت ڪرڻ واري جي لاءِ الله تعاليٰ جي اجازت.

(ب) (إِذْنُ اللّٰهِ لِلْمَشْفُوْعِ)

شفاعت حاصل ڪرڻ واري جي لاءِ الله تعاليٰ جي اجازت.

(ت) (اَلْمَشْفُوْعُ يَجِبُ اَنْ يَكُوْنَ مُوَحِّدًا)

شفاعت حاصل ڪرڻ واري جو موحد هجڻ.

إِذْنُ اللّٰهِ لِلشَّفِيْعِ

(الف) شفاعت ڪرڻ وارن لاءِ الله تعاليٰ جي اجازت.

مسئلو 30 انبياء، ملائڪ ۽ ايمان وارا الله تعاليٰ جي اجازت سان شفاعت ڪندا.

﴿مَنْ ذَا الَّذِيْ يَشْفَعُ عِنْدَهٗٓ اِلَّا بِاِذْنِهٖ﴾ (255:2)

ڪير آهي جيڪو ان جي اڳيان، ان جي اجازت کان سواءِ سفارش ڪري سگهي. (سورة بقره، آيت نمبر 255)

﴿مَا مِنْ شَفِيْعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِهٖ﴾ (3:10)

ڪوبہ سفارش ڪرڻ وارو نہ آهي مگر اهو تہ ان جي اجازت سان سفارش ڪري. (سورة يونس، آيت نمبر 3)

﴿قُلْ لِّلّٰهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيْعًا﴾ (44:39)

(اي محمد ﷺ) چئي ڇڏ تہ سفارش (جي اجازت ڏيڻ جا اختيار) سڀ جا سڀ الله تعاليٰ جي هٿ ۾ آهن. (سورة زمر، آيت نمبر 44)

مسئلو 31 سيد الانبياء حضرت محمد ﷺ بہ شفاعت ڪرڻ جي لاءِ پھريائين الله تعاليٰ کان اجازت طلب ڪندا.

عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ : أُتِيَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ بِلَحْمٍ فَرُفِعَ إِلَيْهِ الذِّرَاعُ وَ كَانَتْ تُعْجِبُهُ فَنَهَسَ مِنْهَا نَهْسَةً ثُمَّ قَالَ ((أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ هَلْ تَدْرُوْنَ مِمَّ ذٰلِكَ يَجْمَعُ اللّٰهُ النَّاسَ الْاَوَّلِيْنَ وَالْآخِرِيْنَ فِيْ صَعِيْدٍ وَاحِدٍ يُسْمِعُهُمُ الدَّاعِيْ وَ يَنْفُذُهُمُ الْبَصَرُ وَ تَدْنُو الشَّمْسُ فَيَبْلُغُ النَّاسَ مِنَ الْغَمِّ وَ الْكَرْبِ مَا لَا يُطِيْقُوْنَ وَ لَا يَحْتَمِلُوْنَ فَيَقُوْلُ النَّاسُ اَلَا تَرَوْنَ مَا قَدْ بَلَغَكُمْ اَلَا تَنْظُرُوْنَ مَنْ يَشْفَعُ لَكُمْ إِلٰى رَبِّكُمْ فَيَقُوْلُ بَعْضُ النَّاسِ لِبَعْضٍ عَلَيْكُمْ بِآدَمَ فَيَأْتُوْنَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَيَقُوْلُوْنَ لَهُ اَنْتَ اَبُو الْبَشَرِ خَلَقَكَ اللّٰهُ بِيَدِهٖ وَ نَفَخَ فِيْكَ مِنْ رُوْحِهٖ وَ اَمَرَ الْمَلٰئِكَةَ فَسَجَدُوْا لَكَ اِشْفَعْ لَنَا إِلٰى رَبِّكَ اَلَا تَرٰى إِلٰى مَا نَحْنُ فِيْهِ ؟ اَلَا تَرٰى إِلٰى مَا قَدْ بَلَغَنَا ؟ فَيَقُوْلُ آدَمُ إِنَّ رَبِّيْ قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَ لَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَ إِنَّهُ قَدْ نَهَانِيْ عَنِ الشَّجَرَةِ فَعَصَيْتُهُ نَفْسِيْ نَفْسِيْ نَفْسِيْ اذْهَبُوْا إِلٰى غَيْرِيْ اذْهَبُوْا إِلٰى نُوْحٍ فَيَأْتُوْنَ نُوْحًا عَلَيْهِ السَّلَامُ فَيَقُوْلُوْنَ يَا نُوْحُ إِنَّكَ اَنْتَ اَوَّلُ الرُّسُلِ إِلٰى اَهْلِ الْاَرْضِ وَ قَدْ سَمَّاكَ اللّٰهُ عَبْدًا شَكُوْرًا اِشْفَعْ لَنَا إِلٰى رَبِّكَ اَلَا تَرٰى إِلٰى مَا نَحْنُ فِيْهِ ؟ فَيَقُوْلُ إِنَّ رَبِّيْ عَزَّوَجَلَّ قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَ لَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَ إِنَّهُ قَدْ كَانَتْ لِيْ دَعْوَةٌ دَعَوْتُهَا عَلٰى قَوْمِيْ نَفْسِيْ نَفْسِيْ نَفْسِيْ اِذْهَبُوْا إِلٰى غَيْرِيْ اِذْهَبُوْا إِلٰى إِبْرَاهِيْمَ فَيَأْتُوْنَ إِبْرَاهِيْمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَيَقُوْلُوْنَ يَا إِبْرَاهِيْمُ اَنْتَ نَبِيُّ اللّٰهِ وَ خَلِيْلُهُ مِنْ اَهْلِ الْاَرْضِ اِشْفَعْ لَنَا إِلٰى رَبِّكَ اَلَا تَرٰى إِلٰى مَا نَحْنُ فِيْهِ فَيَقُوْلُ لَهُمْ إِنَّ رَبِّيْ قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَ لَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَ إِنِّيْ قَدْ كُنْتُ كَذَبْتُ ثَلَاثَ كَذِبَاتٍ نَفْسِيْ نَفْسِيْ نَفْسِيْ اِذْهَبُوْا إِلٰى غَيْرِيْ اذْهَبُوْا إِلٰى مُوْسٰى فَيَأْتُوْنَ مُوْسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ فَيَقُوْلُوْنَ يَا مُوْسٰى اَنْتَ رَسُوْلُ اللّٰهِ فَضَّلَكَ اللّٰهُ بِرِسَالَتِهٖ وَ بِكَلَامِهٖ عَلَى النَّاسِ اِشْفَعْ لَنَا إِلٰى رَبِّكَ اَلَا تَرٰى إِلٰى مَا نَحْنُ فِيْهِ ؟ فَيَقُوْلُ إِنَّ رَبِّيْ قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ وَ لَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَ إِنِّيْ قَدْ قَتَلْتُ نَفْسًا لَمْ أُوْمَرْ بِقَتْلِهَا نَفْسِيْ نَفْسِيْ نَفْسِيْ اذْهَبُوْا إِلٰى غَيْرِيْ اِذْهَبُوْا إِلٰى عِيْسٰى

ابْنِ مَرْيَمَ فَيَأْتُونَ عِيْسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ فَيَقُوْلُوْنَ يَا عِيْسٰى أَنْتَ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَا
أَلْقَاهَا إِلٰى مَرْيَمَ وَرُوْحٌ مِنْهُ وَكَلَّمْتَ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا اشْفَعْ لَنَا إِلٰى رَبِّكَ أَلَا تَرٰى
إِلٰى مَا نَحْنُ فِيْهِ ؟ فَيَقُوْلُ عِيْسٰى إِنَّ رَبِّيْ قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ قَطُّ
وَلَنْ يَغْضَبَ بَعْدَهُ مِثْلَهُ وَلَمْ يَذْكُرْ ذَنْبًا نَفْسِيْ نَفْسِيْ نَفْسِيْ اذْهَبُوْا إِلٰى غَيْرِيْ اذْهَبُوْا
إِلٰى مُحَمَّدٍ ﷺ فَيَأْتُوْنَ مُحَمَّدًا ﷺ فَيَقُوْلُوْنَ يَا مُحَمَّدُ ﷺ أَنْتَ رَسُوْلُ اللّٰهِ وَخَاتَمُ
الْأَنْبِيَاءِ وَقَدْ غَفَرَ اللّٰهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ اشْفَعْ لَنَا إِلٰى رَبِّكَ أَلَا تَرٰى إِلٰى
مَا نَحْنُ فِيْهِ ؟ فَأَنْطَلِقُ فَآتِيْ تَحْتَ الْعَرْشِ فَأَقَعُ سَاجِدًا لِرَبِّيْ عَزَّوَجَلَّ ثُمَّ يَفْتَحُ اللّٰهُ عَلَيَّ
مِنْ مَحَامِدِهِ وَحُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ شَيْئًا لَمْ يَفْتَحْهُ عَلٰى أَحَدٍ قَبْلِيْ ثُمَّ يُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ
رَأْسَكَ سَلْ تُعْطَهْ وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ)) رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (1)

حضرت ابوهريره رضي الله عنه کان روايت آهي تہ رسول اڪرم ﷺ جي لاءِ
گوشت آندو ويو جنهن مان پاڻ ﷺ کي دستي (ران) پيش ڪئي وئي
جيڪا پاڻ ﷺ کي پسند هئي. پاڻ ﷺ ان کي کائڻ شروع ڪيو ۽
فرمايائون، "قيامت جي ڏينهن مان ماڻهن جو سردار هوندس. ڇا توهان
کي خبر آهي تہ اهو ڇو ٿيندو؟ الله تعالیٰ ان ڏينهن اڳين پوين سڀني
ماڻهن کي هڪڙي هموار ميدان ۾ گڏ ڪندو. جتي پڪارڻ وارو انهن کي
پنهنجو آواز ٻڌائي سگهندو ۽ ڏسڻ وارو انهن سڀني کي ڏسي سگهندو.
سج ويجهو اچي ويندو ۽ ماڻهن کي ايتري تہ تڪليف ۽ پريشاني ٿيندي
جنهن جي اهي طاقت نہ رکندا ۽ نہ برداشت ڪري سگهندا. ماڻهو پاڻ ۾
چوندا. ڏسو! ڪهڙو نہ سخت وقت اچي پهتو آهي. ڪو اهڙو ماڻهو تلاش
ڪيو جيڪو توهان جي رب جي اڳيان سفارش ڪري سگهي. اهڙي طرح
هڪ ٻئي سان مشورو ڪرڻ کان پوءِ هو چوندا تہ توهان کي حضرت آدم
عليه السلام وٽ وڃڻ گهرجي. اهڙي طرح ماڻهو حضرت آدم عليه السلام وٽ ايندا ۽

1. كتاب التفسير، باب ذرية من حملنا مع نوح حديث نمبر 4712

چوندا تون ابوالبشر (يعني انسان ذات جو ابو) آهين الله تعاليٰ توکي پنهنجي هٿن سان ٺاهيو، پنهنجو روح ڦوکيو. ملائڪن کي حڪم ڏنو ۽ انهن توکي سجدو ڪيو. اڄ تون پنهنجي رب وٽ سفارش ڪر (تہ اسان جو حساب ڪتاب وٺي اسان کي حشر جي تڪليف کان ڇوٽڪارو ڏئي) تون ڏسين ٿو تہ اسان ڪيڏي نہ مصيبت ۾ مبتلا آهيون ۽ ڪهڙي حال کي پهتا آهيون؟ (1) حضرت آدم ﷺ چوندو، "اڄ منهنجو رب ايترو قدر ڪاوڙ ۾ آهي جو نہ ان کان اڳ ۾ ڪڏهن ايترو ڪاوڙ ۾ نہ هئو ۽ نہ هن کان پوءِ ٿيندو. مون کي الله تعاليٰ (جنت ۾) وڻ جي ويجهو وڃڻ کان منع ڪيو هو پر مان نافرماني ڪري ويٺس. مون کي (پاڻ) پنهنجي جان جو فڪر آهي. هاءِ! منهنجي جان، هاءِ! منهنجي جان (توهان ماڻهو) مون کان سواءِ ڪنهن ٻئي وٽ وڃو، نوح (ﷺ) وٽ وڃو. ماڻهو نوح ﷺ وٽ اچي عرض ڪندا، "اي نوح! ﷺ توهان زمين وارن ڏانهن سڀ کان پهريان رسول هئا. الله تعاليٰ توهان کي شڪر گذار ٻانهو (عبداً شکوراً) سڏيو آهي. پنهنجي رب وٽ اسان جي سفارش ڪريو. توهان ڏسو نٿا تہ اسان جي ڪهڙي حالت ٿي رهي آهي؟" حضرت نوح ﷺ چوندو. "اڄ منهنجو رب ايتري تہ ڪاوڙ ۾ آهي جو هن کان اڳ ايتري ڪاوڙ ۾ ڪڏهن نہ آيو ۽ نہ ڪڏهن ايندو. (مون کان دنيا ۾ هي غلطي ٿي جو) مون پنهنجي قوم جي لاءِ بددعا ڪئي (۽ اها سموري جي سموري هلاڪ ۽ برباد ٿي وئي) انهيءَ ڪري اڄ مون کي (پاڻ) پنهنجي جان جو فڪر آهي. هاءِ منهنجي جان! هاءِ منهنجي جان! (توهان ماڻهو) مون کان سواءِ ڪنهن ٻئي وٽ وڃو. ابراهيم (ﷺ) وٽ هليا وڃو". اهڙي طرح ماڻهو حضرت

---

1. ياد رهي تہ هڪ ٻي حديث ۾ ميدان حشر ۾ جنهن تڪليف جو ذڪر ڪيو ويو آهي اها هي آهي تہ سج هڪڙي ميل جي فاصلي تي هوندو ۽ ماڻهو پنهنجن پنهنجن گناهن جي مطابق پگهر ۾ ٻڏل هوندا. (مسلم)

ابراهيم ﷺ وٽ اينداءِ چوندا. ”اي ابراهيم ﷺ! توهان الله جا نبي ۽ ان جا خليل آهيو. پنهنجي رب وٽ اسان جي سفارش ڪريو. توهان ڏسو ٿا ته اسان جو ڪهڙو حال آهي؟“ حضرت ابراهيم ﷺ چوندو. ”اڄ منهنجو رب ايتري ته ڪاوڙ ۾ آهي جو نه هن کان اڳ ڪڏهن ايتري ڪاوڙ ۾ آيو ۽ نه ڪڏهن بعد ۾ ايندو. (دنيا ۾) مون ٽي ڪوڙ ڳالهايا (1) هئا جنهن جي ڪري مون کي (پاڻ) پنهنجي جان جو فڪر آهي (ته الله تعاليٰ ان تي منهنجي پڪڙ نه ڪري) هاءِ منهنجي جان! هاءِ منهنجي جان! توهان مون کان سواءِ ڪنهن ٻئي وٽ وڃو، توهان موسيٰ (ﷺ) وٽ هليا وڃو (شايد اهو توهان جي سفارش ڪري سگهي)“. ماڻهو موسيٰ ﷺ وٽ ايندا ۽ عرض ڪندا. ”اي موسيٰ (ﷺ) تون الله جو رسول آهين. الله تعاليٰ پنهنجي رسالت سان توکي فضيلت عطا ڪئي ۽ توسان هم ڪلام ٿي سڀني ماڻهن تي توکي فضيلت ڏني. تون پنهنجي رب وٽ اسان جي سفارش ڪر. تون ڏسين ٿو ته اسان ڪهڙي حالت ۾ آهيون؟“ حضرت موسيٰ ﷺ چوندو. ”اڄ ته منهنجو رب ايتريقدر ڪاوڙ ۾ آهي جو هن

1. حضرت ابراهيم ﷺ جا ٽي ڪوڙ هي آهن:

(1) سرڪاري بتڪدي ۾ ڪهڙي پاڻ بتن کي ڀڳائون ليڪن جڏهن ڪافرن پڇيو ويو ته پاڻ فرمايائون ”بل فعله ڪبير هم هذا. (هي ڪم ته ان وڏي بت ڪيو آهي). سورة انبياء آيت 63) حضرت ابراهيم هن ڪوڙ سان مشرڪن جو شرڪ باطل ثابت ڪيو.

(2) جڏهن ماڻهن حضرت ابراهيم ﷺ کي قومي ڏڻ ملهائڻ جي دعوت ڏني ته فرمايائون ”اني سقيم“ (مان ته بيمار آهيان) (سورة صافات، آيت 89) جيئن ته بتن کي ڀڃڻ ۽ قوم تي شرڪ کي باطل ثابت ڪرڻ جو منصوبو سندن ذهن ۾ هئو. انهيءَ ڪري پٺتي رهڻ لاءِ بيماري جو بهانو ڪيائون ۽ قوم جي غير حاضري ۾ پنهنجي منصوبي تي عمل ڪيائون. هي ٻئي ڪوڙ شرڪ کي باطل ثابت ڪرڻ ۽ توحيد کي سچ ثابت ڪرڻ لاءِ هئا.

(3) ٽيون ڪوڙ اهو هو ته هجرت جي دوران مصر مان لنگهندي جڏهن ڪافرن سندن زال جي متعلق پڇيو ويو ته هيءَ ڪير آهي ته پاڻ ٻڌايائون ته هيءَ منهنجي ڀيڻ آهي. مصر جي بادشاهه جو قانون هو ته هو حسين عورت مڙس کان کسي ان سان دست درازي ڪندو هو. ليڪن جيڪڏهن ڀاءُ يا ڪو ٻيو مائٽ ساڻ هوندو هو ته ڇڏي ڏيندو هو. پاڻ پنهنجي زال کي ان جي پهچ کان بچائڻ لاءِ ان کي پنهنجي ڀيڻ سڏيو جيڪو شرعي طور غلط نه هئو.

(ڏسو سورة نحل، آيت نمبر 106)

کان اڳ تہ ڪڏهن ايتري ڪاوڙ ۾ آيو ۽ نہ بعد ۾ ايندو. (دنيا ۾) مون هڪڙي ماڻهوءَ کي قتل ڪيو هو جنهن جي قتل ڪرڻ جو مون کي حڪم نہ هئو. انهيءَ ڪري مون کي (پاڻ) پنهنجي جان جو فڪر آهي. هاءِ منهنجي جان! هاءِ منهنجي جان! توهان ماڻهو مون کان سواءِ ڪنهن ٻئي وٽ وڃو. حضرت عيسيٰ ﷺ وٽ هليا وڃو". اهڙي طرح ماڻهو عيسيٰ ﷺ وٽ ايندا ۽ عرض ڪندا. "اي عيسيٰ! ﷺ تون الله جو رسول ۽ ان جو فرمان آهين جيڪو ان مريم ڏانهن القا ڪيو ۽ الله جو روح آهين. تو ننڍپڻ جي عمر ۾ جهولي ۾ ماڻهن سان ڳالهايو. اڄ اسان جي لاءِ (الله وٽ) سفارش ڪريو. توهان ڏسي رهيا آهيو تہ اسان جي ڪهڙي حالت ٿي رهي آهي؟" حضرت عيسيٰ جواب ڏيندو اڄ منهنجو رب ايتري تہ ڪاوڙ ۾ آهي جو ان کان پهريائين ايتري ڪاوڙ ۾ ڪڏهن نہ آيو ۽ نہ بعد ۾ ڪڏهن اهڙي ڪاوڙ ۾ ايندو. (پاڻ ﷺ) حضرت عيسيٰ ﷺ جي ڪنهن گناهہ جو ذڪر نہ ڪيو. جواب ۾ حضرت عيسيٰ ﷺ نفسي نفسي چوندا ۽ فرمائيندا مون کان سواءِ ڪنهن ٻئي وٽ وڃو." اهڙي طرح ماڻهو حضرت محمد ﷺ وٽ حاضر ٿيندا ۽ عرض ڪندا. "اي محمد ﷺ! توهان الله جا رسول ۽ خاتم الانبياء آهيو. الله تعاليٰ توهان جا اڳيان پويان سڀ گناهہ معاف ڪري ڇڏيا آهن. پنهنجي رب جي اڳيان اسان جي لاءِ سفارش ڪريو. توهان ڏسو ٿا تہ اسان جي ڪهڙي حالت ٿي رهي آهي؟" انهيءَ ڪري مان (ميدان حشر مان) هلندس ۽ عرش جي هيٺان پهچي پنهنجي رب عزوجل جي اڳيان سجدي ۾ ڪري پوندس. ان وقت الله تعاليٰ پنهنجي حمد ۽ ثنا جا اهي الفاظ منهنجي دل ۾ وجهندو جيڪي ان کان اڳ ۾ الله تعاليٰ ڪنهن کي بہ نہ ٻڌايا آهن. پوءِ ارشاد ٿيندو. "اي محمد (ﷺ)! پنهنجو مٿو مٿي کڻ ۽ سوال ڪر، توکي عطا ڪيو ويندو. سفارش ڪر، قبول ڪئي ويندي". (بخاري)

إِذْنُ اللّٰهِ لِلْمَشْفُوْعِ

(ب) شفاعت حاصل ڪرڻ وارن جي لاءِ الله جي اجازت

مسئلو: 32 الله تعالىٰ ڪان سفارش جي اجازت ملڻ ڪان پوءِ انبياءِ، ملائڪ ۽ ايمان وارا صرف انهيءَ جي لاءِ سفارش ڪندا جنهن جي لاءِ الله تعالىٰ سفارش پسند ڪندو.

﴿وَلاَ تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلاَّ لِمَنْ أَذِنَ لَهُ﴾ (23:34)

الله تعالىٰ جي اڳيان ڪابہ شفاعت فائدو نہ ڏيندي سواءِ ان جي جنهن جي لاءِ الله تعالىٰ شفاعت جي اجازت ڏني هجي.

(سورة سبا، آيت نمبر 23)

﴿يَوْمَئِذٍ لاَّ تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلاَّ مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَٰنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلاً﴾ (109:20)

قيامت جي ڏينهن ڪابہ شفاعت فائدو نہ ڏيندي سواءِ ان شخص جي سفارش جي جنهن کي رحمان اجازت ڏني هجي ۽ ان سفارشي جي ڳالهہ الله تعالىٰ کي پسند بہ اچي. (سورة طٰه، آيت نمبر 109)

﴿وَلاَ يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ وَهُم مِّنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ﴾ (28:21)

۽ اهي ڪنهن جي بہ سفارش نٿا ڪن سواءِ ان جي جنهن جي سفارش ڪرڻ تي الله راضي هجي ۽ اهي ان جي خوف کان ڊڄندا رهن ٿا.

(سورة انبياءِ، آيت نمبر 28)

مسئلو: 33 رسول الله ﷺ کي شفاعت جي اجازت ڏيڻ کان پوءِ الله تعالىٰ هڪڙي حد مقرر ڪندو ۽ رسول الله ﷺ صرف انهن ماڻهن کي دوزخ مان ڪڍندا جن جي لاءِ الله تعالىٰ اجازت ڏيندو رهندو.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 73، 74 ۽ 75

اَلْمَشْفُوْعُ يَجِبُ أَنْ يَكُوْنَ مُوَحِّدًا

(ت) شفاعت حاصل ڪرڻ واري جو موحد هجڻ

مسئلو: 34 الله تعاليٰ نبي ۽ ايمان وارن کي مشرڪن جي سفارش ڪرڻ کان منع فرمايو آهي.

﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ آمَنُوْا اَنْ يَسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَ لَوْ كَانُوْا اُولِيْ قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴾ (113:9)

نبي ۽ ڪي ۽ جن ايمان آندو آهي انهن کي هن ڳالهه جي اجازت نه آهي ته مشرڪن جي لاءِ بخشش گهرن. چاهي اهي انهن جا ويجها مائٽ ئي ڇو نه هجن. جڏهن ته اها ڳالهه انهن جي اڳيان کلي چڪي آهي ته اهي دوزخ وارا آهن . (سورة توبه. آيت نمبر 113)

مسئلو: 35 شفاعت جو فائدو صرف ان شخص کي ٿيندو جيڪو مرڻ گهڙيءَ تائين خالص توحيد جي عقيدي تي قائم رهيو.

عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ ((اَسْعَدُ النَّاسِ بِشَفَاعَتِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَنْ قَالَ لاَ اِلٰـهَ اِلاَّ اللّٰهُ خَالِصًا مِنْ قَلْبِهٖ اَوْ نَفْسِهٖ)) رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (1)

حضرت ابوهريره ﷺ کان روايت آهي ته نبي اڪرم ﷺ فرمايو. "قيامت جي ڏينهن منهنجي شفاعت مان فيضياب ٿيڻ وارا اهي خوش نصيب ماڻهو آهن جن دل جي خلوص سان (يا پاڻ ﷺ فرمايو) جي ڄان سان لاَ اِلٰـهَ اِلاَّ اللّٰهُ جو اقرار ڪيو." (بخاري)

عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((لِكُلِّ نَبِيٍّ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ فَتَعَجَّلَ كُلُّ نَبِيٍّ دَعْوَتَهٗ وَ اِنِّيْ اخْتَبَأْتُ دَعْوَتِيْ شَفَاعَةً لِّاُمَّتِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَهِيَ نَائِلَةٌ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ مَنْ مَاتَ مِنْ اُمَّتِيْ لاَ يُشْرِكُ بِاللّٰهِ شَيْئًا)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ (2)

---

1. ڪتاب العلم، باب الحرص علي الحديث   2. باب اثبات الشفاعة واخراج الموحدين من النار

حضرت ابوهريره ﷜ کان روايت آهي تہ رسول الله ﷺ فرمايو، "هر نبيءَ جي هڪڙي دعا اهڙي آهي جيڪا ضرور قبول ٿيندي آهي. هر نبي جلدي ڪئي ۽ (دنيا ۾ ئي) اها دعا گهري ڇڏي. جڏهن تہ مون پنهنجي دعا قيامت جي ڏينهن پنهنجي امت جي شفاعت جي لاءِ محفوظ رکي آهي. منهنجي هيءَ دعا هر ان ماڻهوءَ کي پهچندي جنهن الله سان ڪنهن کي شريڪ نہ ٺهرايو". (مسلم)

مسئلو: 36 مشرڪ پٽ جي لاءِ حضرت نوح ﵇ جي سفارش رد ڪئي وئي.

﴿وَ نَادٰى نُوْحٌ رَّبَّهٗ فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنِيْ مِنْ اَهْلِيْ وَ اِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَ اَنْتَ اَحْكَمُ الْحٰكِمِيْنَ ۝ قَالَ يٰنُوْحُ اِنَّهٗ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْئَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ اِنِّيْٓ اَعِظُكَ اَنْ تَكُوْنَ مِنَ الْجٰهِلِيْنَ ۝ قَالَ رَبِّ اِنِّيْٓ اَعُوْذُ بِكَ اَنْ اَسْئَلَكَ مَا لَيْسَ لِيْ بِهٖ عِلْمٌ وَ اِلَّا تَغْفِرْ لِيْ وَ تَرْحَمْنِيْٓ اَكُنْ مِّنَ الْخٰسِرِيْنَ﴾ (11-45:47)

۽ نوح (﵇) پنهنجي رب کي درخواست ڪئي، "اي منهنجا رب! منهنجو پٽ منهنجي گهر وارن مان آهي ۽ تنهنجو واعدو سچو آهي. تون سڀني حاڪمن کان وڌو حاڪم آهين." جواب ۾ ارشاد ٿيو، "اهو تنهنجي گهر وارن مان نہ آهي. ان جو عمل غير صالح آهي پوءِ تون انهيءَ ڳالهہ جي مون کي درخواست نہ ڪر، جنهن ڳالهہ جي توکي خبر نہ آهي. مان نصيحت ٿو ڪريان تہ متان تون جاهلن مان ٿئين". نوح (﵇) هڪدم عرض ڪيو، "اي منهنجا رب! مان تنهنجي پناهہ ٿو گهران انهيءَ ڳالهہ کان تہ اهڙي ڳالهہ جو توکان سوال گهران جنهن جو مون کي علم نہ هجي. جيڪڏهن تو مون کي معاف نہ ڪيو ۽ مون تي رحم نہ ڪيو تہ مان برباد ٿي ويندس". (سورة هود، آيت نمبر 45-47)

❁❁❁❁❁

اَلشَّافِعُــــوْنَ
شفاعت ڪرڻ وارا

مسئلو 37 سڀ کان پهريائين رسول اڪرم ﷺ شفاعت ڪندا.

عَنْ اَبِيْ سَعِيْدٍ ﷛ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((اَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ وَ لاَ فَخْرَ وَ اَنَا اَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ الْاَرْضُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لاَ فَخْرَ وَ اَنَا اَوَّلُ شَافِعٍ وَ اَوَّلُ مُشَفَّعٍ وَ لاَ فَخْرَ وَ لِوَاءُ الْحَمْدِ بِيَدِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لاَ فَخْرَ)) رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ (1) (صحيح)

حضرت ابو سعيد ﷛ کان روايت آهي تہ رسول الله ﷺ فرمايو، قيامت جي ڏينهن مان بني آدم جو سردار هوندس. سڀ کان پهريائين منهنجي قبر ڦاٽندي ۽ مان اها ڳالھ فخر کان نٿو چوان (بلڪ حقيقت بيان ڪري رهيو آهيان) ان کان علاوه سڀ کان پهريائين مان سفارش ڪندس، سڀ کان پهريائين منهنجي سفارش قبول ڪئي ويندي ۽ ان جو ذڪر مان فخر جي طور تي نہ ڪري رهيو آهيان. قيامت جي ڏينهن حمد جو جهنڊو منهنجي هٿ ۾ هوندو ۽ مان اها ڳالھ فخر سان نٿو چوان.

(ابن ماجہ)

وضاحت: قيامت جي ڏينهن الله تعاليٰ هر هڪ نبيءَ کي جهنڊو عطا ڪندو جتهن جي هيٺان ان جي امت گڏ ٿيندي. سيد الانبياء حضرت محمد ﷺ جي جهنڊي جو نالو "حمد جو جهنڊو" (لواءِ الحمد) هوندو. جيڪو سڀني کان اعليٰ ۽ بلند هوندو. والله اعلم بالصواب!

مسئلو 38 رسول اڪرم ﷺ جن جي شفاعت کان پوءِ ٻين انبياء اڪرام، ملائڪ ۽ مومن ماڻهو سفارش ڪندا.

عَنْ اَبِيْ سَعِيْدِ نِ الْخُدْرِيِّ ﷛ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ يَقُوْلُ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ

---

1. ڪتاب الزهد ، باب ذڪر الشفاعة (2: 3477) حديث نمبر 4308

شَفَعَتِ الْمَلٰئِكَةُ وَشَفَعَ النَّبِيُّوْنَ وَشَفَعَ الْمُؤْمِنُوْنَ وَلَمْ يَبْقَ إِلاَّ أَرْحَمُ الرَّاحِمِيْنَ فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ فَيُخْرِجُ مِنْهَا قَوْمًا لَمْ يَعْمَلُوْا خَيْرًا قَطُّ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ (1)

حضرت ابو سعيد خدري ﷺ کان روايت آهي تہ رسول الله ﷺ فرمايو "الله عزوجل فرمائيندو ملائڪ بہ سفارش ڪري چڪا ، انبياء (بہ) سفارش ڪري چڪا، مومن (بہ) سفارش ڪري چڪا. هاڻي ارحم الراحمين کان سواءِ ڪوبہ باقي نہ رهيو. انهيءَ ڪري الله تعاليٰ هڪڙي مٺ ڀري دوزخ مان اهڙن ماڻهن کي ڪڍندو جن ڪڏهن ڪابہ نيڪي نہ ڪئي هوندي. (مسلم)

وضاحت: الله تعاليٰ انبياء، اولياء، صالحين، شهيدن ۽ ملائڪن جي عزت ۽ تڪريم وڌائڻ جي لاءِ انهن کي شفاعت جو موقعو ڏيندو. انبياء پنهنجي پنهنجي امت جي لاءِ، شهيد پنهنجي عزيزن جي لاءِ صالح ۽ اولياء پنهنجي پنهنجي جاڻ سڃاڻ وارن ماڻهن جي شفاعت ڪندا. پر ملائڪ ڪهڙن ماڻهن جي سفارش ڪندا؟ غالب گمان اهو آهي تہ سڀئي شفاعت ڪرڻ وارا ڪنهن نہ ڪنهن تعلق يا رشتي جي بنياد تي شفاعت ڪندا، انهيءَ ڪري ملائڪ انهن ماڻهن جي شفاعت ڪندا جن سان گڏ دنيا ۾ ڪنهن قسم جو تعلق رهيو هجي مثال طور انهن جي حفاظت تي مامور رهيا هوندا يا فجر يا ٽيپهري جي نمازن جي حاضري لڳائڻ تي مامور رهيا هوندا. والله اعلم بالصواب!

مسئلو 39 شهيد پنهنجي قريبي مائٽن مان ستر ماڻهن جي سفارش ڪندو.

عَنِ الْمِقْدَادِ بْنِ مَعْدِ يْكَرِبَ عَنْ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ قَالَ ((لِلشَّهِيْدِ عِنْدَاللّٰهِ سِتُّ خِصَالٍ يَغْفِرُلَهُ فِيْ أَوَّلِ دُفْعَةٍ مِنْ دَمِهِ وَيُرٰى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَيُجَارُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَ

كتاب الايمان ، باب اثبات رؤية المؤمنين في الاخرة ربهم سبحانه و تعالى

يَأْمَنُ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ وَيُحَلَّى حُلَّةَ الْإِيْمَانِ وَيُزَوَّجُ مِنَ الْحُوْرِ الْعِيْنِ وَيُشَفَّعُ فِيْ سَبْعِيْنَ إِنْسَانًا مِنْ أَقَارِبِهِ)) رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ (1) (صحيح)

حضرت مقدام بن معدي كرب ﷺ كان روايت آهي تہ رسول الله ﷺ فرمايو، " الله تعاليٰ وٽ شهيد كي ڇهہ فضيلتون حاصل آهن.

1. ان جو رت كرڻ ڏيئي الله تعاليٰ ان جا گناهہ معاف كري ڇڏي ٿو.

2. جنت ۾ ان جو گهر ان كي ڏيكاريو وڃي ٿو.

3. قبر جي عذاب كان بچايو وڃي ٿو.

4. قيامت جي ڏينهن وڏي گهبراهٽ كان محفوظ رهندو.

5. ايمان جو لباس ان كي پارايو ويندو ۽ وڏين اکين وارين حورن سان ان جو نكاح كيو ويندو.

6. (قيامت جي ڏينهن) ان كي پنهنجي ويجهن عزيزن مان ستر ماڻهن جي سفارش جو حق ڏنو ويندو ". (ابن ماجہ)

مسئلو 40 نبي اكرم ﷺ جي اُمت جي كن وليَن ۽ صالحن كي بہ سفارش جي اجازت ڏني ويندي.

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ شَقِيْقٍ ﷺ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ يَقُوْلُ ((يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِشَفَاعَةِ رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِيْ أَكْثَرُ مِنْ بَنِيْ تَمِيْمٍ)) قِيْلَ : يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ سِوَاكَ ؟ قَالَ ((سِوَايَ)) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (2) (صحيح)

حضرت عبدالله بن شقيق ﷺ كان روايت آهي تہ مون رسول الله ﷺ كي فرمائيندي ٻڌو آهي تہ " منهنجي اُمت جي هكڙي ماڻهوءَ جي سفارش سان (قبيلي) بنو تميم جي افراد كان وڌيک ماڻهو جنت ۾ ويندا. "صحابہ كرام رضي الله عنهم عرض كيو، "اي الله جا رسول ﷺ ڇا اهو سفارشي توهان كان سواءِ كو ٻيو هوندو ؟" پاڻ ﷺ فرمايو "ها".

1. كتاب الجهاد، باب فضل الشهادة في سبيل الله (2:225) حديث نمبر 2799

2. ابواب صفة القيامة، باب ماجاء في الشفاء 2257

اهو مون کان عليحده هوندو." (ترمذي)

مسئلو 41 ايمان وارا ماڻهو جنت ۾ داخل ٿيڻ کان پوءِ پنهنجي پنهنجي عزيزن ۽ مائٽن ۽ چاڻ سڃاڻ وارن جي لاءِ سفارش ڪندا ۽ انهن کي دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ وٺي ويندا.

عَنْ اَبِيْ سَعِيْدِ نِ الْخُدْرِيُّ ﷺ فِيْ حَدِيْثِ رُؤْيَةِ اللّٰهِ تَعَالٰى قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((فَمَا اَنْتُمْ بِاَشَدَّ لِيْ مُنَاشَدَةً فِي الْحَقِّ قَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِ يَوْمَئِذٍ لِلْجَبَّارِ فَاِذَا رَأَوْا اَنَّهُمْ قَدْ نَجَوْا فِيْ اِخْوَانِهِمْ ، يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَا اِخْوَانُنَا كَانُوْا يُصَلُّوْنَ مَعَنَا وَ يَصُوْمُوْنَ مَعَنَا وَ يَعْمَلُوْنَ مَعَنَا ، فَيَقُوْلُ اللّٰهُ تَعَالٰى اِذْهَبُوْا فَمَنْ وَجَدْتُّمْ فِيْ قَلْبِهٖ مِثْقَالَ دِيْنَارٍ مِنْ اِيْمَانٍ فَاَخْرِجُوْهُ ، وَيُحَرِّمُ اللّٰهُ صُوَرَهُمْ عَلَى النَّارِ فَيَأْتُوْنَهُمْ وَ بَعْضُهُمْ قَدْ غَابَ فِي النَّارِ اِلٰى قَدَمِهٖ وَ اِلٰى اَنْصَافِ سَاقَيْهِ ، فَيُخْرِجُوْنَ مَنْ عَرَفُوْا ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ ، فَيَقُوْلُ اذْهَبُوْا فَمَنْ وَجَدْتُّمْ فِيْ قَلْبِهٖ مِثْقَالَ نِصْفِ دِيْنَارٍ فَاَخْرِجُوْهُ ، فَيُخْرِجُوْنَ مَنْ عَرَفُوْا ثُمَّ يَعُوْدُوْنَ ، فَيَقُوْلُ اذْهَبُوْا فَمَنْ وَجَدْتُّمْ فِيْ قَلْبِهٖ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ مِنْ اِيْمَانٍ فَاَخْرِجُوْهُ فَيُخْرِجُوْنَ مَنْ عَرَفُوْا)) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (1)

حضرت ابو سعيد خدري ﷺ الله تعالىٰ جي ديدار واري حديث ۾ چون ٿا ته رسول الله ﷺ فرمايو، " اڄ توهان پنهنجي حق جي لاءِ جيتري تقاضا (يا مطالبو) مون سان ڪريو ٿا، ان کان به وڌيڪ شديد مطالبو اهل ايمان (قيامت جي ڏينهن) الله تعالىٰ سان ان وقت ڪندا جڏهن انهن کي پنهنجي باري ۾ پڪ ٿي ويندي ته اهي ڇوٽڪارو حاصل ڪري چڪا آهن. اهل ايمان الله تعالىٰ جي بارگاهه ۾ عرض ڪندا. " اسان جا پروردگار! اسان جا ڀائر اسان سان گڏ نماز پڙهندا هئا. روزا رکندا هئا ۽ ٻيا نيڪ عمل ڪندا هئا (انهن کي به معاف ڪر)" الله تعالىٰ ارشاد فرمائيندو وڃو. جنهن جي دل ۾ دينار جي برابر ايمان ڏسو ان کي ڪڍي اچو." الله

1. اللؤ والمرجان، الجز الاول، رقم الحديث 115

تعاليٰ انهن گنهگارن جا چهرا دوزخ تي حرام ڪري ڇڏيندو. پوءِ جڏهن اهل ايمان اتي ايندا ته ڏسندا ته ڪجهه ماڻهو پيرن تائين باهه ۾ پڙل هوندا. ڪجهه ماڻهو اڌ پنين تائين باهه ۾ پڙل هوندا. پوءِ هي ماڻهو جنهن کي سڃاڻندا انهن کي ڪڍي ويندا. پوءِ الله جي اڳيان حاضر ٿيندا (۽ ٻيهر سفارش ڪندا) الله تعاليٰ فرمائيندو. "ڇگو وڃو. جنهن جي دل ۾ اڌ دينار جيترو ايمان ڏسو. ان کي ڪڍي اچو" (پوءِ هي ماڻهو ويندا ۽) جنهن جنهن کي سڃاڻندا ان کي ڪڍي ايندا. پوءِ الله تعاليٰ جي بارگاهه ۾ حاضر ٿيندا (۽ وري سفارش ڪندا) الله تعاليٰ فرمائيندو. "ڇگو وڃو. جنهن ماڻهوءَ جي دل ۾ رائي جي برابر ايمان ڏسو ان کي به ڪڍي اچو." (پوءِ هي ماڻهو ويندا ۽) جنهن کي سڃاڻندا ان کي ڪڍي ايندا".

(بخاري ۽ مسلم)

مسئلو 42 روزو ۽ قرآن به قيامت جي ڏينهن سفارش ڪندا.

عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ ((اَلصِّيَامُ وَالْقُرْآنُ يَشْفَعَانِ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَقُوْلُ الصِّيَامُ اَيْ رَبِّ مَنَعْتُهُ الطَّعَامَ وَالشَّهْوَاتِ فَشَفِّعْنِيْ فِيْهِ وَيَقُوْلُ الْقُرْآنُ مَنَعْتُهُ النَّوْمَ بِاللَّيْلِ فَشَفِّعْنِيْ فِيْهِ ، قَالَ فَيُشَفَّعَانِ)) رَوَاهُ اَحْمَدُ وَالطَّبَرَانِيُّ (1)

(صحيح)

حضرت عبدالله بن عمرو ﷺ کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو روزو ۽ قرآن به قيامت جي ڏينهن ٻانهي جي لاءِ سفارش ڪندا. روزو چوندو. " اي منهنجا رب! مون هن ٻانهي کي کائڻ پيئڻ ۽ پنهنجي خواهشن پوري ڪرڻ کان روڪي رکيو. انهيءَ ڪري هن جي باري ۾ منهنجي سفارش قبول فرماءِ". قرآن چوندو. "اي منهنجا رب! مون هن بندي کي رات جو (قيام جي لاءِ) سمهڻ کان روڪي رکيو. انهي ڪري

1. صحيح الترغيب والترهيب للالباني رقم الحديث 973

هن جي باري ۾ منهنجي سفارش قبول فرماءِ". اهڙي طرح ٻنهي جي سفارش قبول ڪئي ويندي. (احمد ۽ طبراني)

وضاحت: ٻي حديث لاءِ ڏسو مسئلو نمبر 52

مسئلو 43 سورة بقرة ۽ سورة آل عمران به پنهنجي پڙهڻ وارن جي لاءِ سفارش ڪنديون.

عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ ﷺ قَالَ : سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ ((يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَهْلِهِ الَّذِيْنَ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ بِهِ تَقْدُمُهُ سُوْرَةُ الْبَقَرَةِ وَ آلُ عِمْرَانَ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ ظُلَّتَانِ سَوْدَوَانِ بَيْنَهُمَا شَرْقٌ أَوْ كَأَنَّهُمَا فِرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ صَوَافَّ تُحَاجَّانِ عَنْ صَاحِبِهِمَا)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ (1)

حضرت نواس بن سمعان ﷺ کان روايت آهي ته مون نبي اڪرم ﷺ کي فرمائيندي ٻڌو آهي ته "قرآن مجيد ۽ ان تي عمل ڪرڻ وارن ماڻهن کي قيامت جي ڏينهن اهڙي طرح آندو ويندو جو سورة بقره ۽ سورة آل عمران (روشني جي شڪل ۾) انهن جي اڳيان هونديون ڄڻ ته ڪڪر آهن يا ڪاري رنگ جا ٻه سائبان آهن جن مان روشني چمڪي هي هوندي يا صف ٻڌل پکين جون ٻه قطارون آهن (ڇانو ڪندي) پنهنجي پڙهڻ (يا ياد ڪرڻ) وارن جي (نجات لاءِ) جهڳڙو ڪنديون". (مسلم)

مسئلو 44 سورة ملڪ به پنهنجي پڙهڻ وارن جي لاءِ سفارش ڪندي.

عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((إِنَّ سُوْرَةً فِي الْقُرْآنِ ثَلاَثُوْنَ آيَةً شَفَعَتْ لِرَجُلٍ حَتّٰى غُفِرَ لَهُ وَهِيَ تَبَارَكَ الَّذِيْ بِيَدِهِ الْمُلْكُ))

رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَ أَبُوْدَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ وَ ابْنُ مَاجَةَ (2) (صحيح)

حضرت ابوهريره ﷺ کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو "قرآن مجيد ۾ ٽيهن آيتن هڪ جي سورة آهي جيڪا (پنهنجي پڙهڻ وارن

1. كتاب فضائل قرآن، قراة القرآن و سورة البقرة
2. ابن ماجه، كتاب الاداب، باب ثواب القرآن (3053/2)

جي لاءِ) سفارش ڪندي ايستائين جو ان کي بخشيو ويندو ۽ اها "سورة تَبَارَكَ الَّذِيْ بِيَدِهِ الْمُلْكُ" آهي.

(احمد ترمذي، ابو دائود، نسائي ۽ ابن ماجه)

مسئلو 45 دوزخ کان ٽي دفعا پناهه گهرڻ واري جي لاءِ دوزخ سفارش ڪندو.

مسئلو 46 جنت لاءِ ٽي دفعا سوال گهرڻ واري جي لاءِ جنت سفارش ڪندي.

عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ((مَنْ سَئَلَ اللّٰهَ الْجَنَّةَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَالَتِ الْجَنَّةُ اَللّٰهُمَّ اَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ ، وَمَنِ اسْتَجَارَ مِنَ النَّارِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ قَالَتِ النَّارُ اَللّٰهُمَّ اَجِرْهُ مِنَ النَّارِ)) رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ (1) (صحيح)

حضرت انس بن مالڪ ﷺ کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ ارشاد فرمايو، "جيڪو شخص الله تعاليٰ کان ٽي دفعا جنت گهري (ان جي حق ۾) جنت چوندي، "اي الله! هن کي جنت ۾ داخل فرماءِ" ۽ جيڪو شخص ٽي دفعا باهه کان پناهه گهرندو (ان جي حق ۾) باهه چوندي "اي الله! هن کي باهه کان بچاءِ". (ابن ماجه)

❁❁❁❁❁❁❁❁

اَلْاَعْمَالُ الْمُوْجِبَةُ لِلشَّفَاعَــــةِ

شفاعت حاصل ڪرڻ وارا عمل

مسئلو: 47 بانگ ٻڌڻ ڪان پوءِ الله تعاليٰ ڪان رسول اڪرم ﷺ ڪي وسيلو ۽ مقام محمود عطا ڪرڻ جي دعا گهرڻ، پاڻ ﷺ جي شفاعت جو مستحق ٿاهي ٿي.

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ رضي الله عنه اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ ((مَنْ قَالَ حِيْنَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدَ نِ الْوَسِيْلَةَ وَالْفَضِيْلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُوْدَ نِ الَّذِيْ وَعَدْتَهُ حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)) رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (1)

حضرت جابر بن عبدالله رضي الله عنه ڪان روايت آهي تہ رسول الله ﷺ فرمايو، ”جنهن شخص بانگ ٻڌي هي الفاظ چيا ”اي الله! هن (توحيد جي) مڪمل دعوت ۽ قائم ٿيڻ واري نماز جا رب! محمد ﷺ ڪي وسيلو، بزرگي ۽ مقام محمودعطا فرماءِ جنهن جو تو انهن سان واعدو فرمايو آهي“ تہ قيامت جي ڏينهن ان جي سفارش ڪرڻ منهنجي ذمي هوندي“. (بخاري)

مسئلو: 48 ڏهہ دفعا صبح ۽ ڏهہ دفعا شام رسول اڪرم ﷺ تي درود موڪلڻ پاڻ ﷺ جي شفاعت جو مستحق ٿاهي ٿو.

عَنْ اَبِي الدَّرْدَاءِ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ للّٰهِ ﷺ ((مَنْ صَلّٰى عَلَيَّ حِيْنَ يُصْبِحُ عَشْرًا وَ حِيْنَ يُمْسِيْ عَشْرًا اَدْرَكَتْهُ شَفَاعَتِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)) رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ (2) (حسن)

حضرت ابودرداء رضي الله عنه ڪان روايت آهي تہ رسول الله ﷺ فرمايو، ”جنهن ڏهہ دفعا صبح ۽ ڏهہ دفعا شام جي وقت مون تي درود موڪليو ان کي قيامت جي ڏينهن منهنجي شفاعت حاصل ٿيندي“. (طبراني)

1. كتاب الاذان، باب الدعا عند النداء
2. صحيح الجامع الصغير للالباني ، رقم الحديث 2633

مسئلو: 49 رمضان جا روزا رکڻ ۽ رمضان ۾ قيام ڪرڻ شفاعت جو باعث ٿيندو. ان شاء الله

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 42

مسئلو: 50 ڪثرت سان نفل ادا ڪرڻ پاڻ ﷺ جي سفارش جو باعث ٿيندا. ان شاء الله

عَنْ رَبِيْعَةَ بْنِ كَعْبٍ الْاَسْلَمِيِّ ﷛ قَالَ كُنْتُ اَبِيْتُ مَعَ رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ فَأَتَيْتُهُ بِوَضُوْئِهِ وَ حَاجَتِهِ فَقَالَ لِيْ ((سَلْ)) فَقُلْتُ : اَسْأَلُكَ مُرَافَقَتَكَ فِي الْجَنَّةِ ، قَالَ ((اَوْ غَيْرَ ذٰلِكَ)) قُلْتُ : هُوَ ذَاكَ ، قَالَ ((فَاَعِنِّيْ عَلٰى نَفْسِكَ بِكَثْرَةِ السُّجُوْدِ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ(1)

حضرت ربيعہ بن ڪعب اسلمي ﷛ کان روايت آهي تہ مان رات جو رسول اڪرم ﷺ جي خدمت ۾ حاضر رهندو هئس. پاڻ ﷺ جي لاءِ وضوءَ جو پاڻي ۽ ٻيون ضرورت جون شيون آڻيندو هئس (هڪ ڏينهن) پاڻ ﷺ فرمايو، "سوال ڪر!" مون عرض ڪيو تہ، "مان توهان ﷺ سان جنت ۾ گڏ رهڻ چاهيان ٿو". پاڻ ﷺ پڇيو، "ان کان سواءِ ڪجهہ ٻيو بہ چاهين ٿو؟" مون عرض ڪيو، "بس اهو ئي" پاڻ ﷺ ارشاد فرمايو، "پوءِ سجدن جي ڪثرت سان منهنجي مدد ڪر. (يعني ڪثرت سان نفل ادا ڪر تہ جيئن منهنجي لاءِ سفارش ڪرڻ آسان ٿئي)". (مسلم)

مسئلو: 51 مديني منوره ۾ قيام ڪرڻ ۽ اتي پهچڻ واريون آزمائشون تي صبر ڪرڻ نبي اڪرم ﷺ جي شفاعت جو باعث ٿيندو. ان شاء الله.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ : سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ يَقُوْلُ ((مَنْ صَبَرَ عَلٰى لَأْوَائِهَا كُنْتُ لَهُ شَفِيْعًا اَوْ شَهِيْدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ(2)

---

1. مشكواة المصابيح، كتاب الصلاة، باب السجود و فضله، الفصل الاول
2. كتاب الحج، باب الترغيب و سكنى المدينة

حضرت عبدالله بن عمر رضي الله تعاليٰ عنهما کان روايت آهي مون رسول الله ﷺ کي فرمائيندي ٻڌو آهي ته. ”جنهن (مديني ۾ رهڻ دوران اچڻ وارين) مشڪلاتن ۽ مصيبتن تي صبر ڪيو، قيامت جي ڏينهن مان ان (جي ايمان) جي شاهدي ڏيندس يا فرمايائون سفارش ڪندس“ (مسلم)

مسئلو: 52 قرآن مجيد جي ڪثرت سان تلاوت ڪرڻ وارن جي لاءِ قرآن مجيد سفارش ڪندو.

عَنْ اَبِيْ اُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ ﷺ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ يَقُوْلُ ((اِقْرَءُ وْا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيْعًا لِاَصْحَابِهِ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ (1)

حضرت ابو امام باهلي ﷺ کان روايت آهي ته مون رسول الله ﷺ کي فرمائيندي ٻڌو آهي ته. ”قرآن پڙهندا ڪريو، اهو قيامت جي ڏينهن پنهنجي پڙهڻ وارن جي لاءِ سفارشي ٿي ايندو“. (مسلم)

مسئلو: 53 سورة ملڪ پنهنجي پڙهڻ وارن جي لاءِ سفارش ڪندي.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 44

مسئلو: 54 سورة بقرة ۽ سورة آل عمران پنهنجي پڙهڻ وارن جي لاءِ سفارش ڪنديون.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 43

مسئلو: 55 جيڪو شخص الله تعاليٰ کان ٽي دفعا جنت جو سوال ڪندو ان جي لاءِ جنت سفارش ڪندي.

مسئلو: 56 جيڪو شخص ٽي دفعا دوزخ کان الله تعاليٰ جي پناهه گهرندو ان جي لاءِ دوزخ سفارش ڪندي.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 45 ۽ 46

---

1. ڪتاب الفضائل القرآن، باب فضل قراة القرآن و سورة البقرة

اَلْمَحْرُوْمُوْنَ مِنَ الشَّفَاعَـــةِ

شفاعت کان محروم ماڻهو

مسئلو: 57 شرڪ جي عقيدي تي مرڻ وارا پاڻ ﷺ جي شفاعت کان محروم رهندا.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 12

مسئلو: 58 جيڪو ماڻهو رسول اڪرم ﷺ جي شفاعت کان انڪار ڪندو اهو پاڻ ﷺ جي شفاعت کان محروم رهندو.

عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ : مَنْ كَذَّبَ بِالشَّفَاعَةِ فَلَيْسَ لَهُ نَصِيْبٌ فِيْهَا. رَوَاهُ سَعِيْدُ بْنُ مَنْصُوْرٍ (1)

حضرت انس بن مالڪ ﷺ فرمائين ٿا ته جنهن شفاعت کي ڪوڙ سمجهيو ان کي شفاعت نصيب نه ٿيندي. (سعيد بن منصور)

❁❁❁❁❁

مَنْ هُوَ الْمَاذُوْنُ مِنَ الشَّفَاعَـــةِ؟

شفاعت جي اجازت ڪنهن کي ملندي؟

مسئلو: 59 تبين ۽ ملائڪن کان سواءِ شفاعت جي اجازت ڪنهن کي ملندي، ان جو علم الله تعالىٰ کان سواءِ ڪنهن کي نه آهي.

مسئلو: 60 ڪنهن ماڻهو کي پنهنجي طور تي شهيد، عالم يا ولي قرار ڏئي ان کي الله وٽ پنهنجو سفارشي سمجهڻ درست نه آهي.

عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُقْضٰى يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ رَجُلٌ اسْتُشْهِدَ فَأُتِيَ بِهٖ فَعَرَّفَهُ نِعْمَهُ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيْهَا قَالَ قَاتَلْتُ فِيْكَ حَتّٰى اسْتُشْهِدْتُ قَالَ كَذَبْتَ وَ لٰكِنَّكَ قَاتَلْتَ لِاَنْ يُقَالَ جَرِيْءٌ فَقَدْ قِيْلَ ثُمَّ أُمِرَ بِهٖ فَسُحِبَ عَلٰى وَجْهِهٖ حَتّٰى أُلْقِيَ فِي النَّارِ وَ رَجُلٌ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ وَ عَلَّمَهُ وَ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَأُتِيَ بِهٖ فَعَرَّفَهُ نِعْمَهُ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيْهَا قَالَ تَعَلَّمْتُ الْعِلْمَ وَ عَلَّمْتُهُ وَ قَرَأْتُ فِيْكَ الْقُرْآنَ قَالَ كَذَبْتَ وَ لٰكِنَّكَ تَعَلَّمْتَ الْعِلْمَ لِيُقَالَ اِنَّكَ عَالِمٌ وَ قَرَأْتَ الْقُرْآنَ لِيُقَالَ هُوَ قَارِئٌ فَقَدْ قِيْلَ ثُمَّ اُمِرَ بِهٖ فَسُحِبَ عَلٰى وَجْهِهٖ حَتّٰى أُلْقِيَ فِي النَّارِ وَ رَجُلٌ وَسَّعَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَ اَعْطَاهُ مِنْ اَصْنَافِ الْمَالِ كُلِّهٖ فَأُتِيَ بِهٖ فَعَرَّفَهُ نِعْمَهُ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيْهَا قَالَ مَا تَرَكْتُ مِنْ سَبِيْلٍ تُحِبُّ اَنْ يُنْفَقَ فِيْهَا اِلاَّ اَنْفَقْتُ فِيْهَا لَكَ قَالَ كَذَبْتَ وَ لٰكِنَّكَ فَعَلْتَ لِيُقَالَ هُوَ جَوَادٌ فَقَدْ قِيْلَ ثُمَّ أُمِرَ بِهٖ فَسُحِبَ عَلٰى وَجْهِهٖ ثُمَّ أُلْقِيَ فِي النَّارِ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ(1)

---

1. كتاب الامارة ، باب من قاتل للرياء استحق النار

حضرت ابوهريره ﷺ کان روايت آهي تہ رسول الله ﷺ فرمايو،
"قيامت جي ڏينهن سڀ کان پهريائين هڪ شهيد کي آندو ويندو. الله تعاليٰ ان کي پنهنجون نعمتون ڳڻائيندو ۽ شهيد انهن نعمتن جو اقرار ڪندو. الله تعاليٰ ان کان پڇندو، "تو انهن نعمتن جو حق ادا ڪرڻ جي لاءِ ڪهڙو عمل ڪيو؟" هو چوندو، "مون تنهنجي راهہ ۾ جنگ ڪئي ايستائين جو شهيد ٿي ويس". الله تعاليٰ ارشاد فرمائيندو، "تون ڪوڙ ٿو ڳالهائين. تو بهادر سڏرائڻ لاءِ جنگ ڪئي سو دنيا تو کي بهادر سڏيو". پوءِ (ملڪن کي) حڪم ٿيندو ۽ ان کي منهن ڀر گهلي دوزخ ۾ وڌو ويندو. ان کان پوءِ اهو ماڻهو آندو ويندو جنهن پاڻ بہ علم سکيو ۽ ٻين کي بہ سيکاريائين ۽ قرآن پڙهيو. الله تعاليٰ ان کي پنهنجون نعمتون ياد ڏياريندو ۽ اهو (عالم) انهن جو اقرار ڪندو. تڏهن الله تعاليٰ ان کان پڇندو، "انهن نعمتن جو شڪر ادا ڪرڻ جي لاءِ تو ڪهڙو عمل ڪيو؟" اهو عرض ڪندو "يا الله! مون علم سکيو، ماڻهن کي سيکاريو ۽ تنهنجي خاطر ماڻهن کي قرآن پڙهي ٻڌايم. الله تعاليٰ ارشاد فرمائيندو، تو ڪوڙ ڳالهايو. تو علم انهيءَ لاءِ سکيو تہ ماڻهو توکي عالم چون ۽ قرآن انهيءَ ڪري پڙهي ٻڌايو تہ ماڻهو توکي قاري چون. سو دنيا توکي عالم ۽ قاري سڏيو". پوءِ (ملائڪن کي) حڪم ٿيندو ۽ ان کي منهن ڀر گهلي دوزخ ۾ وڌو ويندو. ان کان پوءِ ٽئين ماڻهوءَ کي آندو ويندو، جنهن کي دنيا ۾ خوشحالي ۽ هر طرح جي دولت سان نوازيو ويو هوندو. الله تعاليٰ ان کي پنهنجون نعمتون جتائيندو. اهو شخص انهن نعمتن جو اقرار ڪندو. پوءِ الله تعاليٰ سوال ڪندس "منهنجي نعمتن کي حاصل ڪري تو ڪهڙا ڪهڙا

كم كيا ؟" هو چوندو "يا الله! مون تنهنجي راهه ۾ انهن سڀني جاين تي خرچ ڪيو جتي توکي پسند هو". الله تعالى ارشاد فرمائيندو "تو ڪوڙ ڳالهايو. تو صرف انهيءَ لاءِ مال خرچ ڪيو ته جيئن ماڻهو توکي سخي چون ۽ دنيا توکي سخي سڏيو". پوءِ (ملائڪن کي) حڪم ڪيندو ۽ انهي کي منهن ڀر گهلي دوزخ ۾ وڌو ويندو. (مسلم)

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ قَالَ : قِيلَ يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ إِنَّ فُلاَنًا قَدِ اسْتُشْهِدَ قَالَ ((كَلاَّ قَدْ رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ بِعَبَاءَةٍ قَدْ غَلَّهَا)) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ(1) (صحيح)

حضرت عمر بن خطاب ﷺ کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ جي خدمت ۾ عرض ڪيو ويو. "فلاڻو شخص شهيد آهي (۽ جنت ۾ آهي)". پاڻ ﷺ ارشاد فرمايو. "هر گز نه! مون ان کي غنيمت جي مال جي هڪ چادر چوري ڪرڻ جي گناهه ۾ دوزخ ۾ ڏٺو آهي". (ترمذي)

وضاحت: اولياءُن. صالحن ۽ شهيدن کي الله وٽ پنهنجو سفارشي ۽ وسيلو سمجهي انهن جي نالي جو نذر ۽ نياز ڏيڻ ۽ پاس وغيره پاسڻ شرڪ اڪبر آهي جيڪو سراسر تباهي ۽ بربادي جو موجب آهي. ۾ مٿي ذڪر ڪيل حديثن جي روشني ۾ بي فائدو ۽ لاحاصل عمل به آهي. ڇو ته ڪير به نٿو ڄاڻي ته حقيقت ۾ صالح ڪير آهي. ولي ڪير آهي يا شهيد ڪير آهي؟

❀❀❀❀❀❀

1. ابواب السير ، باب الغلول (1279/2)

اِخْتِيَارُ الشَّفَاعَــةِ لِأُمَّتِهِ عَلَى دُخُوْلِ الْجَنَّةِ

امت جي لاءِ جنت ۾ داخل ٿيڻ بدران شفاعت جو انتخاب

مسئلو 61 الله تعاليٰ رسول اڪرم ﷺ کي اڌ امت بنا حساب ڪتاب جي جنت ۾ وڃي وڃڻ يا سڄي امت جي لاءِ سفارش ڪرڻ جو اختيار ڏنو ته پاڻ ﷺ سفارش جو انتخاب پسند فرمايو.

عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ ﷺ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((أَتَدْرُوْنَ مَا خَيَّرَنِيْ رَبِّيَ اللَّيْلَةَ ؟)) قُلْنَا اللّٰهُ وَ رَسُوْلُهُ أَعْلَمُ ، قَالَ ((فَإِنَّهُ خَيَّرَنِيْ بَيْنَ أَنْ يَدْخُلَ نِصْفُ أُمَّتِي الْجَنَّةَ ، وَ بَيْنَ الشَّفَاعَةِ فَاخْتَرْتُ الشَّفَاعَةَ)) قُلْنَا يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ ! اُدْعُ اللّٰهَ أَنْ يَجْعَلَنَا مِنْ أَهْلِهَا ، قَالَ ((هِيَ لِكُلِّ مُسْلِمٍ)) رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ (1) (صحيح)

حضرت عوف بن مالڪ اشجعي ﷺ کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو، "خبر اٿو ته اڄ رات منهنجي رب مون کي ڪهڙي ڳالهه جو اختيار ڏنو آهي؟" اسان عرض ڪيو، "الله ۽ ان جو رسول بهتر ڄاڻن ٿا". پاڻ ﷺ ارشاد فرمايو، الله تعاليٰ مون کي هن ڳالهه جو اختيار ڏنو ته اگر مان چاهيان ته اڌ امت (بنا حساب ڪتاب) جنت ۾ داخل ڪئي وڃي ۽ اگر چاهيان ته شفاعت ڪريان. مون شفاعت کي پسند ڪيو آهي". اسان عرض ڪيو، "اي الله جا رسول (ﷺ)! دعا ڪريو ته الله تعاليٰ اسان کي به

---

1. صحيح سنن ابن ماجه ، للالباني ، الجزء الثاني ، رقم الحديث 3485

توهان جي شفاعت حاصل ڪري ۽ ان مان ڪري". پاڻ ﷺ ارشاد فرمايو.
"منهنجي شفاعت (امت جي) هر مسلمان جي لاءِ هوندي". (ابن ماجه)

عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيُّ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((أَتَانِي آتٍ مِنْ عِنْدِ رَبِّي فَخَيَّرَنِي بَيْنَ أَنْ يُدْخِلَ نِصْفَ أُمَّتِي الْجَنَّةَ وَ بَيْنَ الشَّفَاعَةِ فَاخْتَرْتُ الشَّفَاعَةَ وَهِيَ لِمَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللّٰهِ شَيْئًا)) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ(1) (صحيح)

حضرت عوف بن مالڪ اشجعي رضي الله عنه کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو. "منهنجي رب جي طرف کان هڪ ايندڙ وارو مون وٽ آيو (يعني جبرائيل عليه السلام) ۽ مون کي اختيار ڏنائين ته چاهيان ته اڌ امت جنت ۾ داخل ڪئي ۽ چاهيان ته شفاعت ڪريان. مون شفاعت پسند ڪئي آهي ۽ منهنجي شفاعت هر انهيءَ شخص جي لاءِ آهي جنهن مرڻ گهڙيءَ تائين ڪنهن کي الله جو شريڪ نه ٺهرايو هجي (يعني شرڪ نه ڪيو هجي)".
(ترمذي)

اَلْمَــــقَامُ الْمَحْمُــــوْدُ

مقام محمود

مسئلو: 62 "مقام محمود" شفاعت جو اهو اعليٰ ترين مرتبو آهي جنهن تي قيامت جي ڏينهن رسول اڪرم ﷺ فائز ڪيندا.

﴿ وَ مِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَّكَ عَسٰۤى اَنْ يَّبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُوْدًا﴾ (79:17)

۽ رات جو تهجد ادا ڪر هي تنهنجي لاءِ اضافي عبادت آهي. اميد آهي ته (انهيءَ جي ڪري) تنهنجو رب توکي مقام محمود تي فائز (مقرر) فرمائي. (سورة بني اسرائيل، آيت نمبر 79)

عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ ((إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ كُنْتُ أَنَا وَ أُمَّتِيْ عَلٰى تَلٍّ فَيَكْسُوْنِيْ حُلَّةً خَضْرَاءَ ثُمَّ يَأْذَنُ لِيْ تَبَارَكَ وَ تَعَالٰى أَنْ أَقُوْلَ مَا شَاءَ اللّٰهُ أَقُوْلُ وَ ذٰلِكَ الْمَقَامُ الْمَحْمُوْدُ)) رَوَاهُ الْحَاكِمُ (1) (صحيح)

حضرت ڪعب بن مالڪ ﷺ کان روايت آهي ته نبي اڪرم ﷺ فرمايو، "قيامت جي ڏينهن مان ۽ منهنجي امت هڪ دڙي تي بيٺا هونداسون. الله تعاليٰ مون کي سائي رنگ جو قيمتي لباس عطا فرمائيندو. پوءِ الله تعاليٰ مون کي ڳالهائڻ جي اجازت عطا فرمائيندو ۽ جيڪي ڪجهه الله تعاليٰ چاهيندو مان عرض ڪندس، اهوئي مقام محمود آهي". (حاڪم)

مسئلو: 63 الله تعاليٰ جي جلال ۽ غضب جي خوف کان جڏهن وڏا وڏا نبي سڳورا سفارش ڪرڻ کان انڪار ڪندا ته ان وقت

---

1. ڪتاب السنة، للالباني، رقم الحديث 785

حضرت محمد ﷺ "مقام محمود" حاصل هجڻ جي ڪري الله تعاليٰ جي پر جلال بارگاهه ۾ سفارش ڪرڻ جي همت ڪري سگهندا.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 31

مسئلو: 64 **"مقام محمود" اڳين ۽ پوين سڀني ماڻهن جي لاءِ قابل رشڪ هوندو.**

قَالَ حُذَيْفَةُ ﷺ فَذٰلِكَ الْمَقَامُ الْمَحْمُوْدُ الَّذِىْ يَغْبِطُهُ الْأَوَّلُوْنَ وَالْآخِرُوْنَ .

رَوَاهُ الْبَزَّارُ(1) (صحيح)

حضرت حذيفه ﷺ فرمائين ٿا ته مقام محمود تي اڳيان ۽ پويان (يعني) سڀ ماڻهو ريس (يعني آرزو) ڪندا. (بزار)

❋❋❋❋❋

1. كتاب السنة للالباني ، رقم الحديث 789

أَنْــوَاعُ الشَّــفَاعَــةِ

شفاعت جا قسم

مسئلو: 65 شفاعت جا هيٺيان ڇهه قسم آهن:

1. اَلشَّفَاعَةُ الْكُبْرٰى

شفاعت ڪبري يا شفاعت عظميٰ.

2. اَلشَّفَاعَةُ لِدُخُوْلِ الْجَنَّةِ

جنت ۾ داخل ڪرڻ جي لاءِ سفارش.

3. اَلشَّفَاعَةُ لِاَصْحَابِ الْأَعْرَافِ

اصحاب اعراف جي لاءِ سفارش.

4. اَلشَّفَاعَةُ لِاَهْلِ الْكَبَائِرِ

ڪبيره گناهن ڪرڻ وارن جي لاءِ سفارش.

5. اَلشَّفَاعَةُ لِرَفْعِ الدَّرَجَاتِ فِي الْجَنَّةِ

جنت ۾ درجات جي بلندي جي لاءِ سفارش.

6. اَلشَّفَاعَةُ لِتَخْفِيْفِ الْعَذَابِ فِي النَّارِ

دوزخ جي عذاب گهٽائڻ جي لاءِ سفارش.

وضاحت: شفاعت جي مٿي ذڪر ڪيل سمورن قسمن جو تفصيل ايندڙ بابن ۾ پڙهندا.

1. اَلشَّفَاعَةُ الْكُبْرٰى

شفاعت ڪبري

مسئلو: 66 شفاعت ڪبري صرف سيد الانبياء حضرت محمد مصطفيٰ ﷺ جي لاءِ مخصوص آهي.

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ ﷛ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ ((أُعْطِيْتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ اَحَدٌ قَبْلِيْ نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيْرَةَ شَهْرٍ وَ جُعِلَتْ لِيَ الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَ طَهُوْرًا فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِيْ اَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ وَ اُحِلَّتْ لِيَ الْمَغَانِمُ وَ لَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِيْ وَ اُعْطِيْتُ الشَّفَاعَةَ وَ كَانَ النَّبِيُّ ا يُبْعَثُ إِلٰى قَوْمِهٖ خَاصَّةً وَ بُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً)) رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (1)

حضرت جابر بن عبدالله ﷛ کان روايت آهي ته نبي اڪرم ﷺ فرمايو، ”مون کي پنج اهڙيون شيون عطا ڪيون ويون آهن جيڪي مون کان اڳ ڪنهن بئي (پيغمبر) کي نه ڏنيون ويون آهن. (1) هڪ مهيني جي مسافت کان (دشمن تي) رعب سان منهنجي مدد ڪئي وئي آهي. (2) سڄي زمين منهنجي لاءِ مسجد (يعني نماز پڙهڻ جي جاءِ) ٺاهي وئي آهي ۽ پاڪ ڪرڻ واري ٺاهي وئي آهي. انهيءَ ڪري منهنجي امت جي ڪنهن به ماڻهوءَ کي جتي به نماز جو وقت اچي اتي (نماز) پڙهي ڇڏي. (3) غنيمت جو مال منهنجي لاءِ حلال قرار ڏنو ويو آهي جڏهن ته مون کان اڳ ڪنهن به پيغمبر جي لاءِ حلال قرار نه ڏنو ويو هو. (4) مون کي شفاعت (جي اجازت) ڏني ويندي. (5) (مون کان اڳ) هر نبي پنهنجي قوم ڏانهن موڪليو ويندو هو جڏهن ته مان سڄي دنيا جي ماڻهن ڏانهن موڪليو ويو آهيان. (بخاري)

---

1. ڪتاب التيمم، باب ۱، حديث نمبر 335

مسئلو: 67 ميدان حشر ۾ بکيا، اڃايل ۽ پگهر ۾ ٻڏل ماڻهو ڏکي عرصي تائين بيهي جڏهن تنگ ٿي پوندا ته، سڀ کان اڳ حضرت آدم عليه السلام، پوءِ حضرت نوح عليه السلام، پوءِ حضرت ابراهيم عليه السلام پوءِ حضرت موسيٰ عليه السلام پوءِ حضرت عيسيٰ عليه السلام جي خدمت ۾ حاضر ٿيندا ته جيئن اهي الله تعاليٰ وٽ ماڻهن جو حساب ڪتاب شروع ڪرڻ جي سفارش ڪن، پر سمورا نبي سڳورا واري واري سان معذرت ڪندا. آخر ۾ ماڻهو سيد الانبياء حضرت محمد ﷺ جي خدمت ۾ حاضر ٿيندا ۽ پاڻ ﷺ سفارش ڪندا. ان (شفاعت) کي شفاعت ڪبريٰ يا شفاعت عظميٰ چئجي ٿو.

عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((يَجْمَعُ اللّٰهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُوْلُوْنَ لَوِ اسْتَشْفَعْنَا عَلٰى رَبِّنَا حَتّٰى يُرِيْحَنَا مِنْ مَكَانِنَا فَيَأْتُوْنَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ فَيَقُوْلُوْنَ اَنْتَ الَّذِيْ خَلَقَكَ اللّٰهُ بِيَدِهٖ وَ نَفَخَ فِيْكَ مِنْ رُوْحِهٖ وَ اَمَرَ الْمَلٰئِكَةَ فَسَجَدُوْا لَكَ فَاشْفَعْ لَنَا عِنْدَ رَبِّنَا فَيَقُوْلُ لَسْتُ هُنَاكُمْ وَ يَذْكُرُ خَطِيْئَتَهٗ وَ يَقُوْلُ ائْتُوْا نُوْحًا عَلَيْهِ السَّلاَمُ اَوَّلَ رَسُوْلٍ بَعَثَهُ اللّٰهُ فَيَأْتُوْنَهٗ فَيَقُوْلُ لَسْتُ هُنَاكُمْ وَ يَذْكُرُ خَطِيْئَتَهٗ اِئْتُوْا اِبْرَاهِيْمَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ الَّذِي اتَّخَذَهُ اللّٰهُ خَلِيْلاً فَيَأْتُوْنَهٗ فَيَقُوْلُ لَسْتُ هُنَاكُمْ وَيَذْكُرُ خَطِيْئَتَهٗ اِئْتُوْا مُوْسٰى الَّذِيْ كَلَّمَهُ اللّٰهُ فَيَأْتُوْنَهٗ فَيَقُوْلُ لَسْتُ هُنَاكُمْ فَيَذْكُرُ خَطِيْئَتَهٗ اِئْتُوْا عِيْسٰى فَيَأْتُوْنَهٗ فَيَقُوْلُ لَسْتُ هُنَاكُمْ اِئْتُوْا مُحَمَّدًا ﷺ فَقَدْ غُفِرَ لَهٗ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهٖ وَ مَا تَأَخَّرَ فَيَأْتُوْنِيْ فَاسْتَأْذِنُ عَلٰى رَبِّيْ فَاِذَا رَاَيْتُهٗ وَقَعْتُ لَهٗ سَاجِدًا فَيَدَعُنِيْ مَا شَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ يُقَالُ لِيْ اِرْفَعْ رَاْسَكَ سَلْ تُعْطَهْ وَ قُلْ يُسْمَعْ وَ اشْفَعْ تُشَفَّعْ فَاَرْفَعُ رَاْسِيْ فَاَحْمَدُ رَبِّيْ بِتَحْمِيْدٍ يُعَلِّمُنِيْ ثُمَّ اَشْفَعُ))

مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (1)

1. اللؤلؤ والمرجان ، الجزء الاول ، رقم الحديث 113، صحيح بخاري حديث نمبر 6565

حضرت انس بن مالڪ ﷛ ڪان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو: ”قيامت جي ڏينهن ماڻهو گڏ ٿيندا ۽ چوندا، اسان کي پنهنجي رب جي خدمت ۾ (ڪنهن ڪان) سفارش ڪرائڻ گهرجي ته، جيئن اهو (يعني الله تعاليٰ) اسان کي هن جڳهه (يعني حشر) جي تڪليف کان نجات ڏئي انهيءَ ڪري ماڻهو حضرت آدم ﷺ وٽ ايندا ۽ عرض ڪندا. توهان کي الله تعاليٰ پنهنجي هٿ سان پيدا ڪيو، پنهنجو روح ڦوڪيو ۽ ملائڪن کي حڪم ڏنو ته توکي سجدو ڪن. اچ رب جي اڳيان اسان جي سفارش ڪريو (ته اهو حساب ڪتاب شروع ڪري ۽ حشر جي هن تڪليف کان اسان کي ڇوٽڪارو ڏئي) آدم ﷺ چوندو. مان انهيءَ لائق نه آهيان ۽ پنهنجي غلطي جي ڪري نادم آهيان. آدم ﷺ چوندو ته نوح ﷺ وٽ وڃو. اهو الله جو موڪليل سڀ کان پهريون رسول آهي. ماڻهو نوح ﷺ وٽ حاضر ٿيندا ته اهو چوندو اڄ مان توهان جي ڪنهن به ڪم نٿو اچي سگهان ۽ پنهنجي غلطي ياد ڪري نادم ٿيندو. حضرت نوح ﷺ چوندو ته توهان ماڻهو حضرت ابراهيم ﷺ وٽ وڃو. ان کي الله تعاليٰ پنهنجو دوست ٺاهيو آهي. ماڻهو حضرت ابراهيم ﷺ وٽ ايندا. اهو چوندو اڄ مان توهان جي ڪنهن به ڪم نٿو اچي سگهان. اهو به پنهنجي غلطي ٿي ڪري نادم ٿيندو ۽ چوندو ته موسيٰ ﷺ وٽ وڃو. الله تعاليٰ (دنيا ۾) ان کي سڌي سنئين ڪلام (اڳاٽهائڻ يا خطاب) سان نوازيو آهي. ماڻهو موسيٰ ﷺ وٽ حاضر ٿيندا ته اهو به چوندو اڄ مان توهان جي ڪنهن به ڪم نٿو اچي سگهان انهيءَ ڪري عيسيٰ ﷺ وٽ وڃو. ماڻهو عيسيٰ ﷺ وٽ حاضر ٿيندا ته اهو به اهوئي جواب ڏيندو ته اڄ مان توهان جي ڪنهن به ڪم نٿو اچي سگهان. توهان محمد ﷺ وٽ وڃو. انهن جا اڳيان پويان سڀ گناهه معاف ڪيا ويا آهن. پوءِ ماڻهو مون وٽ ايندا. مان الله

تعاليٰ کان حاضر ٿيڻ جي اجازت طلب ڪندس ۽ جيئن ئي پنهنجي رب کي ڏسندس، سجدي ۾ ڪري پوندس. الله تعاليٰ جيتري دير (وقت) چاهيندو مون کي سجدي ۾ رهڻ ڏيندو. پوءِ چيو ويندو مٿو کڻ، سوال ڪر، ڏنو ويندين. ڳالهه ٻڌي ويندي، سفارش ڪر قبول ڪئي ويندي. پوءِ مان پنهنجو مٿو کڻندس ۽ پوءِ (ان اجازت ملڻ تي) پنهنجي رب جي حمد ۽ ثنا ڪندس جيڪا الله تعاليٰ مون کي (ان وقت) سيکاريندو. (حمد ۽ ثنا کان پوءِ) مان الله تعاليٰ وٽ ماڻهن جي سفارش ڪندس، (جيڪا مڃي ويندي". (بخاري ۽ مسلم)

عَنْ أُبَيِّ ابْنِ كَعْبٍ ﷺ أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ ((إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ كُنْتُ إِمَامَ النَّبِيِّيْنَ وَ خَطِيْبَهُمْ وَ صَاحِبَ شَفَاعَتِهِمْ غَيْرَ فَخْرٍ)) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ(1) (حسن)

حضرت ابي ابن ڪعب ﷺ کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو، "جڏهن قيامت جو ڏينهن ٿيندو ته مان سڀني نبين جو امام، نمائندو ۽ انهن جو سفارش ڪرڻ وارو هوندس. مان اها ڳالهه فخر سان نٿو ڪيان". (ترمذي)

وضاحت: پاڻ ﷺ جي شفاعت عظميٰ کان جيئن ته نبين سميت سڀ مخلوق فائدو وٺندي انهيءَ ڪري پاڻ ﷺ ارشاد فرمايو، "مان نبين جو به سفارشي آهيان". والله اعلم بالصواب!

2. اَلشَّفَاعَةُ لِدُخُوْلِ الْجَنَّةِ

جنت ۾ داخل ڪرڻ جي لاءِ سفارش

مسئلو: 68 سڀ کان پهريائين پاڻ ﷺ پنهنجي امت جي لاءِ سفارش ڪندا جنهن جي نتيجي ۾ پاڻ ﷺ کي امت جو پهريون خوش

1. ابواب المناقب، باب ما جاء في فضل النبيا (2859/3)

تصيب گروهه بنا حساب ڪتاب جي "باب ايمن" مان جنت ۾ وڃي وڃڻ جي اجازت ملندي.

عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ ﷺ فِيْ حَدِيْثِ الشَّفَاعَةِ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((فَانْطَلِقُ فَاٰتِيْ تَحْتَ الْعَرْشِ فَأَقَعُ سَاجِدًا لِرَبِّيْ عَزَّوَجَلَّ ثُمَّ يَفْتَحُ اللّٰهُ عَلَيَّ وَ يُلْهِمُنِيْ مِنْ مَحَامِدِهِ وَ حُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ شَيْئًا لَمْ يَفْتَحْهُ لِأَحَدٍ قَبْلِيْ ثُمَّ يُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ﷺ اِرْفَعْ رَأْسَكَ سَلْ تُعْطَهْ اِشْفَعْ تُشَفَّعْ فَأَرْفَعُ رَأْسِيْ فَأَقُوْلُ يَا رَبِّ أُمَّتِيْ أُمَّتِيْ فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ ﷺ أَدْخِلِ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لاَ حِسَابَ عَلَيْهِ مِنَ الْبَابِ الْأَيْمَنِ مِنْ اَبْوَابِ الْجَنَّةِ وَ هُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ فِيْمَا سِوٰى ذٰلِكَ مِنَ الْاَبْوَابِ)) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (1)

حضرت ابوهريره ﷺ حديث شفاعت ۾ چون ٿا تہ رسول الله ﷺ فرمايو، "(ماڻهن جي درخواست ڪان پوءِ) مان الله جي عرش جي هيٺان ايندس ۽ پنهنجي رب عزوجل جي اڳيان سجدي ۾ ڪري پوندس. ان وقت الله تعاليٰ مون کي پنهنجي حمد ۽ ثنا جا اهي الفاظ سيکاريندو جيڪي ان کان اڳ ڪنهن کي بہ نہ سيکاريا اٿس، پوءِ چيو ويندو، "اي محمد ﷺ! پنهنجو مٿو کڻ، سوال ڪر، ڏنو ويندين، سفارش ڪر، قبول ڪئي ويندي. انهيءَ ڪري مان پنهنجو مٿو (سجدي مان) کڻندس ۽ عرض ڪندس تہ، "اي منهنجا رب! منهنجي امت! منهنجي امت" چيو ويندو، "اي محمد ﷺ ! پنهنجي امت مان انهن ماڻهن کي باب ايمن مان جنت ۾ داخل ڪر جن تي ڪوبہ حساب ڪتاب نہ آهي ۽ اهي ماڻهو باقي (بين) دروازن مان جنت ۾ داخل ٿيڻ وارن سان بہ شريڪ آهن. (يعني جيڪڏهن چاهين تہ بين دروازن کان بہ داخل ٿي سگهن ٿا). (بخاري ۽ مسلم)

1. اللؤلؤ والمرجان، الجزء الاول، رقم الحديث 120

وضاحت: ياد رهي ته سڀ کان پهرياڻين پاڻ ﷺ پنهنجي امت جي لاءِ سفارش ڪندا انهيءَ ڪري حساب ڪتاب جي شروعات امت محمدي (ﷺ) کان ٿي ٿيندي. ٻين امتن جو حساب ڪتاب بعد ۾ ٿيندو. پل صراط تان به پاڻ ﷺ جي امت سڀ کان پهرياڻين لنگهندي ۽ جنت ۾ پاڻ ﷺ جي امت ٻين سڀني امتن کان پهرياڻين داخل ٿيندي. فَالْحَمْدُ لِلّٰهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ كَمَا يُحِبُّ رَبُّنَا وَيَرْضَى

مسئلو 69 جنت ۾ داخل ٿيڻ جي لاءِ جنت جو دروازو پاڻ ﷺ جي سفارش تي ئي کوليو ويندو.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((أَنَا أَوَّلُ النَّاسِ يَشْفَعُ فِي الْجَنَّةِ وَأَنَا أَكْثَرُ الْأَنْبِيَاءِ تَبَعًا)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ (1)

حضرت انس بن مالڪ ﷺ کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو: "جنت (کولرائڻ جي لاءِ) سڀ کان پهرياڻين مان سفارش ڪندس. (قيامت جي ڏينهن) منهنجا پيروي ڪندڙ ٻين سڀني نبين جي مقابلي ۾ وڌيڪ هوندا". (مسلم)

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((آتِي بَابَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَسْتَفْتِحُ فَيَقُوْلُ الْخَازِنُ مَنْ أَنْتَ فَأَقُوْلُ مُحَمَّدٌ فَيَقُوْلُ بِكَ أُمِرْتُ لَا أَفْتَحُ لِأَحَدٍ قَبْلَكَ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ (2)

حضرت انس بن مالڪ ﷺ کان روايت آهي ته رسول الله ﷺ ارشاد فرمايو: "قيامت جي ڏينهن مان (سڀ کان پهرياڻين) جنت جي دروازي تي ايندس ۽ دروازو کولائيندس. جنت جو (خازن) (دروازو کڙڪائڻ تي) پڇندو "ڪير آهي؟" مان جواب ڏيندس "محمد ﷺ" خازن چوندو "مون کي انهيءَ ڳالهه جو حڪم ڏنو ويو هو ته توهان ﷺ کان اڳ

1. كتاب الايمان ، باب اثبات الشفاعة
2. كتاب الايمان ، باب اثبات الشفاعة

۾ کنهن جي لاءِ بہ دروازو نہ کوليان". (مسلم)

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ؓ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ ((أَنَا أَكْثَرُ الْأَنْبِيَاءِ تَبَعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ يَقْرَعُ بَابَ الْجَنَّةِ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ(1)

حضرت انس بن مالڪ ؓ کان روايت آهي تہ رسول اڪرم ﷺ فرمايو، "قيامت جي ڏينهن سڀ کان وڌيڪ منهنجا امتي هوندا ۽ مان سڀني کان پهريائين جنت جو دروازو کڙڪائيندس". (مسلم)

3. اَلشَّفَاعَةُ لِاَصْحَابِ الْأَعْرَافِ

اصحاب اعراف جي لاءِ سفارش

مسئلو: 70 جن ماڻهن جون نيڪيون ۽ برايون هڪ جيتريون هونديون اهي بہ نبي اڪرم ﷺ جي سفارش سان جنت ۾ داخل ٿيندا.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ السَّابِقُ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ وَالْمُقْتَصِدُ بِرَحْمَةِ اللّٰهِ وَالظَّالِمُ لِنَفْسِهِ وَأَصْحَابُ الْأَعْرَافِ يَدْخُلُونَهَا بِشَفَاعَةِ النَّبِيِّ ﷺ رَوَاهُ الطَّبَرَانِي(2)

حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما کان روايت آهي تہ "نيڪي ۾ اڳرائي ڪرڻ وارا بغير حساب ڪتاب جي جنت ۾ داخل ٿيندا. (يعني سٺي ۽ خراب) ملندڙ جلندڙ عمل وارا ۽ گنهگار ماڻهو الله تعالىٰ جي رحمت سان جنت ۾ داخل ٿيندا. جڏهن تہ اصحاب اعراف نبي اڪرم ﷺ جي سفارش سان جنت ۾ داخل ٿيندا. (طبراني)

1. كتاب الايمان ، باب اثبات الشفاعة
2. فتح الباري، كتاب الرقاق، باب صفة الجنة والنار (425/11)

4. اَلشَّفَاعَةُ لِاَهْلِ الْكَبَائِرِ

ڪبيره گناهن ڪرڻ وارن جي لاءِ سفارش

مسئلو: 71 **ڪبيره گناهن جي ڏوهاري مسلمانن جي دوزخ ۾ وڃڻ کان پوءِ رسول اڪرم ﷺ انهن جي سفارش ڪندا ۽ اهي دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ داخل ڪيا ويندا.**

عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه قَالَ : سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ يَقُوْلُ ((إِنَّ شَفَاعَتِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِأَهْلِ الْكَبَائِرِ مِنْ أُمَّتِيْ)) رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ (1) (صحيح)

حضرت جابر رضي الله عنه کان روايت آهي ته مون رسول الله ﷺ کي فرمائيندي ٻڌو، ”قيامت جي ڏينهن مان پنهنجي امت جي انهن ماڻهن جي سفارش ڪندس جيڪي ڪبيره گناهن جا ڏوهاري هوندا“ . (ابن ماجہ)

عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ ((يَخْرُجُ قَوْمٌ مِنَ النَّارِ بِشَفَاعَةِ مُحَمَّدٍ فَيَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ وَ يُسَمَّوْنَ الْجَهَنَّمِيِّيْنَ)) رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (2)

حضرت عمران بن حصين رضي الله عنه کان روايت آهي ته نبي اڪرم ﷺ فرمايو، ”ڪجهه ماڻهو محمد ﷺ جي سفارش سان باهه مان ڪڍيا ويندا ۽ جنت ۾ داخل ڪيا ويندا. ماڻهو انهن کي جهنمي جي نالي سان سڏيندا“. (بخاري)

وضاحت: جهنمي طعني جي طور تہ سڏيو ويندن بلڪ الله تعالیٰ جو احسان ياد ڏيارڻ جي لاءِ چيو ويندو. تہ جيئن اهي الله تعالیٰ جا وڌ کان وڌ شڪرگذار ٿين. والله اعلم بالصواب .

---

1. كتاب الزهد ، باب ذكر الشفاعة (3479/2)
2. كتاب الذكر والدعاء ، باب اكثر اهل الجنة والنار

مسئلو: 72 پاڻ ﷺ جي شفاعت جي نتيجي ۾ پهريائين اهي ڪبيره گناهن وارا ماڻهو دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ داخل ڪيا ويندا جن جي دل ۾ جُو جي برابر ايمان هوندو.

مسئلو: 73 شفاعت جي ٻئي مرحلي ۾ امت محمديہ ﷺ جا اهي ڪبيره گناهن وارا ماڻهو دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ داخل ڪيا ويندا جن جي دل ۾ ڪول (ماڪوڙي) يا رائي جي داڻي جي برابر ايمان هوندو.

مسئلو: 74 ان ڪان پوءِ پاڻ ﷺ جي شفاعت سان امت محمديہ ﷺ جا اهي ڪبيره گناهن جا ڏوهاري ماڻهو دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ داخل ڪيا ويندا جن جي دل ۾ ماڪوڙي يا رائي جي داڻي کان بہ گهٽ ايمان هوندو.

مسئلو: 75 دوزخ مان نڪرڻ جو سڄو دارومدار عقيدي ۽ ايمان تي هوندو.

عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ فِيْ حَدِيْثِ الشَّفَاعَةِ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((فَاَسْتَأْذِنُ عَلٰى رَبِّيْ فَيُؤْذَنُ لِيْ وَ يُلْهِمُنِيْ مَحَامِدَ اَحْمَدُهُ بِهَا لَا تَحْضُرُنِيْ الْآنَ ، فَاَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ وَ اَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا فَيُقَالُ : يَا مُحَمَّدُ ﷺ اِرْفَعْ رَاْسَكَ وَ قُلْ يُسْمَعْ لَكَ وَ سَلْ تُعْطَهْ ، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ ، فَأَقُوْلُ يَا رَبِّ اُمَّتِيْ اُمَّتِيْ ! فَيُقَالُ : اِنْطَلِقْ فَاَخْرِجْ مَنْ كَانَ فِيْ قَلْبِهِ مِثْقَالُ شَعِيْرَةٍ مِنْ اِيْمَانٍ فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ اَعُوْدُ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ، ثُمَّ اَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا ، فَيُقَالُ : يَا مُحَمَّدُ ! اِرْفَعْ رَاْسَكَ ، وَ قُلْ يُسْمَعْ لَكَ وَ سَلْ تُعْطَهْ ، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ ، فَأَقُوْلُ يَا رَبِّ اُمَّتِيْ اُمَّتِيْ فَيُقَالُ اِنْطَلِقْ فَاَخْرِجْ مِنْهَا مَنْ كَانَ فِيْ قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ اَوْ خَرْدَلَةٍ مِنْ اِيْمَانٍ ، فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ، ثُمَّ اَعُوْدُ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ثُمَّ اَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا فَيُقَالُ لِيْ يَا مُحَمَّدُ اِرْفَعْ رَاْسَكَ وَ قُلْ يُسْمَعْ لَكَ وَ سَلْ تُعْطَهْ وَاشْفَعْ

تُشَفَّعْ فَأَقُوْلُ يَا رَبِّ أُمَّتِيْ أُمَّتِيْ فَيُقَالُ انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مِنْهَا مَنْ كَانَ فِيْ قَلْبِهِ اَدْنٰى اَدْنٰى اَدْنٰى مِثْقَالَ حَبَّةٍ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ فَأَخْرِجْهُ مِنَ النَّارِ)) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (1)

حضرت انس بن مالڪ ﷺ حديث شفاعت بيان ڪندي فرمائين ٿا تہ رسول الله ﷺ فرمايو، "پوءِ مان پنهنجي رب ڪان حاضري جي اجازت گهرندس. مون کي اجازت ڏني ويندي. ان وقت الله تعاليٰ مون کي پنهنجي حمد ۽ ثنا جا اهي الفاظ سيکاريندو جيڪي هن وقت مان نٿو ڄاڻان. مان انهن الفاظن سان ان جي حمد ۽ ثنا بيان ڪندس ۽ سجدي ۾ ڪري پوندس. ارشاد ٿيندو، "اي محمد ﷺ! پنهنجو مٿو کڻ! ڳالهہ ڪر ٻڌي ويندي، سوال ڪر پورو ڪيو ويندو، سفارش ڪر مڃي ويندي. مان عرض ڪندس تہ اي منهنجا رب! منهنجي امت! منهنجي امت! ارشاد ٿيندو، وڃ ۽ دوزخ مان انهن ماڻهن کي ڪڍي اچ جن جي دل ۾ جو (اجي داڻي) جي برابر ايمان آهي. مان ويندس ۽ ائين ئي ڪندس. وري پيهر الله تعاليٰ جي بارگاهہ ۾ حاضر ٿيندس ۽ انهن لفظن سان الله تعاليٰ جي حمد ۽ ثنا ڪندس ۽ سجدي ۾ ڪري پوندس. ارشاد ٿيندو، اي محمد ﷺ! مٿو کڻ ڳالهہ ڪر، ٻڌي ويندي، سوال ڪر، ڏنو ويندين، سفارش ڪر، قبول ڪئي ويندي. مان چوندس، اي منهنجا رب! منهنجي امت، منهنجي امت! ارشاد ٿيندو، "وڃ انهن ماڻهن کي دوزخ مان ڪڍي اچ جن جي دل ۾ ڪڻڪ يا رائي (اجي داڻي) جي برابر ايمان آهي". مان ويندس ۽ ائين ئي ڪندس. پوءِ (ٽيون دفعو) الله تعاليٰ جي بارگاهہ ۾ حاضر ٿيندس ۽ انهن حمد جي لفظن سان الله تعاليٰ جي حمد ۽ ثنا ڪندس ۽ سجدي ۾ ڪري پوندس. ارشاد ٿيندو، اي محمد ﷺ! پنهنجو مٿو کڻ ڳالهہ ڪر، ٻڌي ويندي، سوال ڪر، ڏنو ويندين، سفارش ڪر قبول ڪئي

1. اللؤلؤ والمرجان ، الجزء الاول ، رقم 119

ويندي، مان عرض ڪندس، ”اي منهنجا رب! منهنجي امت! منهنجي امت! ارشاد ٿيندو، ”وڃ، دوزخ مان انهن ماڻهن کي ڪڍي اچ جن جي دل ۾ رائي جي داڻي کان به گهٽ، تمام گهٽ، ان کان به گهٽ ايمان آهي. پوءِ اهڙن ماڻهن کي دوزخ مان ڪڍي ايندس“. (بخاري)

مسئلو: 76 ملائڪ به الله تعاليٰ جي اجازت سان ڪبيره گناهه ڪرڻ وارن جي سفارش ڪندا.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 82

مسئلو: 77 شهيد به الله تعاليٰ جي اجازت سان ڪبيره گناهه ڪرڻ وارن جي سفارش ڪندا.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 39

مسئلو: 78 اولياء، صالح ۽ پيا اهل ايمان به الله تعاليٰ جي اجازت سان پنهنجي ڄاڻ سڃاڻ وارن ڪبيره گناهن وارن جي سفارش ڪندا.

وضاحت: تفصيل لاءِ ڏسو حديث مسئلو نمبر 82

5. اَلشَّفَاعَةُ لِرَفْعِ الدَّرَجَاتِ فِي الْجَنَّةِ

جنت ۾ درجات جي بلندي جي لاءِ سفارش

مسئلو: 79 جنت ۾ وڏي درجي وارن جي سفارش سان گهٽ درجي وارن کي وڏي درجي وارن جي برابر درجو عطا ڪيو ويندو.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((إِنَّ اللّٰهَ لَيَرْفَعُ ذُرِّيَّةَ الْمُؤْمِنِ إِلَيْهِ مِنْ دَرَجَتِهِ وَ إِنْ كَانُوْا دُوْنَهُ فِي الْعَمَلِ لِتَقَرَّبِهِمْ عَيْنَهُ ثُمَّ قَرَأَ ﴿ وَ الَّذِيْنَ

اٰمَنُوْا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِاِيْمَانٍ﴾ اَلْاٰيَةَ (21:52) ثُمَّ قَالَ وَ مَا نَقَصْنَا لِاٰبَائِهِمْ لِمَا اَعْطَيْنَا الْبَنِيْنَ)) رَوَاهُ الْبَزَّارُ (1) (حسن)

حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما كان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو، "الله تعالىٰ ايمان وارن جي اولاد جا درجا بلند فرمائيندو چاهي انهن جا اعمال انهن درجن وارا نه هجن ته جيئن ان سان ايمان وارن جي اكيون ٺريون ٿين. پوءِ پاڻ ﷺ هي آيت تلاوت فرمائي ته اهي ماڻهو جن ايمان آندو ۽ انهن جي اولاد به ڪنهن درجي ۾ انهن جي پيروي ڪئي. انهن جي اولاد کي به اسان انهن (والدين) سان ملائي ڇڏينداسين ۽ والدين جي عمل مان ڪا شيءِ گهٽ نه ڪنداسين. (سورة طور، آيت نمبر 21) پوءِ پاڻ ﷺ فرمايو (الله تعالىٰ فرمائي ٿو) "والدين سان انهن جي اولاد کي ملائڻ جي عيوض اسان انهن جي والدين جي نعمتن مان ڪا به شيءِ گهٽ نه ڪنداسين". (بزار)

مسئلو: 80 نيڪ اولاد جي سفارش سان الله تعالىٰ جنت ۾ والدين جي درجن ۾ اضافو ڪري ٿو .

عَنْ اَبِيْ هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((اِنَّ اللّٰهَ عَزَّوَجَلَّ لَيَرْفَعُ الدَّرَجَةَ لِلْعَبْدِ الصَّالِحِ فِي الْجَنَّةِ فَيَقُوْلُ يَا رَبِّ اَنّٰى لِيْ هٰذِهِ فَيَقُوْلُ بِاسْتِغْفَارِ وَلَدِكَ لَكَ)) رَوَاهُ اَحْمَدُ (2) (حسن)

حضرت ابوهريره ﷺ كان روايت آهي ته رسول الله ﷺ فرمايو "الله عزوجل جنت ۾ نيڪ ماڻهوءَ جو درجو بلند ڪري ٿو ته ماڻهو عرض ڪري ٿو، اي الله! هي درجو مون کي ڪيئن حاصل ٿيو؟ " الله تعالىٰ فرمائيندو، "تنهنجي پٽ تنهنجي طرفان استغفار ڪيو آهي." (احمد)

---

1. سلسلة احاديث الصحيحه، للالباني الجزء الخامس رقم الحديث 2420
2. مشكوة المصابيح ، للالباني ، الجزء الثاني، رقم الحديث 2354

6. اَلشَّفَاعَةُ لِتَخْفِيْفِ الْعَذَابِ فِي النَّارِ

دوزخ جي عذاب گهٽائڻ لاءِ سفارش

مسئلو 81 جن ڪافرن رسول اڪرم ﷺ تي دنيا ۾ ڪو احسان ڪيو هو. انهن جي لاءِ رسول اڪرم ﷺ سفارش ڪندا جنهن جي ڪري انهن جي عذاب ۾ ڪمي ڪئي ويندي.

عَنْ أَبِيْ سَعِيْدِ نِ الْخُدْرِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ ذُكِرَ عِنْدَهُ عَمُّهُ أَبُوْ طَالِبٍ فَقَالَ ((لَعَلَّهُ تَنْفَعُهُ شَفَاعَتِيْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُجْعَلُ فِيْ ضَحْضَاحٍ مِنْ نَارٍ يَبْلُغُ كَعْبَيْهِ يَغْلِيْ مِنْهُ دِمَاغُهُ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ (1)

حضرت ابو سعيد خدري ﷺ کان روايت آهي تہ رسول اڪرم ﷺ وٽ سندن چاچي ابو طالب جو ذڪر ڪيو ويو تہ پاڻ ﷺ فرمايو، "اميد آهي تہ منهنجي سفارش سان قيامت جي ڏينهن ان کي فائدو ڪيندو ۽ ان کي هلڪي باهہ ۾ رکيو ويندو جيڪا ان جي ٽخنن (مرين) تائين هوندي ۽ ان سان ان جو دماغ ٽهڪي رهيو هوندو". (مسلم)

❁❁❁❁❁❁❁❁❁

1. كتاب الايمان، باب شفاعة النبي، لا بي طالب

شَفَاعَةُ اللّٰهِ عَزَّوَجَلَّ

اللہ عزوجل جي (پنهنجي ذات جي طرفان) شفاعت

(يعني اللہ جو فضل)

مسئلو 82 نبين، ملائڪن ۽ ايمان وارن جي سفارش کان پوءِ آخر ۾ اللہ تعاليٰ پنهنجي خاص فضل ۽ ڪرم سان انهن موحدين کي دوزخ مان ڪڍي جنت ۾ داخل ڪندو جن سڄي ڄمار ۾ ڪو نيڪ عمل نہ ڪيو هوندو.

مسئلو 83 جنت وارا انهن کي عتقاء الرحمان (رحمان جا آزاد ڪيل) چئي پڪاريندا.

عَنْ أَبِيْ سَعِيْدِ نِ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((فَيَشْفَعُ النَّبِيُّوْنَ وَ الْمَلٰئِكَةُ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ، فَيَقُوْلُ الْجَبَّارُ بَقِيَتْ شَفَاعَتِيْ فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ فَيُخْرِجُ أَقْوَامًا قَدِ امْتُحِشُوْا ، فَيُلْقَوْنَ فِيْ نَهَرٍ بِأَفْوَاهِ الْجَنَّةِ يَقُوْلُ لَهُ مَاءُ الْحَيَاةِ ، فَيَنْبُتُوْنَ فِيْ حَافَتَيْهِ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِيْ حَمِيْلِ السَّيْلِ قَدْ رَأَيْتُمُوْهَا إِلٰى جَانِبِ الصَّخْرَةِ إِلٰى جَانِبِ الشَّجَرَةِ ، فَمَا كَانَ إِلَى الشَّمْسِ مِنْهَا كَانَ أَخْضَرَ ، وَمَا كَانَ مِنْهَا إِلَى الظِّلِّ كَانَ أَبْيَضَ ، فَيَخْرُجُوْنَ كَأَنَّهُمُ اللُّؤْلُؤُ ، فَيُجْعَلُ فِيْ رِقَابِهِمُ الْخَوَاتِيْمُ فَيَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ ، فَيَقُوْلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ هٰؤُلَاءِ عُتَقَاءُ الرَّحْمٰنِ أَدْخَلَهُمُ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ عَمَلٍ عَمِلُوْهُ وَ لَا خَيْرٍ قَدَّمُوْهُ فَيُقَالُ لَهُمْ لَكُمْ مَا رَأَيْتُمْ وَ مِثْلُهُ مَعَهُ)) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ (1)

حضرت ابو سعيد خدري رضي الله عنه کان روايت آهي تہ رسول اللہ ﷺ فرمايو، "جڏهن انبياء، ملائڪ ۽ اهل ايمان سفارش ڪري وٺندا تہ اللہ تعاليٰ فرمائيندو . منهنجي شفاعت اڃا باقي آهي. پوءِ اللہ تعاليٰ دوزخ مان مٺ

---

1. اللؤلؤ والمرجان ، الجزء الاول ، رقم الحديث 115

جيترا ماڻهو ڪڍندو جيڪي سڙي ڪوئلا ٿي ويا هوندا. انهن کي جنت جي ڪناري وهندڙ واري نهر جنهن کي "نهر حيات" چيو وڃي ٿو، ۾ وڌو ويندو. هي ماڻهو ان نهر جي ڪنارن تي اچانڪ تر وتازه ٿي ويندا جهڙي طرح گاهه جو ٻج گند جي ڍير ۾ هڪدم نڪري ايندو آهي. توهان ڏٺو هوندو ڪڏهن اهو ڏاڍو پٿر جي ويجهو ڦٽندو آهي ۽ ڪڏهن وڻ جي ويجهو ڦٽندو آهي. جنهن کي اُس لڳندي آهي اهو ساوو ٿي ويندو آهي. پوءِ جڏهن اهي ماڻهو نهر حيات مان نڪرندا ته موتين وانگر چمڪندڙ ٿي نڪرندا. انهن جي ڳچين تي مهرون (نشان) لڳايون وينديون ۽ اهي جنت ۾ داخل ٿي ويندا. جنت وارا انهن کي "عتقاء الرحمان" (يعني رحمان جا آزاد ڪيل) جي نالي سان پڪاريندا. الله تعاليٰ انهن کي بنا ڪنهن نيڪ عمل جي جنت ۾ داخل فرمائيندو. نه ئي انهن جي اعمال نامي ۾ ڪا ڀلائي هوندي جيڪا انهن اڳتي موڪلي هوندي. پوءِ به الله تعاليٰ جي طرف کان انهن کي چيو ويندو جيڪو ڪجهه (جنت ۾) توهان ڏٺو آهي اهي سڀ نعمتون ۽ ايترئيون ٻيون به توهان جي لاءِ آهن". (بخاري)

عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ فِيْ حَدِيْثِ الشَّفَاعَةِ ، قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((ثُمَّ اَعُوْدُ الرَّابِعَةَ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ ، ثُمَّ اَخِرُّ لَهُ سَاجِدًا ، فَيُقَالُ يَا مُحَمَّدُ اِرْفَعْ رَأْسَكَ ، وَ قُلْ يُسْمَعْ ، وَسَلْ تُعْطَهْ ، وَاشْفَعْ تُشَفَّعْ ، فَأَقُوْلُ يَا رَبِّ ! ائْذَنْ لِيْ فِيْمَنْ قَالَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ ، فَيَقُوْلُ وَ عِزَّتِيْ وَ جَلاَلِيْ وَ كِبْرِيَائِيْ وَ عَظْمَتِيْ لَاُخْرِجَنَّ مِنْهَا مَنْ قَالَ لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰهُ)) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ(1)

حضرت انس بن مالڪ ﷺ حديث شفاعت ۾ فرمائين ٿا ته رسول اڪرم ﷺ ارشاد فرمايو: "پوءِ مان چوٿون ڀيرو پنهنجي رب جي اڳيان حاضر ٿيندس. ۽ پهرئين جهڙي حمد ثنا ڪندس ۽ سجدي ۾ ڪري

1. اللؤلؤ والمرجان ، الجزء الاول ، رقم الحديث 119

پوندس پوءِ چيو ويندو . اي محمد ﷺ ! مٿو کڻ، ڳالهه ڪر، ٻڌي ويندي، سوال ڪر، ڏنو ويندو، سفارش ڪر، قبول ڪئي ويندي" مان عرض ڪندس، "اي منهنجا رب! مون کي انهن ماڻهن کي دوزخ مان ڪڍڻ جي اجازت ڏي جن دنيا ۾ (صرف) لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰه ـ چيو". الله تعاليٰ ارشاد فرمائيندو منهنجي عزت، منهنجي جلال، منهنجي ڪبريائي ۽ منهنجي عظمت جو قسم، جنهن لاَ اِلٰهَ اِلاَّ اللّٰه چيو آهي مان پاڻ ان کي دوزخ مان ڪڍندس. (بخاري ۽ مسلم)

مسئلو 84 دوزخ مان نڪرڻ وارن چئن ماڻهن مان الله جي رحمت جو هڪڙو اميدوار دوزخ مان نجات حاصل ڪري جنت ۾ داخل ٿيندو .

عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ اَنَّ رَسُوْلَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ ((يُخْرَجُ مِنَ النَّارِ اَرْبَعَةٌ فَيُعْرَضُوْنَ عَلَى اللّٰهِ فَيَلْتَفِتُ اَحَدُهُمْ فَيَقُوْلُ اَىْ رَبِّ اِذَا اَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا فَلاَ تُعِدْنِيْ فِيْهَا فَيُنْجِيْهِ اللّٰهُ مِنْهَا)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ (1)

حضرت انس بن مالڪ ﷺ ڪان روايت آهي تہ رسول الله ﷺ فرمايو، "چار ماڻهو دوزخ مان ڪڍيا ويندا ۽ الله تعاليٰ جي اڳيان پيش ڪيا ويندا. (جڏهن انهن کي بيهر دوزخ ۾ وڃڻ جو حڪم ملندو) تہ انهن مان هڪڙو پوئتي (ڏسي) ڦري عرض ڪندو، "اي منهنجا رب! جڏهن هڪ دفعو تو مون کي دوزخ مان ڪڍيو ويوئي آهي تہ پوءِ بيهر ان ۾ نہ موڪل. الله تعاليٰ ان کي دوزخ کان نجات ڏيندو (۽ جنت ۾ داخل ڪري ڇڏيندو)". (مسلم)

1. كتاب الايمان ، باب اثبات الشفاعة واخراج الموحدين من النار

شَــــفَاعَــــةُ مُحَمَّدٍ ﷺ لِأُمَّتِهِ فِي الدُّنْيَا

حضرت محمد ﷺ جي دنيا ۾ پنهنجي امت جي لاءِ سفارش

مسئلو: 85 رسول اڪرم ﷺ جن دنيا ۾ الله تعاليٰ کي پنهنجي امت جي لاءِ سفارش ڪئي.

عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ تَلاَ قَوْلَ اللّٰهِ عَزَّوَجَلَّ فِيْ إِبْرَاهِيْمَ ﴿ رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِيْ فَإِنَّهُ مِنِّيْ وَ مَنْ عَصَانِيْ فَإِنَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾ اَلْآيَةَ (14 : 36) وَ قَالَ عِيْسٰى عَلَيْهِ السَّلاَمُ ﴿ إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَ إِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴾ (5 : 118) فَرَفَعَ يَدَيْهِ وَ قَالَ ((اَللّٰهُمَّ أُمَّتِيْ أُمَّتِيْ)) وَ بَكٰى فَقَالَ اللّٰهُ عَزَّوَجَلَّ يَا جِبْرِيْلُ اذْهَبْ إِلٰى مُحَمَّدٍ وَ رَبُّكَ أَعْلَمُ فَسَلْهُ مَا يُبْكِيْكَ فَأَتَاهُ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلاَمُ فَسَأَلَهُ فَأَخْبَرَهُ رَسُوْلُ اللّٰهِ بِمَا قَالَ وَ هُوَ أَعْلَمُ فَقَالَ اللّٰهُ يَا جِبْرِيْلُ اذْهَبْ إِلٰى مُحَمَّدٍ فَقُلْ إِنَّا سَنُرْضِيْكَ فِيْ أُمَّتِكَ وَ لاَ نَسُوْءُكَ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ(1)

حضرت عبدالله بن عمرو بن عاص رضي الله عنهما کان روايت آهي ته رسول اڪرم ﷺ اها آيت پڙهي جنهن ۾ حضرت ابراهيم ﷺ جو قول آهي ته "اي رب! هنن بتن تمام گهڻن ماڻهن کي گمراهه ڪيو آهي. پوءِ جيڪو منهنجي پيروي ڪري اهو مون مان آهي ۽ جنهن منهنجي نافرماني ڪئي ته تون بخشڻ وارو مهربان آهين". (سورة ابراهيم، آيت نمبر 36)

---

1. ڪتاب الايمان، باب اثبات الشفاعة واخراج الموحدين من النار

۽ پوءِ هيءَ آيت پڙهيائون جنهن ۾ حضرت عيسيٰ عليه السلام جو قول آهي تہ ”جيڪڏهن تون هنن تي عذاب ڪرين تہ هي تنهنجا ٻانها آهن ۽ جيڪڏهن معاف ڪرين تہ بيشڪ تون غالب ۽ حڪمت وارو آهين“. (سورة مائدة، آيت نمبر 118) پوءِ پاڻ ﷺ ٻئي هٿ مٿي ڪنيا ۽ فرمايو، ”اي الله! منهنجي امت!“ ۽ روئڻ لڳا. الله عزوجل حضرت جبرائيل عليه السلام کي حڪم ڏنو، ”اي جبرائيل حضرت محمد ﷺ وٽ وڃ ۽ پڇينس تہ توهان ڇو ٿا روئو؟ ۽ تنهنجو رب تہ ڄاڻي ٿو، اهي ڇو ٿا روئن“. تنهنڪري جبرائيل عليه السلام آيو ۽ پڇيائون، ”توهان ڇو ٿا روئو؟“ پوءِ جبرائيل عليه السلام (واپس وڃي) الله تعاليٰ کي ٻڌايو. حالانڪ الله تعاليٰ (پهرئين ئي چڱيءَ طرح ڄاڻي ٿو) تڏهن الله عزوجل ارشاد فرمايو، ”اي جبرائيل! محمد ﷺ وٽ وڃ ۽ چوينس تہ اسان توکي تنهنجي امت جي باري ۾ خوش ڪري ڇڏينداسين ۽ ناراض تہ ڪنداسين“. (مسلم)

اَلشَّــفَاعَــةُ وَحَسْرَةُ الْـــكَافِرِيْنَ
شفاعت ۽ ڪافرن جي حسرت

مسئلو: 86 گنهگار مسلمانن کي دوزخ مان نڪرندو ڏسي ڪافر حسرت مان چوندا. "ڪاش! اسان بہ مسلمان هجون ها!"

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا قَالَ مَا يَزَالُ اللّٰهُ يَشْفَعُ وَ يُدْخِلُ الْجَنَّةَ وَ يَرْحَمُ وَ يَشْفَعُ حَتّٰى يَقُوْلَ مَنْ كَانَ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ فَلْيَدْخُلِ الْجَنَّةَ فَذَاكَ حِيْنَ يَقُوْلُ ﴿رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْ كَانُوْا مُسْلِمِيْنَ﴾ (2:15) رَوَاهُ الْحَاكِمُ(1) (صحيح)

حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما فرمائين ٿا الله تعاليٰ لڳاتار شفاعت جي ذريعي مسلمانن کي (دوزخ مان ڪڍي) جنت ۾ داخل ڪندو رهندو. الله تعاليٰ مسلسل (مسلمانن تي) پنهنجو فضل ۽ ڪرم فرمائيندو رهندو. ايستائين جو الله تعاليٰ فرمائيندو. جيڪو بہ ڪو مسلمان آهي ان کي جنت ۾ داخل ڪريو. اهو آهي اهو وقت جنهن جي باري ۾ ارشاد مبارڪ آهي. "هڪڙو وقت ايندو جڏهن ڪافر پڇتائي پڇتائي چوندا ڪاش! اسين مسلمان هجون ها". (سورة حجرات. آيت نمبر 2) (حاڪم)

مسئلو: 87 دوزخ ۾ مشرڪ مسلمانن کي طعنو ڏيندا تہ توهان جو عقيدو توحيد ڪنهن ڪم نہ آيو. ان وقت الله تعاليٰ موحدين کي دوزخ مان آزاد ڪري ڇڏيندو.

عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ فِيْ حَدِيْثِ الشَّفَاعَةِ ، قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ ((وَ فَرَغَ اللّٰهُ مِنْ حِسَابِ النَّاسِ وَ اَدْخَلَ مَنْ بَقِيَ مِنْ اُمَّتِيَ النَّارَ مَعَ اَهْلِ النَّارِ ، فَيَقُوْلُ اَهْلُ النَّارِ : مَا اَغْنٰى عَنْكُمْ اَنَّكُمْ تَعْبُدُوْنَ اللّٰهَ عَزَّوَجَلَّ لاَ تُشْرِكُوْنَ بِهٖ شَيْئًا؟ فَيَقُوْلُ الْجَبَّارُ عَزَّوَجَلَّ فَبِعِزَّتِيْ لَاُعْتِقَنَّهُمْ مِنَ النَّارِ ، فَيُرْسِلُ اِلَيْهِمْ فَيُخْرَجُوْنَ وَ قَدِ امْتُحِشُوْا فَيَدْخُلُوْنَ

1. كتاب السنة ، للالباني ، رقم الصفحة 392

فِيْ نَهْرِ الْحَيَاةِ ، فَيَنْبُتُوْنَ فِيْهِ كَمَا تُنْبِتُ الْحَبَّةُ فِيْ غُثَاءِ السَّيْلِ ، وَ يُكْتَبُ بَيْنَ اَعْيُنِهِمْ : هٰؤُلَاءِ عُتَقَاءُ اللّٰهِ عَزَّوَجَلَّ ، فَيُذْهَبُ بِهِمْ فَيَدْخُلُوْنَ الْجَنَّةَ ، فَيَقُوْلُ لَهُمْ اَهْلُ الْجَنَّةِ : هٰؤُلَاءِ الْجَهَنَّمِيُّوْنَ ، فَيَقُوْلُ الْجَبَّارُ : بَلْ هٰؤُلَاءِ عُتَقَاءُ الْجَبَّارِ عَزَّوَجَلَّ)) رَوَاهُ اَحْمَدُ [1]

(صحيح)

حضرت انس ﷛ حديث شفاعت ۾ رسول الله ﷺ کان روايت ڪن ٿا ته پاڻ ﷺ فرمايو. ”جڏهن الله تعاليٰ ماڻهن جي حساب مان فارغ (واندو) ٿيندو ۽ منهنجي امت جا باقي ماڻهو جن تي دوزخ واجب ٿي چڪو هوندو. اهل جهنم (يعني ڪافرن ۽ مشرڪن) سان گڏ دوزخ ۾ وڌا ويندا ته اهل جهنم (يعني ڪافر ۽ مشرڪ مسلمانن کي) چوندا. ”توهان ماڻهو الله جي عبادت ڪندا هئو. ليڪن توهان جي اها (خالص) عبادت توهان جي ڪنهن ڪم نه آئي“. الله عزوجل فرمائيندو. ”منهنجي عزت جو قسم! مان انهن کي باهه کان ضرور آزاد ڪندس.“ تنهنڪري الله تعاليٰ انهن ڏانهن ملائڪن کي موڪليندو اهي انهن کي دوزخ مان ڪڍي ايندا. اهي ماڻهو سڙي ڪوئلا ٿي ويا هوندا. پوءِ انهن کي (جنت جي دروازي تي) نهر حيات ۾ داخل ڪيو ويندو ۽ اهي اهڙي طرح تروتازه ٿي ويندا جهڙي طرح ٻج سيلاب جي مٽيءَ ۾ ڦٽندو آهي. انهن جي اکين جي وچ ۾ هي الفاظ لکيا ويندا ته هي ماڻهو الله تعاليٰ جا آزاد ڪيل آهن. انهن کي وٺي ويندا ۽ جنت ۾ داخل ڪيو ويندو. جنت وارا انهن کي ”جهنمي“ چئي سڏيندا. الله تعاليٰ عزوجل فرمائيندو ته ! بلڪ هي ته عتقاء الجبار (يعني جبار عزوجل جا آزاد ڪيل) آهن“. (احمد)

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ بِنِعْمَتِهٖ تَتِمُّ الصَّالِحَاتُ وَ اَلْفُ اَلْفِ صَلَاةٍ وَ سَلَامٍ عَلٰى اَفْضَلِ الْبَرِيَّاتِ وَعَلٰى آلِهٖ وَ اَصْحَابِهٖ اَجْمَعِيْنَ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ﴾

1 كتاب السنة، للالباني، رقم الصفحه 393